Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

SENZITIVITA MATEK PRAKTIKUJÍCÍCH KONTAKTNÍ RODIČOVSTVÍ

MATERNAL SENSITIVITY OF MOTHERS PRACTICING ATTACHMENT PARENTING

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Jana Klimešová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Michal Čerešník, Ph.D.**

Olomouc

2024

Ráda bych na tomto místě poděkovala celé své rodině za podporu při studiu a trpělivost, kterou se mnou měli při psaní této práce. Zejména rodičům a prarodičům za péči o děti během dlouhých hodin, které jsem potřebovala pro studium. Své sestře za podporu a povzbuzení i ve chvílích, kdy jsem měla pocit, že dokončit tuto práci je nad mé síly. Svým dětem za veškerou lásku, kterou mi dávají, a za to, že mi ukazují správný směr. Děkuji rovněž vedoucímu práce doc. PhDr. Michalu Čerešníkovi, PhD. za trpělivé odborné vedení, které mohlo být mnohdy dobrodružné. Děkuji všem vyučujícím za všechny roky studia i všem svým spolužákům, kteří mi byli milými a inspirujícími společníky. Velmi děkuji ženám, které mi věnovaly svou důvěru a čas a zapojily se do výzkumu, a jejich dětem.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma Senzitivita matek praktikujících kontaktní rodičovství vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 2. 4. .2024 Podpis .....

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		**3**
ÚVOD		**5**
TEORETICKÁ ČÁST		**7**
1	**Vztahová vazba**	**8**
1.1	Teorie vztahové vazby	8
1.1.1	Typy vztahové vazby	10
1.1.2	Vývoj vztahové vazby	13
1.1.3	Neurobiologie vývoje vztahové vazby a vliv na vývoj dítěte	14
1.2	Souvislosti vztahové vazby a kontaktního rodičovství	16
2	**Mateřská senzitivita**	**20**
2.1	Definice mateřské senzitivity	20
2.2	Výzkumy mateřské senzitivity	23
2.2.1	Nástroje k hodnocení mateřské senzitivity	23
2.2.2	Vybrané výzkumy mateřské senzitivity	27
3	**Výchova a rodičovství v raném věku dítěte**	**32**
3.1	Rodičovská výchova	32
3.1.1	Rodina jako socializační činitel	32
3.1.2	Vztah rodičovské výchovy a vývoje dítěte	34
3.1.3	Způsob rodičovské výchovy	36
3.2	Rodičovství v raném věku dítěte	37
3.2.1	Vybrané charakteristiky raného rodičovství	39
3.2.2	Výzkum raného rodičovství v ČR	41
4	**Kontaktní rodičovství**	**44**
4.1	Prostředky kontaktního rodičovství	45
4.1.1	Bonding po porodu	46
4.1.2	Dlouhodobé kojení	48
4.1.3	Nošení dětí	49
4.1.4	Společné spaní	51
4.1.5	Důvěra v pláč dítěte	53
4.2	Kontaktní rodičovství v ČR	54
VÝZKUMNÁ ČÁST		**57**
5	**Výzkumný problém**	**58**
5.1	Výzkumné cíle a otázky	59
6	**Typ výzkumu a použité metody**	**60**
6.1	Použité metody	60

6.1.1 Pozorování ... 60
6.1.2 Rozhovor ... 61
6.1.3 Early Parenting Attitudes Questionnaire (EPAQ) ... 61
7 Sběr dat a výzkumný soubor ... 64
7.1 Etické hledisko a ochrana soukromí ... 67
8 Práce s daty a její výsledky ... 69
8.1 Deskriptivní část ... 70
8.1.1 Odpovědi v dotazníku ... 71
8.1.2 Data získaná rozhovorem ... 73
8.1.3 Popis pozorovaných kódů a kategorií ... 76
8.2 Souhrnná analýza ... 83
9 Diskuze ... 90
9.1 Projevy mateřské senzitivity ... 90
9.2 Povaha interakcí a podpora vztahové vazby ... 94
9.3 Podoba a cesta ke KR ... 95
9.4 Limity a přínosy výzkumu ... 97
9.5 Doporučení pro další výzkum ... 98
10 Závěr ... 99
11 Souhrn ... 101
LITERATURA ... 105
PŘÍLOHY ... I

ÚVOD

Svou diplomovou práci jsem zasvětila kontaktnímu rodičovství, populárnímu trendu ve výchově. Tento způsob výchovy má však různé podoby vzhledem k množství zdrojů a metod, které se od něj odvíjí, má také různé názvy (jemné nebo přírodní rodičovství a další). Jeho kořeny sahají minimálně do konce 90. let v USA, vlivnou knihou však byl již *Koncept kontinua* Jean Liedloffové z roku 1975 dokumentující péči o dítě u amazonských kmenů. Proto je pro mě zarážející, že se vědecká psychologie kontaktnímu rodičovství jako celku věnuje jen velmi okrajově.

Jedním z důvodů může být obtížná uchopitelnost a definice kontaktního rodiče, protože se nejedná o metodu v pravém slova smyslu, ale spíše o sdílené přesvědčení, že citlivé reagování na potřeby dítěte a častý tělesný kontakt s rodičem jsou prospěšné. Přesto, že (nejen) autoři publikace *Kontaktní rodičovství* (Sears & Sears, 2012) doporučují dlouhodobé kojení, nošení dítěte, společné spaní a další praktiky, má se zároveň jednat o individuální rodičovský styl reagující na potřeby celé rodiny.

Já sama se kontaktním rodičovstvím při péči o své dvě děti inspiruji, částečně se také pohybuji v komunitě podobně vychovávajících matek a jsem přesvědčená o přínosu tohoto přístupu. Mám možnost pozorovat děti vychovávané tímto způsobem a po celou dobu se nemůžu zbavit pocitu, že je mezi nimi a mezi dětmi s „běžnou“ výchovou rozdíl. Být v jejich přítomnosti a sledovat interakce s jejich kontaktními matkami, plné harmonie a pohody, bych přála zažít každému, kdo má oči a srdce otevřené. Bylo pro mě tedy přirozené zabývat se kontaktním rodičovstvím i ve svém výzkumu.

Kontaktní rodičovství by mělo podporovat vytvoření bezpečného připoutání k matce, na což odkazuje i původní anglický název *attachment parenting*. Zda tento přístup skutečně vede k rozvoji jistého typu attachmentu, však zatím nebylo výzkumně potvrzeno (Hanáčková & Masopustová, 2020). Jednou z hlavních charakteristik, které souvisí s jistou vztahovou vazbou, je mateřská senzitivita, jejíž definice zdaleka není standardizována a mezi výzkumníky nepanuje obecná shoda, co vše senzitivita zahrnuje a jak se optimálně senzitivní matka projevuje. I proto výzkumníci docházejí k rozdílným výsledkům, když se snaží hodnotit souvislost senzitivity a typu attachmentu.

Zajímalo mě, jak se projevuje senzitivita právě kontaktních matek a jaká je povaha jejich interakcí s dítětem. Rozhodla jsem se také sledovat, jak si tyto matky osobně kontaktní

rodičovství představují, jakou má podobu v jejich rodině, a jaká cesta je vedla k rozhodnutí praktikovat tento způsob výchovy. Dovolila jsem si také položit otázku, zda přístup kontaktních matek podporuje u dětí vývoj jisté vztahové vazby.

K tomuto účelu bylo potřeba využít osobních setkání, rozhovorů a pozorování v delším čase. Zvolila jsem kvalitativní přístup ke zpracování dat, který umožňuje hloubkovou deskripci. Výzkumu se zúčastnilo úžasných dvanáct žen, které mi věnovaly svůj čas a důvěru, přijaly mě u sebe doma a nechaly se i se svým dítětem pozorovat.

Mým cílem bylo přispět k hlubšímu porozumění kontaktního rodičovství a jeho současné podoby u nás. Chtěla jsem také podrobně popsat povahu senzitivity kontaktních matek a kategorizovat její prvky. K výzkumu jsem se snažila přistupovat otevřeně, upřímně jsem byla zvědavá, jak dopadne, a myslím, že výsledky nakonec hovoří samy za sebe.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VZTAHOVÁ VAZBA

V této kapitole si vysvětlíme, co je to teorie vztahové vazby a navrhneme možné vztahy s KR. Budeme pracovat s pojmy vztahová nebo citová vazba i s anglickým pojmem *attachment*, který se běžně v našem prostředí užívá. Attachment označuje i citové přilnutí ve vztazích obecně v dalším životě (Mikulincer & Shaver, 2007). Vytvoření bezpečné citové vazby je totiž předpoklad pro schopnost navazovat další vztahy a osvojovat si vhodné strategie interakcí s lidmi (Jochmannová, 2021).

J. Langmeier a Z. Matějček (2014, s. 19) už v roce 1968 v předmluvě k *Psychické deprivaci v dětství* zmiňují, že je nutné uvažovat o subklinické deprivaci nastupujících generací v současném světě technické civilizace.

Skutečně i současné poznatky a vývoj společnosti zaměřené na výkon tomu odpovídají. Jochmannová (2019) hovoří o nových způsobech citové deprivace, která už není záležitostí pouze sociálně slabých rodin nebo ústavní péče. Děti matek, které odcházejí velmi časně do práce a svěřují dítě do péče dalších osob nebo nemají vyvinutou schopnost citového neverbálního kontaktu, se potýkají s citovou deprivací a vývojovými problémy. V tomto směru může přinášet kontaktní rodičovství (které si představíme ve čtvrté kapitole) rady, jak i zaměstnaná matka může udržet vazbu s dítětem (Sears & Sears, 2012).

1.1 Teorie vztahové vazby

K teorii vztahové vazby přispěli společně Bowlby (1969, 1982) a Ainsworthová (et al. 1978, 2015). Oba výzkumníci navazovali na práci mnoha dalších před nimi, kteří se zabývali vztahem dětí k matkám, jejich přilnutí či deprivaci při nepřítomnosti matky (Bowlby, 1982). Teorie čerpá poznatky z etologie, evoluční i vývojové psychologie a psychoanalýzy, přestože původní předpoklady psychoanalýzy překračuje (Bretherton, 1992).

Teorie jako taková byla formulována v roce 1969, přestože Bowlby předložil svoje myšlenky a zjištění už v roce 1958 (Banárová & Čerešník, 2021), a dodnes patří mezi významné platné teorie vývojové psychologie (Jochmannová, 2021).

Bowlby nahrazuje jak psychoanalytickou teorii vztahu k pečující osobě chápanou z hlediska pudů nebo potřeb, teorii objektních vztahů, tak i teorii učení (Bowlby, 1982). Tyto teorie nahrazuje chápáním vznikajícího pouta k matce jako výsledku činnosti řady

behaviorálních systémů, vycházejících z teorie instinktivního chování. Tyto behaviorální systémy se vyvíjejí v dítěti v důsledku evoluční adaptovanosti na prostředí, jako takové je vazebné chování specifický typ sociálního chování a plní specifickou biologickou funkci.

Samotná teorie definuje citovou vazbu spíše popisně na základě chování, které se u dítěte objevuje a je možné ho pozorovat, jako *„trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“* (Kulísek, 2000, s. 406). Mercerová (2011) však podotýká, že definovat attachment je obtížné a zahrnuje řadu chování vázaných na určitý věk, emocí a kognicí.

Biologickou funkcí attachmentu je podle Bowlbyho (1982) ochrana, specificky pak ochrana proti predátorům v prostředí evoluční adaptace. Funkce ochrany má svou platnost i v dnešní západní společnosti, přestože se naše prostředí k životu změnilo a objevují se jiné typy nebezpečí, jako např. hrozící dopravní nehoda (Bowlby, 1973, in Ainsworth et al., 2015).

Attachmentový behaviorální systém se tedy vyvinul proto, že blízkost pečující osoby podporuje přežití dítěte (Bowlby, 1982). Pojmy významnými pro teorii citové vazby jsou koncept *secure base* (čili bezpečného zázemí, z něhož může dítě bezpečně explorovat) a *safe haven* (bezpečné útočiště, do nějž se může dítě vrátit pro ochranu a útěchu) (Bowlby, 1988, in Woodhouse et al., 2020). Novější výzkumy také prokazují spojitost bezpečné citové vazby a využívání pečovatele dítětem jako bezpečné základny (Pederson & Moran, 1995, Posada et al., 2007, De Wolf & van Ijzendoorn, 1997).

V současné době se výzkum attachmentu zaměřuje na nová témata, jako je attachment v dospělosti, attachment v průběhu celého života, mezikulturní studie nebo vztah attachmentu a vývojové psychopatologie (Bretherton, 1992). Samotná teorie se od dob svého vzniku posunula dál a Schoreová a Schore (2008) hovoří o moderní teorii attachmentu. Současné experimentální a klinické zaměření na to, jak jsou afektivní attachmentové procesy nevědomě regulovány v rámci interakce dyády matka-dítě a jak psychobiologické naladění a vztahový stres ovlivňují zrání a raný vývoj mozkových regulačních systémů závislý na zkušenostech, posunují teorii attachmentu k teorii regulace. Tento posun k teorii afektivní regulace je významný pro modely psychopatogeneze a procesu změny v psychoterapii. Schore je autorem, který se dlouhodobě zabývá neurobiologickým podkladem attachmentu a jeho poruch (Jochmannová, 2021).

V návaznosti na jeho práci Fonagy a Targetová (2005) vyvozují, že pokud přijímáme zjištění, že vztahová vazba je skutečně hlavní organizátor vývoje mozku, pak význam attachmentu jako prostředku zajištění základního pocitu bezpečí (jak předpokládal Bowlby) dalece překračuje.

Přestože výzkum attachmentu pokračuje, původní teorie je stále platná, přestože je doplňována a v některých aspektech kritizována. Tři z původních principů zůstaly nezměněny a téměř bez kritiky (Mercer, 2011, s. 30). Jsou jimi:

a) Attachment zahrnuje citovou vazbu s emočními odpověďmi na přítomnost nebo absenci určitých osob, má tedy motivační efekt;
b) attachment představuje robustní proces a nevyžaduje velmi specifické zkušenosti či osoby (např. biologická matka);
c) krátká a neobvyklá separace od attachmentové osoby v průběhu období od zhruba šesti měsíců do tří nebo čtyř let vyvolává u dítěte prostest a distres, delší separace spouští proces truchlení (a za vhodných podmínek následuje možnost vytvoření nové vazby).

1.1.1 Typy vztahové vazby

Poté, co Bowlby předložil svoje myšlenky, Ainsworthová se pak velkou měrou podílela na empirickém ověření teorie, která pomocí experimentální metody The Strange Situation Procedure (SSP) definovala tři druhy citové vazby: bezpečnou, vyhýbavou a ambivalentní (Banárová & Čerešník, 2021). Později byl popsán ještě čtvrtý typ attachmentu, který v původních výzkumech nebylo možné přesně definovat, a to dezorganizovaný (Ainsworth et al., 2015).

Tabulka 1 nabízí přehled projevů chování u jednotlivých typů attachmentu, chybí typ D, který byl vymezen později (Kulísek, 2000). Dále si jednotlivé typy popíšeme podrobněji podle Ainsworthové et al. (2015) a Kulíska (2000). Popis jednotlivých typů vychází z mnohahodinového pozorování během návštěv v domácím prostředí i z chování pozorovaného během SSP, které sestává vlastně z osmi několikaminutových po sobě jdoucích episod separace a znovushledání s matkou (Ainsworth et al., 2015). Pro zjištění attachmentu jsou sledovány klíčové projevy separačního distresu, attachmentové chování při znovushledání i reakce na cizí osobu.

Tab. 1: Přehled vzorců chování podmíněných citovým poutem

Chování dítěte	A – vyhýbavé	B – jisté	C – ambivalentní
Vyhledávání blízkosti	nízké	vysoké	vysoké
Udržování kontaktu	nízké	vysoké (pokud je stresováno)	vysoké
Vyhýbání se blízkosti	vysoké	nízké	nízké
Odmítání kontaktu	nízké	nízké	výrazné
Pláče před separací	málo	málo	náhodně
Pláče během separace	málo až značně	málo až značně	značně
Pláče po návratu matky	málo	málo	mírně až značně

Vyhýbavý typ citového přilnutí (avoidant, anxious/avoidant) – skupina A

Tyto děti jsou během separace (např. při SSP) zdánlivě adaptované (Kulísek, 2000) a pláčou málo nebo vůbec (Ainsworth et al., 2015). Naopak doma vykazují častý separační distres a tento kontrast mezi chováním doma a během SSP byl pro výzkumníky dlouho záhadou. Klíč k pochopení chování dětí z této skupiny tkví k vyhýbání se a *„detachmentu“* vůči matce, které slouží jako obranné funkce. Tyto děti se vyhýbají kontaktu s matkou v epizodách znovushledání, kdy je u ostatních dětí aktivováno attachmentové chování ve vysoké intenzitě.

Matky těchto dětí jsou více odmítající než matky dětí z ostatních skupin (Main, 1973, 1977, in Ainsworth et al., 2015). Odmítají dětskou touhu po blízkém tělesném kontaktu, mají ke kontaktu nechuť. Tyto matky jsou častěji nazlobené na své děti, a i když se snaží svůj vztek potlačovat a skrývat, je patrný (postrádají mobilitu v obličejové expresi). Také mají tendenci být kompulzivní a poskytovat dítěti vlastně nepříjemnou zkušenost v kontextu fyzického kontaktu (hrubým zacházením, užitím fyzické síly).

Podtyp A1 vyhledává blízkost matky málo nebo vůbec, nesnaží se o její udržení ani o sdílení emocí, podtyp A2 má vůči matce smíšené reakce – při separaci má mírnou potřebu ji vyhledávat, ale při znovushledání a zvednutí se např. snaží vysmeknout. Při zkoumání srdeční činnosti se ukázalo, že ve všech epizodách SSP byla srdeční činnost stejná jako u dětí s jistým attachmentem (Sprangler & Grossmann, 1993, in Kulísek, 2000). Vyhýbavé děti tedy při separaci a konfrontaci s cizí osobou prožívají stres, ale vnější projevy stresu jsou blokovány.

Jistý typ citového přilnutí (secure) – skupina B

Pro tyto děti matka skutečně představuje bezpečné zázemí, z něhož mohou prozkoumávat neznámé prostředí (Kulísek, 2000). Typické dítě ze skupiny B tráví velké množství času průzkumnou hrou a je ve svém chování a afektivitě vůči matce pozitivnější než děti z ostatních skupin (Ainsworth et al., 2015). Interakce s matkou jsou harmoničtější, dítě je kooperativnější a více se snaží vyhovět matčiným požadavkům (jak bylo sledováno v poslední čtvrtině prvního roku a dále během druhého roku).

Skupina B představuje kontinuum a zahrnuje podtypy B1–B4, přičemž podtyp B1 je nejjistější a B4 nejméně jistý až hraničí. To, že je dítě bezpečně připoutáno, neznamená, že nikdy neprojevuje odmítající nebo lehce resistentní chování. Může, ale nemusí vykazovat známky distresu při separaci. Aktivně vyhledává blízkost matky a při znovushledání na ni reaguje silněji než jen obyčejným pozdravem – úsměvem, pláčem nebo snahou o kontakt (Ainsworth et al., 2015).

Vzdorovitý, odmítavý, ambivalentní typ citového přilnutí (resistant, anxious/ambivalent) – skupina C

Děti z této skupiny se vůči matce chovají nápadně ambivalentně, během separace projevují výrazné známky distresu a nelze je utěšit, ale při návratu matku odmítají (Kulísek, 2000). Matky ambivalentně připoutaných dětí bývají popisovány jako intruzivní, nereagující, odmítající či nekonzistentní (Pederson & Moran, 1995).

Dají se rozlišit dva podtypy, aktivní podtyp (C1) projevuje otevřeně agresivní chování, matku tluče, odmítá hračky, ale zároveň aktivně vyhledává kontakt. Pasivní podtyp (C2) je úzkostnější, utlumený v prozkoumávání prostředí, neprojevuje iniciativu vyhledávat kontakt s matkou, ale dává najevo jeho potřebu. Když jej chce matka položit na zem, dává najevo prostest proti opuštění, ale aktivně se nebrání (Ainsworth et al., 2015). Děti z této podskupiny jsou nápadně pasivní, resistentní chování se může objevit, ale nejsou nápadně vzteklé jako děti ze skupiny C1.

Typ úzkostně-dezorganizovaný, dezorientovaný (disoriented, anxious/disorganized) – kategorie D

Tento podtyp byl popsán později, v původních výzkumech Ainsworthové et al. (2015) se objevovala skupina dětí, u nichž nebyli výzkumníci schopni popsat přesné charakteristiky a sdružit je tak do určité kategorie. Poprvé tuto skupinu popsali Mainová a Solomon (1990, in Kulísek, 2000).

Tyto děti se chovají výrazně nekonzistentně, projevuje se u nich současně vyhýbavé i odmítavé chování, stereotypní nebo nápadná a nepřiměřená gesta a pohyby. Objevuje se i náhlé ztuhnutí a strach, mají tendenci poutat se na cizí osobu. Dle výzkumů bývají tyto děti často oběťmi týrání či zneužívání a jejich zmatené chování je obranným mechanismem (Crittenden, 1992).

1.1.2 Vývoj vztahové vazby

Ainsworthová se spolupracovníky v roce 1972 (in Ainsworth et al., 2015, s. 22–28) rozdělila vývoj citové vazby do čtyř fází:

1. Počáteční preattachmentová fáze. Jedná se o fázi, v níž dítě ještě nerozeznává figuru a jeho orientace a signály jsou nespecifické (nerozlišuje mezi jednotlivými osobami, ale specificky reaguje na lidské stimuly), začíná od narození a trvá několik týdnů.
2. Fáze vývoje attachmentu (attachment-in-the-making). V průběhu této fáze je dítě schopno rozlišovat známé a neznámé osoby a známé osoby mezi sebou. Dítě diskriminuje a zaměřuje attachmentové chování k získání blízkosti k různým osobám a tyto osoby se mohou lišit v odpovědích a způsobu ukončení attachmentového chování (např. pláče). Dítě rozšiřuje svůj repertoár aktivního attachmentového chování, nicméně ještě není schopno aktivní iniciativy k vyhledání blízkosti preferované osoby (attachment figure), přestože lze již tuto osobu identifikovat.
3. Fáze zřetelného attachmentu (clear-cut attachment). Dítě je schopno udržovat blízkost diskriminované osoby pomocí prostředků změny polohy a signálů. Dítě začíná být během této fáze aktivnější, aktivně také zkoumá své prostředí a manipuluje s předměty, přičemž je stále zaměřeno na svou attachmentovou osobu (dozrává tedy schopnost využívat ji jako bezpečnou základnu). Tato fáze začíná někdy během druhé poloviny prvního roku života, někdy již od 6. měsíce a zřetelně pozorovatelný attachment dozrává v období 12 až 18 měsíců, kdy lze využít SSP k hodnocení vazby.
4. Fáze partnerství zaměřeného na cíl (goal-corrected partnership). Tato fáze nastává podle Bowlbyho (1982) až koncem třetího roku života a dochází během ní k slábnutí dětského egocentrismu a k utváření schopnosti vnímat úhel pohledu pečující osoby, společně pak vyvinout mnohem komplexnější vztah, partnerství.

Čtvrtou fázi lze ilustrovat např. výzkumem Marvina (1972 in Ainsworth et al., 2015, s. 199) využívajícím frustrační úkol s názvem „Sušenkový test“. V průběhu tohoto úkolu matka ukázala dítěti sušenku a slíbila mu, že ji dostane, jen co dopíše dopis. Poté byla sušenka

odstraněna z dosahu dítěte tak, že na ni bylo stále vidět. Téměř všechny (81 %) dvouleté děti nebyly schopné potlačit chování spojené s hledáním a vyžadováním sušenky, plakaly, snažily se na sušenku dosáhnout anebo se snažily vyrušit matku ze psaní. Naopak 75 % tříletých a všechny čtyřleté děti byly schopné přijmout situaci a počkat, až matka dopíše, byly tedy schopné potlačit chování zaměřené na svůj cíl a přijmout matčin plán. Na tuto práci navázal Marvin se spolupracovníky (1976) administrováním úkolu, při němž měly děti ve věku mezi 2,5 a 6,5 lety rozlišovat mezi několika úhly pohledu. Výsledky tohoto výzkumu naznačují, že až od čtyř let věku jsou děti schopny nazírat a přijímat úhel pohledu ostatních bez egocentrismu.

Jochmannová (2021, s. 59) vyjmenovává pozitivní charakteristiky i rizikové faktory na straně matky ve vztahu k vývoji bezpečného attachmentu:

- pozitivní charakteristiky jsou matčina osobní zralost, připravenost na mateřství, převzaté výchovné vzorce, empatie, temperament, dobrá motorická kooperace a biopsychosociální situace (podle Šulové, 2016, in Jochmannová, 2021, s. 59);
- rizikové faktory jsou: psychiatrická diagnóza, abúzus drog, hyperprotektivita, úzkostnost, problematický vztah s vlastní matkou, kvalita vztahu s partnerem, poporodní stres a deprese (podle Dittrichové et al., 2004; Langmeiera a Krejčířové, 1998; Sterna, 2007 a Šulové, 2006, in Jochmannová, 2021, s. 59).

Dále se blíže podíváme na některé zajímavé poznatky z neurobiologického pohledu na attachment a jejich návaznost na vývoj dítěte.

1.1.3 Neurobiologie vývoje vztahové vazby a vliv na vývoj dítěte

Jsou zjišťovány neurobiologické základy mechanismů utváření vztahové vazby. Vnitřně pociťované bezpečí s mateřskou osobou ovlivňuje myelinizaci části (ventrálně-vagální) autonomního nervového systému, zvláště pak do osmnácti měsíců věku dítěte (Porges, 2022). To je důležité pro schopnost sebezklidnění a vnímání sociální interakce s druhými lidmi jako bezpečné (neboli neurocepce). Hughes (2017) uvádí, že vadná neurocepce může být příčinou autismu, schizofrenie, depresivních poruch nebo poruch pozornosti a hyperaktivity.

Definici mateřské osoby v rámci teorie vztahové vazby jako bezpečné základny (secure base) podporují i současné neurobiologické poznatky podle Schoreho (2014, 2016, in Jochmannová, 2021). Pro vývoj attachmentu je důležitá reciproční interakce mezi matkou

a dítětem, a pokud se tato interakce odehrává v bezpečném prostředí, vytváří se regulační kapacita v pravém prefrontálním systému dítěte, deaktivuje se amygdala a další struktury, které souvisí se strachem a agresí. Regulační funkce interakce matky a dítěte konkrétně podporuje vývoj a udržování synaptických spojení během ustavování funkčních okruhů v pravém mozku (Schore & Schore, 2008). Pokud dítě získá zkušenost, že v přítomnosti blízkých osob zažívá bezpečí, může s důvěrou objevovat svět.

Jiní autoři (Hofer, 1994; Bendel-Stenzel & Kochanska, 2022) zdůrazňují význam attachmentu pro vývoj frontálních a prefrontálních mozkových struktur, které jsou klíčové pro vývoj seberegulace. Sroufe (1989, 1996, in Bendel-Stenzel & Kochanska, 2022) předpokládá, že se seberegulace v průběhu dětství utváří prostřednictvím regulace (coregulation) s rodiči v nejranějším kojeneckém věku.

Schore (2014, 2016, in Jochmannová, 2021) je autorem, který se zabývá neurobiologickým podkladem poruch attachmentu a postuluje teorii rané regulace. Období mezi druhým a třetím měsícem věku dítěte je stěžejní pro zrání amygdaly, pravého předního cingula a insuly, do dvou let je pak zásadní období pro kapacitu empatie a komunikace vlivem zrání pravé mozkové hemisféry. Pravý mozek je utvářen právě skrze neverbální komunikaci pečující osoby. Podle těchto poznatků se tedy zdá, že interakce s mateřskou osobou v raném věku je zásadní pro zdravý emoční a sociální vývoj, naopak narušená interakce vede k psychickým poruchám.

Rané dozrávání pravé hemisféry je klíčové také pro udržování koherentního, souvislého a jednotného self, jak dokazují neurovědecké studie (Devinsky, 2000). Implicitní attachmentové regulační funkce dozrávají brzy, dříve než verbální explicitní systémy, a jsou tak biologickým substrátem dynamiky nevědomí (Schore & Schore, 2008).

Liebermanová (1977 in Ainsworth et al., 2015) provedla zajímavý výzkum, který je sice již staršího data, ale svou komplexností přináší zajímavé důkazy o propojenosti attachmentu a sociálních kompetencí. Jistá vztahová vazba souvisela pozitivně s reciproční interakcí a negativně s negativním chováním. Matky, které vytvářely bezpečné vazby, byly také vnímavější k vzrůstajícímu zájmu dítěte k vrstevníkům.

Bezpečné připoutání v batolecím věku je pozitivně asociováno s dobrým exekutivním fungováním v mateřské škole (hodnoceno objektivními testy exekutivních funkcí i učitelkami v MŠ) (Bernier et al., 2015). Lepší exekutivní fungování u pětiletých bezpečně připoutaných dětí potvrdil i výzkum Bendel-Stenzelové a kol. (2022), navíc

se projevila i lepší seberegulace u těchto dětí. Tato zjištění korespondují s výsledky meta-analýzy Palliniové a kol. (2018), která rovněž potvrdila lepší seberegulační schopnosti u dětí s bezpečným attachmentem.

Významnější efekt jisté vazby pro seberegulaci byl sledován u dětí, které se snáze rozčílí – v případě nejisté vazby byly tyto děti hůře regulované, v případě jisté vazby tyto děti v seberegulaci překonaly i ostatní děti (Bendel-Stenzel et al., 2022). U takto temperamentově založených dětí je tedy přístup rodičů ještě důležitější, neboť attachmentový systém je relevantní zvláště pro regulaci negativních emocí a odpovědi na stres. Děti s náročným temperamentem, či temperamentově závislé *(temperamental dependency),* jsou často vyžadující, vyžadující častější kontakt, úzkostlivé a projevující výrazný distres při separaci (Roisman & Fraley, 2008), tyto charakteristiky jsou však pouze slabě asociovány s typem attachmentu (v případě ambivalentní vazby je tento vztah o něco silnější) (Groh et al., 2016), hlavní roli hrají genetické dispozice (Roisman & Fraley, 2008). Děti s náročným temperamentem tedy vyžadují odlišné hodnocení (Gibbs et al., 2018). Jochmannová (2019) upozorňuje také na prolínání a zaměňování projevů ADHD s deprivací či traumatem. Již temperament kojence v prvních týdnech po porodu hraje roli při utváření citového pouta (bondingu, viz další podkapitola) rodiče k dítěti (Takács et al., 2020).

1.2 Souvislosti vztahové vazby a kontaktního rodičovství

Bylo potvrzeno, že typ attachmentu je výsledkem faktorů prostředí (a nikoliv genetických faktorů), včetně kvality rodičovství (Roisman & Fraley, 2008). V této podkapitole se podíváme na možné souvislosti vztahové vazby a kontaktního rodičovství (KR), respektive dílčích prostředků KR, prostřednictvím studií, které se pokoušely tento vztah zkoumat.

Dopadem KR jako celku se zabývala studie (Washington & Dunham, 2011) sledující problémové chování adolescentů, jejichž matky v raném dětství používaly prostředky KR. Tito adolescenti vykazovali méně problémů v chování. Nedostatky této studie však tkví v retrospektivním zjišťování výchovných praktik a nízkém počtu matek a dětí.

Bonding (Klaus & Kennell, 1976) a attachment představují rozdílné koncepty, je však zřejmé, že spolu souvisejí, neboť jistá vztahová vazba předpokládá citlivého a vřelého rodiče (Feldman et al., 1999; Hairston et al., 2018). Handelzalts s kolektivem (2021) zjistili, že typ vztahové vazby matky (v dospělosti) souvisí s poporodní emoční vazbou k jejímu dítěti. Úzkostné a vyhýbavé styly attachmentu souvisely s narušeným bondingem šest

měsíců po porodu). Ukazuje se, že bonding rodičů vůči dětem je poměrně stabilní charakteristikou, když bylo provedeno měření během těhotenství, šest měsíců po porodu a ve dvou letech (de Cock et al., 2016). Navíc rodiče s negativnějším bondingem vykazovali problémy jako zvýšenou úzkostnost, stres v rodičovství, méně adaptivní osobnostní profily a měli častěji děti s obtížným temperamentem. Nejdůležitější období pro vytvoření bondingu představují první týdny po porodu a všeprostupující roli při něm hraje temperament kojence (Takács et al., 2020).

Otázku, zda má kojení efekt samo o sobě nebo hraje roli další chování spojené s kojením si pokládali autoři studie zabývající se vztahem kojení a attachmentu (Gibbs et al., 2018). Byla potvrzena významná souvislost mezi kojením a jistou vztahovou vazbou u malých dětí (studie zahrnovala děti od 9 měsíců do 2 let). Zároveň byla u těchto dětí pozorována vyšší míra mazlivosti, vřelosti a kooperativnosti a rovněž byly méně vyžadující a zlostné.

V literatuře můžeme narazit na další důkazy souvislosti kojení a attachmentu. Mobbsová se spolupracovníky (2016) přichází s konceptem *latchmentu* (výraz vzniklý spojením slova *latch*, což znamená přisátí, a *attachment*, tedy citovou vazbou) a předkládají teorii, že orální taktilní imprinting přisátí k prsu matky je zásadní nejen pro nastartování a udržení laktace, ale i pro pozdější vývoj attachmentu.

Zajímavá zjištění ve spojitosti s nošením dětí představuje americká studie Littleové a spolupracovníků (2019), kteří se zaměřili přímo na matky, pro které je šátek nebo nosítko (*babywearing*) hlavním přepravním prostředkem pro jejich dítě. Výzkumníci si kladli otázku, zda a jak tyto matky reagují na signály dítěte (*responsiveness*), čili zda reagují pohotověji, citlivěji nebo jinak specificky oproti kontrolní skupině matek, které své děti v šátku nebo nosítku nenosí. Své hypotézy zkoumali v situaci společné hry, dětem bylo v průměru 9 měsíců. Na základě výsledků kódování video záznamů společné hry bylo zjištěno, že matky nosící své děti skutečně vykazovaly vyšší míru reakcí na signály dítěte, zvláště na pozitivní afekty (úsměv, smích). Výzkumníci na svá zjištění navázali další studií (tamtéž), v níž testovali okamžitý efekt tělesného kontaktu matky a miminka opět na schopnost reagovat na podněty dítěte, a to v situaci hry, kdy jedna skupina matek měla dítě na sobě v nosítku a druhá skupina měla dítě posazené naproti sobě v plastové židličce s pultíkem. Okamžitý efekt tělesného kontaktu na schopnost reagovat na signály dítěte byl rovněž potvrzen.

Separace od matky vyvolává u novorozence toxický stres, který může být příčinou vývojových problémů i problémů vzájemného vztahu matky a dítěte (Bergman, 2019). Toxický stres je definován absencí podpory dospělého, která funguje jako ochrana pro zranitelné dítě. Není bez zajímavosti, že předčasně narozené děti často trpí poruchami chování a emocí, jejichž obraz je podobný tomu, co způsobuje stres a náročné životní události v dětství (tamtéž).

Autoři již výše zmíněné studie zaměřené na místo spánku a nezávislost předškolních dětí (Keller & Goldberg, 2004) uvádějí možnou příčinu lepších výsledků dětí, které spaly společně s rodiči, v souvislosti s teorií attachmentu a funkcí pečující osoby jako bezpečné základny *(secure base)*, z níž mohou děti zkoumat svět. Více fyzického kontaktu a bezpečí v raném dětství představuje vyšší pravděpodobnost vývoje jisté vztahové vazby. Samotný Bowlby (1973, in Barry, 2019) tvrdil, že noční buzení představuje příležitost k posílení attachmentu, neboť noční separace je pro dítě stresující a aktivuje u něj systém attachmentu. V souvilosti s tímto můžeme znovu zmínit studii (Beijers et al., 2012) popsanou v kapitole o kojení, která prokázala nižší kortizolovou reakci na stresující situaci u dětí, které společně spaly se svými rodiči.

Nalezli jsme dvě studie zabývající se přímo souvislostí společného spaní a attachmentu. První (Mileva-Seitz et al., 2016) zjistila pomocí dotazníků na četnost sdílení postele a praktik k utěšení dítěte během noci ve 2 měsících a proceduře Strange Situation ve 14 měsících, že děti, které nikdy nespaly společně s rodiči měly vyšší riziko nejisté, a zvláště rezistentní vazby. Nicméně se na základě těchto dat nedá určit, zda společné spaní vede k lepšímu nebo horšímu přizpůsobení dětí.

Druhá studie (Lerner et al., 2020) se snaží napravit metodologické nedostatky té předchozí a rozděluje proaktivní a reaktivní sdílení postele (takové, kdy dítě spí v posteli rodičů jen část noci v reakci na noční probuzení). Lze totiž předpokládat, že rodiče, kteří se proaktivně rozhodnou pro společné spaní, tak činí z důvodu určitého přístupu k výchově, zatímco druhá skupina rodičů reaguje na určité projevy dítěte, které častěji považují za problematické, takové matky např. uvádějí vyšší míru stresu a sníženou spokojenost v manželství (Ramos et al., 2007; Messmer et al., 2012). Místo dotazníků používá studie Lernerové et al. (2020) metodu Still Face Paradigm (STP) a pro dokumentování spánku využívá videozáznamy v domácím prostředí (v rámci širší studie). Obě skupiny dětí, které společně spaly se svými matkami, vykazovaly jiné vzorce chování v průběhu STP než děti, které vždy spaly samostatně – vyšší míru seberegulačního chování a méně negativity.

Společné spaní tedy podle těchto výsledků souvisí s pozitivními výstupy. Bohužel i tato studie měla své limity v podobě malého výzkumného souboru nebo některým nejasnostem v kódování a je proto nutný další výzkum v této oblasti.

Tato zjištění souzní s tvrzeními, byť již staršího data, výzkumníků zabývajících se attachmentem (Kestenbaum, Farber & Sroufe, 1989, in Zhou et al., 2002), že rodičovská vřelost souvisí s jistou vazbou. Zde bychom tedy mohli navrhnout vztah nejzákladnějšího prostředku KR s vytvořením jisté vazby.

2 MATEŘSKÁ SENZITIVITA

Bowlby (1982) již ve své první knize věnované attachmentu upozornil na potřebu determinovat podmínky, které ovlivňují jeho vývoj. Navrhoval, že jedním z nejdůležitějších faktorů potřebných k utváření jisté vazby je právě rodičovská senzitivita v odpovídání na signály dítěte. Aktivní a šťastná interakce mezi matkou a dítětem zajistí, že se vytvoří bezpečná vazba. V našem textu budeme používat poněkud redukcionisticky pojem mateřská senzitivita, protože přímo souvisí s empirickou částí práce, nicméně bývá zkoumána i senzitivita otců či obecně pečujících osob (Wilson & Durbin, 2013).

2.1 Definice mateřské senzitivity

Klasická definice podle Ainsworthové a spolupracovníků (1974) popisuje senzitivitu jako schopnost matky zaznamenat signály a významy implicitně obsažené v chování ze strany dítěte, správně je interpretovat a díky tomu na ně vhodně a okamžitě reagovat. Vědci se obecně shodují v tom, že senzitivita je komplexním fenoménem, důležitým aspektem rodičovství týkajícím se interakcí mezi pečovatelem a dítětem, nicméně její operacionalizace zdaleka není standardizována a často se zaměňuje s vřelostí, kvalitou interakce apod. (Bohr et al., 2018).

Senzitivitu jako první zkoumala Ainsworthová s kolegy (1978, 2015), studie probíhala v Baltimoru na 26 dyádách matka-dítě pozorováním v domácím prostředí po více než 70 hodin a následné proceduře SSP (Ainsworth et al., 2015). Podařilo se potvrdit vysokou korelaci (r = 0,78) senzitivity s typem attachmentu (Bohr et al., 2018). Pozdější metaanalýzy tento vztah potvrdily, avšak s nižší korelací (r = 0,24 až 0,32) (De Wolff & van Ijzendoorn, 1997).

Na základě těchto výsledků je patrné, že senzitivita nevysvětluje celkový rozptyl a nedá se pomocí ní typ citové vazby predikovat (Woodhouse, 2020). Kromě senzitivity musí hrát roli ještě další faktory, nicméně senzitivita je s attachmentem asociována a je důležitou podmínkou pro vývoj jisté vazby (De Wolff & van Ijzendoorn, 1997; Posada et al., 2007). Také další metaanalýzy potvrdily, že vztah mezi attachmentem a senzitivitou je robustní, ale vysvětluje méně rozptylu, než se původně myslelo (Atkinson et al., 2000a, Goldsmith & Alansky, 1987 in Whipple et al., 2010). Také Pederson a Moran (1995)

potvrzují, že mateřská senzitivita hodnocená pomocí Maternal Behavior Q-Set (který popisujeme v následující podkapitole) v osmi měsících věku dítěte dokázala predikovat jistotu attachmentu v jednom roce. Senzitivní péče má navíc významný vliv během celého raného dětství, nejen během prvního roku (Posada et al., 2007).

Watters a Gao (1998, in Kulísek, 2000, s. 407) shrnují pozorování Ainsworthové a popisují podíl matky i dítěte při interakci následovně (Tabulka 2):

Tab. 2: Podíl matka a dítěte při interakci (Watters & Gao, 1998, in Kulísek, 2000).

Dítě:	**Matka:**
jasná signalizace,	zachycení signálů,
konzistentní signalizace,	správná interpretace,
vyhledávání blizkosti a udržování kontaktů,	přiměřená reakce,
uspokojení prostřednictvím kontaktů.	včasná reakce.

Interakce bezpečně připoutaných dětí s jejich matkami jsou charakteristické tím, že na sebe navazují a oba aktéři se chovají tak, aby udrželi kontakt čili na otázku matky či dítěte navazuje odpověď druhého (Ionescu & Costea-Barlutiu, 2016). Oproti tomu interakce u dětí s nejistými typy vazby a jejich matkami nejsou tolik synchronizované, a přestože se dítě snaží iniciovat hru a kontakt, matky nereagují tak, aby mohla interakce pokračovat, nebo jsou matky intruzivnější, snaží se upoutat pozornost dítěte, ale dítě nespolupracuje.

Původně definované komponenty (Ainsworth et al., 1974) senzitivity jsou: pozornost na signály dítěte, přesná interpretace, vhodná odpověď a pohotová odpověď. Novější výzkumy rozšiřují senzitivitu o povědomí a naladění se na aktivity dítěte, jeho potřeby a touhy, schopnost vhodně reagovat zahrnuje přijetí dítěte a také posilování dětské autonomie a rodícího se self (Wilson & Durbin, 2013; Whipple et al., 2010). Zajímavý je také koncept rodičovského *mind-mindedness* (Meins, 1997), který nemá český ekvivalent, znamená schopnost rodiče vnímat dítě jako individuální bytost a správně interpretovat myšlenky a emoce dítěte či jeho vnitřní stavy (McMahon & Meins, 2012). Min-mindedness (MM) matek dokáže predikovat řadu dětských projevů, jako např. jazykové schopnosti (Meins et al., 2013), problémové chování a typ attachmentu (Meins et al., 2012). MM matek v kojeneckém období má také vztah k vývoji schopnosti teorie mysli u dětí v předškolním věku (Kirk et al., 2015). Ve výzkumu Kirkové a kol. (2015) MM navíc zahrnovalo i dimenzi podpory autonomie.

Gottman et al. (1996) identifikovali skupinu rodičů, kterou nazvali jako *emotion-coaching* (emoční koučové). Tito rodiče jsou sebejistí v oblasti svých vlastních emocí, jsou si vědomi i svých negativních emocí, vnímají negativní emoce jako příležitost k intimitě a poučení, jsou přesvědčeni, že je důležité uznat emoce svých dětí, pomoci jim je pojmenovat a naučit je řešit problémy. Rodiče s tímto typem emoční filozofie praktikovali adaptivnější rodičovství. Maladaptivní postoj matky k dětskému vyjádření agrese souvisí s horší citlivostí a recipročními interakcemi dítěte a nižšímu počtu výměn při hře s vrstevníky (Lieberman, 1977 in Ainsworth et al., 2015).

Vztah je vždy založený na vzájemné interakci dvou osob, a to i v případě vztahu matky a dítěte. Jejich vlivy jsou reciproké a lze předpokládat, že dítě svými charakteristikami a projevy chování ovlivňuje reakce matky, např. některé děti svými temperamentovými charakteristikami zvyšují pravděpodobnost necitlivého chování matky (Paulussen-Hoogeboom et al., 2007). Thomas a Chessová (1977 in Laukkanen et al., 2014) na základě svých výzkumů temperamentu na dětské populaci popsali tzv. obtížný temperament – tendence k nízké úrovni projevování pozitivních emocí a naopak vysoké úrovni intenzivních reakcí, stydlivost, míra aktivity a některé charakteristiky pozornosti (odvedení pozornosti). Děti s takovým obtížným, nebo lépe náročným, temperamentem kladou zvláštní nároky na výchovu, což může ovlivňovat senzitivitu rodičů.

Každé dítě je však rozdílně náchylné k negativním i pozitivním podmínkám prostředí (Ellis et al., 2011), proto některé děti i při méně citlivé péči mohou vyvinout jistou vazbu a naopak (Daňsová et al., 2018). Cassidyová se spolupracovníky (2005 in Woodhouse et al., 2020) zjistili, že jistá vazba se může vyvinout i v případě, že matky projevují výrazně necitlivé chování, pouze však za dvou podmínek: nesmí se vyskytovat určité negativní chování pečovatele (jako zastrašování, extrémně hostilní chování) zvláště během distresu, kdy je aktivován attachmentový systém; ve svém chování musí matka ukázat, že je dostatečně responzivní k attachmentovým a exploračním potřebám dítěte. V tomto smyslu výzkumníci navrhli koncept *secure base provision* (SBP), který více popíšeme v následující podkapitole.

Responzivní a citlivé rodičovství bylo nalezeno častěji u vysoce reaktivních kojenců, kteří se mezi třetím a devátým měsícem změnili v nízce reaktivní, oproti těm, kteří zůstali vysoce reaktivní (Belsky & Isabella, 1991). Raná mateřská vřelost dokáže předpovídat lepší seberegulaci dítěte, nižší impulzivitu a lepší kontrolu nad vlastním úsilím (Olson et al., 1990, Kochanska et al., 2000 in Lengua & Kovacs, 2005). Mateřská senzitivita k distresu lépe

predikuje jistý attachment, sociální kompetence a emoční regulaci než senzitivita v situaci bez stresu (Leerkes, 2010).

Senzitivita je nejčastěji spojována s emocionálním a sociálním vývojem dítěte, zejména díky její souvislosti s attachmentem, obecně tak predikuje pozitivní duševní zdraví (Bohr et al., 2018). Bylo zjištěno, že senzitivita má přetrvávající vztah k sociálním a akademickým kompetencím dlouho do dospělosti (Fraley et al., 2013; Raby et al., 2015). Pro vývoj empatie i svědomí je podle výzkumů (Waller et al., 2014; Zhou et al., 2002) klíčová rodičovská vřelost a vyjadřování pozitivních emocí rodičů vůči dětem.

2.2 Výzkumy mateřské senzitivity

Tato podkapitola je důležitá vzhledem k nynějšímu výzkumu, neboť zde uvádíme postupy a metody, které jsou využívány ve studiích zkoumajících mateřskou senzitivitu. Podíváme se na jednotlivé metody a nástroje a následně na výsledky a postupy vybraných studií, které mají nejtěsnější vztah k současnému výzkumu.

2.2.1 Nástroje k hodnocení mateřské senzitivity

Následující text nepředstavuje vyčerpávající výčet metod, ale uvedení vybraných nástrojů k měření a hodnocení senzitivity, které pokládáme za důležité vzhledem k empirické části práce. Jednotlivé nástroje se mezi sebou liší a při srovnání spolu vysoká procenta rozptylu nesdílejí, takže zřejmě každý z nich měří jiné prvky senzitivity (Bohr et al., 2018).

Originální metodou hodnotící senzitivitu je Ainsworth Maternal Sensitivity Scale (AMSS; Ainsworth, 1969, in Bohr et al., 2018). Sestává ze čtyř subškál, každá z nich může dosahovat skóre od 1 do 9 (maximum). Škála senzitivity k signálům dítěte hodnotí kapacitu pečovatele všímat si, interpretovat a vhodně a rychle reagovat na signály, které dává dítě najevo. Škála kooperace s chováním dítěte posuzuje stupeň a frekvenci fyzické spolupráce (a míry zasahování) pečovatele s aktivitou dítěte (na škále od 1, vysoce vměšujícího se, k 9, nápadně kooperujícímu). Škála fyzické a psychické dostupnosti hodnotí dostupnost pečovatele ve smyslu vřelosti k dítěti (pečovatel skórující nízko je popisován jako nedostupný, nevšímavý nebo zanedbávající). Škála přijetí potřeb dítěte posuzuje, jak pečovatel vyvažuje pozitivní a negativní pocity ohledně dítěte (na škále od 1, vysoce odmítající, k 9, vysoce přijímající).

Původní metoda Ainsworthové a kol. (1969, in Bohr et al, 2018) je však časově náročná, a proto byly postupně vyvinuty další nástroje, které však z původní AMSS vycházejí. Můžeme zmínit nástroj Emotional Availability Scale (Biringen et al., 1998, in Bohr et al., 2018), který zahrnuje hodnocení emocionální dostupnosti, nebo škálu Nursing Child Assesment Teaching Scale (Sumner & Spietz, 1994 in Rispoli et al., 2013), zahrnující citlivost a vnímavost rodiče k signálům dítěte nebo odpověď na distres dítěte ve formátu 76 binárních (ano/ne) položek.

Pederson a Moran (1995) vyvinuli nástroj Maternal Behavior Q-Set (MBQS) ve snaze lépe zachytit variace mateřského interaktivního chování a zároveň výrazně zkrátit čas pozorování (oproti původním domácím pozorováním Ainsworthové, která trvala více než 60 hodin). S MBQS postačují dvě až čtyři hodiny domácího pozorování za předpokladu, že jsou matky pozorovány za podmínek, kdy je jejich pozornost rozdělena mezi požadavky dítěte a úkolu vzneseného výzkumníkem. Pozorování pouze volné hry podle Pedersona a Morana (1995) není dostačující, neboť v takové situaci nejsou rozdíly v interakcích tolik patrné.

MBQS zahrnuje 90 položek popisujících chování matky a tento vzor je převzat z Watersova (1995) Attachment Q-Set (který se však zaměřuje na chování dítěte a hodnocení jeho připoutání). Ukázku položek spolu s příslušnou hodnotou skóru u typicky senzitivní matky uvádíme ve vlastním překladu v Tabulce 3. Pro účely hodnocení kratších domácích pozorování byla původní škála zkrácena na 25 a byl vytvořen Mini-MBQS a dokonce i Mini-MBQS-VR určený pro hodnocení krátkých videozáznamů, kdy postačuje 10 minut. Validita i reliabilita je vysoká a Mini-MBQS je tak vhodným nástrojem pro výzkum (Tarabulsy et al., 2009).

Vzhledem k tomu, že se jedná o metodu Q-třídění, řadí se jednotlivé položky, tedy pozorované popisy chování, do devíti sloupců podle toho, zda je dané chování pro matku charakteristické či nikoli. Každé z položek se následně přiřadí skór (od 1, nejméně resprezentativní, po 9) a celé třídění je korelováno s tříděním typickým pro senzitivní matku, které autoři metody definovali (Pederson & Moran, 1995). Výsledný skór senzitivity se tak pohybuje mezi -1 (nejméně senzitivní) a 1 (ukázkově senzitivní).

Tab. 3: Ukázka položek MBQS a hodnota skórů typických pro senzitivní matku.

Číslo položky	Znění položky	skór
12.	Interpretuje podněty dítěte správně, což dokazuje reakce dítěte.	9.00
54.	Interakce jsou uzpůsobené tempu a aktuálnímu stavu dítěte.	9.00
9.	Na signály dítěte reaguje konzistentně. *Nízké:* Reakce jsou nepředvídatelné nebo arbitrární.	8.92
63.	Monitoruje a reaguje na dítě, i když je zapojená do nějaké jiné aktivity, jako je např. vaření nebo rozhovor s návštěvníkem.	8.83
63.	Monitoruje a reaguje na dítě, i když je zapojená do nějaké jiné aktivity, jako je např. vaření nebo rozhovor s návštěvníkem.	8.83
23.	Respektuje dítě jako samostatného jedince, tzn. je schopná přijmout chování dítěte, i když není v souladu s jejím ideálem.	7.67
86.	Podporuje interakce dítěte s návštěvníkem; například vybízí návštěvníka, aby dítě ponosil; zajišťuje, aby bylo dítě „představeno“ návštěvníkovi (např. „Podívej, kdo tady je!“).	6.25
82.	S úlevou přenechá večer dítě na hlídání chůvě.	5.50
81.	Často využívá ohrádku, aby mohla provádět normální domácí práce.	4.25
51.	Rozrušuje ji, když se dítě ušpiní během jídla; tyto obavy někdy narušují krmení.	3.58
80.	Zřídka mluví na dítě přímo.	2.67
19.	Vnímá negativní chování dítěte jako odmítání své osoby; bere si zlobení osobně.	2.58
78.	Čas spánku je determinován tím, jak je to pohodlné matce, spíše než bezprostřední potřebou dítěte.	2.42
7.	Reaguje pouze na časté, protahované nebo intenzivní signály.	1.25
57.	Vystavuje dítě konstantnímu a nerozfázovanému přívalu podnětů; dítě je přehlceno.	1.25

Maternal Behavior for Preschoolers Q-Set (MBPQS) je originální metoda Posady et al. (2007), která vychází z teoretických i empirických prací zabývajících se attachmentovými vztahy v nejranějším věku (podle Bowlbyho, 1969, Ainsworthové et al., 1974, Waterse et al., 1991, tamtéž) a z Maternal Behavior Q-Set (Pederson & Moran, 1995). Tento nový q-set byl vytvořen tak, aby seděl pro věkovou kategorii předškoláků v každodenním kontextu, zahrnuje 90 položek a následující domény: přispění k harmonické interakci, podpora bezpečné základny (secure base support), supervize a stanovování hranic. Navíc nabízí celkový index kvality péče, tedy mateřské senzitivity. Ukázky položek uvádí Tabulka 4.

Tab. 4: Přehled škál MBPQS (Posada et al., 2007).

Škála	Příklad položky
Přispění k harmonické interakci	Účastní se hry s dítětem, např. hraje si v písku, běhá s dítětem.
	Matka se chová jako součást týmu, výměny s dítětem jsou harmonické.
	Je přehnaně kontrolující, intruzivní, v interakcích s dítětem, např. poskytuje příliš mnoho instrukcí (reverzní položka).
	Vyjadřuje-li dítě pozitivní emoce, matka se připojuje.
Podpora bezpečné základny	Jestliže jde dítě zpět k matce, není vřelá nebo jen chladně přijímá jeho návrat (reverzní).
	Pláče-li dítě nebo signalizuje, matka reaguje se zpožděním nebo zkoumá, co se děje (reverzní).
	Ujistí se, že dítě prozkoumává dostupné hračky a aktivity (včetně vrstevníků).
	Hladce usnadňuje exploraci dál od ní a návraty k ní.
	Jestliže jí dítě ukazuje něco, s čím si hraje, zeptá se na to, pozitivně to komentuje, podněcuje dítě, aby s tím něco udělalo.
Supervize/monitorování	Následuje dítě nebo mění polohu, aby mohla lépe monitorovat dítě, které se přesouvá z místa na místo.
	Je dva kroky napřed, předvídá konfliktní situace a dělá něco proto, aby předešla eskalaci.
	Vyvažuje svou roli supervizora a účastníka v aktivitách dítěte.
Stanovování hranic	Při stanovování hranic matka s dítětem vyjednává, dokud nedosáhne řešení vedoucí k oboustranné spokojenosti.
	Při stanovování pravidel a zakazování aktivity dítěti vysvětluje důvod.
	Prosazuje pravidla, která stanovila.

V předchozí podkapitole jsme zmínili koncept mind-mindedness (MM) (Meins, 1997). MM se dá hodnotit na základě sledování, zda matka používá relevantní či nerelevantní komentáře s popisem emocí a myšlenek vztahujících se k dítěti (Wheatley, 2017) a také zda podporuje autonomii dítěte (Kirk et al., 2015).

Dále se můžeme setkat s mnoha různými kódovacími schématy a kategoriemi, které výzkumníci používají ke kódování interakcí zachycených na videozáznamech. Např. rakouské schéma INTAKT (Hirschmann et al., 2011) nebo Leerkesová (2010) ve svém výzkumu mateřské senzitivity vytvořila a použila kódy, jak je uvádíme přehledně v Tabulce 5. Každé z těchto chování bylo navíc hodnoceno pozitivně, neutrálně nebo negativně podle toho, jak korespondovalo s afektivní reakcí dítěte. Vlastní kódovací schéma je podmínkou při kvalitativně hodnocených studiích, neboť při takovém postupu výzkumník přistupuje k pozorovanému, jako by o daném tématu nic nevěděl, a nechává samotná data vyjevovat kategorie pozorovaného (Miovský, 2006). Příklad takového postupu uvádíme v další podkapitole v případě studie Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016).

Tab. 5: Kódy chování matek ve výzkumu Leerkesové (2010)

Mateřské chování	Popis
Negativní	Směřuje negativní emoce k dítěti
Intruzivní	Prosazuje vlastní agendu vůči dítěti
Neodpovídající emoce	Emoce je nekongruentní s emocí dítěte
Stažení se	Náhle odchází nebo končí interakci s dítětem
Roztěkané	Nezúčastněná nebo minimálně zúčastněná
Trvale neúčinné	Pokračuje s neúčinným způsobem reakce
Sledování	Sleduje dítě/situaci bez zasahování
Zaměřené na úkol	Zapojuje se s dítětem se zaměřením na úkol
Utěšující	Utěšuje dítě fyzicky nebo hlasem
Podporující	Udržuje pozornost dítěte k úkolu, zatímco dítě utěšuje
Zabavení mimo úkol	Hraje si s dítětem nebo odvádí jeho pozornost
Rutinní péče	Provádí činnosti jako utírání nosu, rovnání oblečení

2.2.2 Vybrané výzkumy mateřské senzitivity

Zajímavou studii provedla Leerkesová (2010), která se snažila nalézt prediktory mateřské senzitivity ve vztahu k projevům distresu kojenců. Ještě před porodem byly stovce matkám puštěny videozáznamy plačících kojenců, šest měsíců po porodu pak byla sledována mateřská senzitivita během dvou emocionálně nabitých úkolů. Chování během těchto úkolů bylo natáčeno videokamerou a poté kódováno (kódovací kategorie jsou představeny

v předcházející kapitole). S matkami byly také vedeny rozhovory a bylo hodnoceno, zda jsou jejich cíle orientovány spíše na dítě (např. snaha utěšit dítě, přizpůsobovat se jeho potřebám) nebo na ni samotnou (např. snaha plnit vlastní rozvrh, snaha při pláči dítěte odejít ze situace).

Nejkonzistentnějšími prediktory senzitivity byly orientace cílů matky na dítě (prenatálně i postnatálně) a emoční reakce na distres dítěte, senzitivitu předpovídala i schopnost ještě před porodem správně detekovat distres kojence (na videozáznamu). Matky, které byly více orientovány na dítě také prožívaly méně negativních emocích při projevech stresu dítěte.

Posada a kol. (2007) provedli dvě výzkumné studie využívající pozorování předškolních dětí a jejich matek v přirozeném prostředí. Pozorování se zaměřilo na kvalitu mateřské péče a podpory chování vedoucí k upevnění matky jako bezpečné základny (poskytování bezpečného útočiště v situacích distresu, ale také podporování dítěte v exploraci).

První i druhá studie využila dvou setkání v domácím prostředí a na hřišti, dohromady výzkumníci s každou z desítek dyád matka-dítě strávili průměrně 4 hodiny (ve druhé studii 5,5 hodin). Situace byly pouze polostrukturované (zahrnovaly např. čtení knihy přinesené výzkumníky), důraz byl kladen na obvyklou a co nejpřirozenější interakci. Interakce byly natáčeny na videokameru a následně hodnoceny nezávislými hodnotiteli pomocí dvou nástrojů – Attachment Q-Set (Waters, 1995) k hodnocení chování dítěte a MBPQS (Posada et al., 2007), který jsme představili blíže v předcházející podkapitole.

Výsledky naznačují signifikantní shodu mezi hodnoceným pozorovaným mateřským chováním a bezpečností dětského připoutání. Čím výše matka skórovala v MBPQS, tím bezpečněji bylo její dítě připoutáno, a to napříč všemi doménami (kromě škály stanovování hranic v první studii). Průměrné skóre celkové senzitivity mateřského chování bylo mezi 0,65 a 0,83, u druhé studie o něco nižší. Tato zjištění jsou ve shodě se stejně zaměřenými výzkumy v kojeneckém věku (De Wolff & van Ijzendoorn, 1997) a naznačují, že mateřská senzitivita je důležitým faktorem při organizaci attachmentového chování v průběhu celého raného dětství.

Whippleová a kolegyně (2010) provedly výzkum zaměřený na zlepšení predikce attachmentu u dětí hodnocením nejen mateřské senzitivity, ale také její podpory autonomie dítěte během jeho explorace. V této studii byl tedy hodnocen attachment dítěte pomocí AQS,

senzitivita matky pomocí MBQS, socioekonomický status a míra mateřské podpory autonomie dítěte pomocí vlastního kódovacího schématu, které zahrnovalo čtyři škály (intervenuje podle potřeb dítěte, povzbuzuje a nabízí nápovědu či doporučení, vnímá perspektivu dítěte, nabízí dítěti příležitost dělat rozhodnutí a ujišťuje se, že dítě hraje aktivní roli). Výzkumnice ve své studii vycházejí ze sebedeterminační teorie Ryana a Deciho (self-determination theory, Ryan & Deci) a považují vnitřní motivaci dítěte během rané explorace za významnou hodnotu, kterou lze vhodným přístupem podporovat.

Desítkám dvojic matka-dítě bylo během dvou návštěv v domácím prostředí zadáno několik úkolů – matkám vyplnění dotazníků, interview, společně pak měli za úkol poskládat puzzle. Senzitivita i míra podpory autonomie byly signifikantně spojeny s jistým attachmentem, stejně tak jako socioekonomický status. Senzitivita a míra podpory autonomie spolu nekorelovaly a jednalo se tak o dvoje nezávislé mateřské chování.

Ve výzkumu Zimmerové-Gembeckové a jejích kolegyň (2015) byl nalezen vztah mezi mírou nátlaku a senzitivitou u matek dětí ve věku 12 až 35 měsíců. Matky, které udávaly nižší míru nátlaku na zkrácené a upravené verzi dotazníku Parents as Social Context Questionnaire (PSCQ) od Skinnerové et al. (2005), byly ve výchově senzitivnější. Vyšší senzitivita byla rovněž pozorována mezi jistě připoutanými dyádami.

Oproti těmto zjištěním však stojí studie Woodhouseové a kolegyň (2020) porovnávající účinnost, s jakou lze predikovat jistou vazbu, pomocí senzitivity a konceptu secure base provision (SBP), který jsme krátce popsali výše. Navíc se výzkumnice zaměřily na rodiny s nízkým socioekonomickým statusem, které jsou více ohroženy nevhodným rodičovským přístupem. Jejich výsledky nabízejí překvapivé zjištění – senzitivita nebyla schopna predikovat jistou vazbu, nutno však dodat, že k hodnocení senzitivity bylo použito kódování podle rozsáhlé empirické studie NICHD (1999 in Woodhouse et al., 2020). SBP signifikantně predikovalo typ attachmentu a zároveň spolu senzitivita a SBP významně nekorelovaly, jedná se tedy o rozdílné koncepty.

V čem se tedy SBP od senzitivity liší a proč by nás to mělo zajímat? Výzkumnice vychází ze zjištění, že u rodin s nízkým socioekonomickým statusem je prediktivní síla vzhledem k attachmentu nízká (De Wolff & van Ijzendoorn, 1997). Jak bylo zmíněno výše, jistá vazba se může vyvinout i v případě, že matky projevují výrazně necitlivé chování, pokud je pečovatel schopný uspokojit potřeby dítěte na obou pólech kontinua attachment-explorace a nesmí používat určité negativní chování (jako zastrašování, extrémně hostilní

chování), zvláště během distresu (Woodhouse et al., 2020). SBP se tedy více zaměřuje na chování specifické k významu pečovatele jako bezpečné základny. Pouze některé signály dítěte jsou v tomto kontextu považovány na významné – pláč, signalizování ke zvednutí (ruce vztažené nahoru), strach (tyto tři jsou indikátory aktivace attachmentového systému) a dále signály vztahující se k exploraci, tedy zda je dítě klidné nebo ne, chování zaměřené na získání sociálního napojení (např. vyhledávání očního kontaktu) nebo naopak averze vůči pohledu. Významné SBP chování pečovatele je pak utěšování na hrudi (či v přímém tělesném kontaktu), zvednutí dítěte v reakci na jeho signál a vyhýbání se zastrašování. V těchto aspektech je SBP bližší kontaktnímu rodičovství než senzitivita a nabízí vlastně jasnější a jednodušší „návod", jak být dostatečně citlivým rodičem.

Tab. 6: Přehled nejčastějších kódů ve výzkumu Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) ve skupině dětí s bezpečnou vztahovou vazbou.

Název kódu	**četnost**
Matka pokládá dítěti otázku	31
Dítě odpovídá matce	18
Matka mluví na dítě	12
Matka a dítě spolupracují, aby dokončili úkol	12
Dítě mluví, ptá se	11
Dítě se dívá na hračku	9
Matka povzbuzuje dítě	9
Matka a dítě si hrají se stejnou hračkou	9
Matka povzbuzuje dítě	8
Matka mluví paralelně s cizí osobou	8
Dítě si hraje samostatně	7
Dítě interaguje s cizí osobou	6
Dítě bere hračku	5

Dále bychom rádi představili výzkum Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) využívající induktivní kvalitativní analýzu interakcí 27 dyád matek a dětí, věk dětí se pohyboval mezi 14 a 35 měsíci. Pozorování probíhalo u účastníků doma, bylo polostrukturované a zaměřilo se na volnou hru s nabídnutými hračkami po dobu 10 minut, z interakcí byl pořízen videozáznam. Výzkumnice se pokusily popsat specifické schéma interakcí podle typu citové vazby. Vazba byla hodnocena prostřednictvím pozorovacího nástroje Toddler Attachment

Sort-45 (TAS-45; Bimler & Kirkland, 2002), který je kratší a dostupnější verzí nástroje Attachment Q-Sort (Waters, 1995).

Nutno zmínit, že soubor zahrnoval poměrně málo dětí s jistou vazbou (pouze 40 %) ve srovnání se studiemi na rozsáhlých souborech v USA využívajících rovněž TAS-45 (NICHD, Andreassen & Fletcher, 2007). Vzhledem k malému souboru však nelze tyto závěry zobecňovat.

V případě jisté vazby nejčastější kódy svědčily o synchronizovaném jednání matky a dítěte na základě schématu stimul-reakce. Vzájemná důvěra a radost ze společné aktivity představují charakteristiky vztahu, ze kterých se odvíjí i pozornost, blízkost a bezpečí. Tyto matky byly na své dítě přirozeně napojeny a reagovaly na jeho signály, takže se dítě těšilo z jejich společnosti a dychtilo po exploraci prostředí. Pro názornost nabízíme v Tabulce 6. přehled kódů, které se u skupiny s jistou vazbou vyskytly častěji než pětkrát, seřazených podle četnosti (Ionescu & Costea-Barlutiu, 2016).

V současné době je potřeba zaměřit se na zkoumání rodičovské senzitivity v různých kulturních kontextech a během celého raného dětství, nejen do jednoho roku, kdy je souvislost senzitivity a jistého attachmentu prokázaná (Posada et al., 2016).

3 VÝCHOVA A RODIČOVSTVÍ V RANÉM VĚKU DÍTĚTE

Na začátku práce se podíváme na to, co vlastně představuje výchova, jaký uplatňuje vliv na vývoj dítěte a jaké jsou způsoby výchovy. Dále se zaměříme na výchovu v raném věku dítěte, což je stěžejní pro následnou empirickou část práce.

Vývoj dítěte je závislý na různých faktorech, individuálně specifickou interakcí vrozených dispozic a vlivu prostředí (Vágnerová, 2017). Zmiňme Matějčkovo (2017) dělení životních potřeb – potřeba stimulace (podnětů), učení (nabývání zkušeností), bezpečí a jistoty (dána především citovými vztahy), společenského uznání (a uplatnění) a potřeba otevřené budoucnosti.

3.1 Rodičovská výchova

Rodičovská výchova je *„multidimenzionální podmíněný a ve svých projevech i důsledcích komplikovaný fenomén, ve kterém vztahy dospělých a dětí mají výrazně interaktivní charakter“* (Gillernová, 2005, s. 1). Prostřednictvím výchovného řízení rodičů se dítě seznamuje s kulturními vzorci, rodina tak představuje primárního nositele kultury a hodnot dané společnosti (Sollárová, 2019).

Výchovu přitom chápeme jako proces, v němž jedinec přejímá dovednosti, znalosti, hodnoty a postoje, díky kterým se může plnohodnotně zapojit do společnosti (Jedlička, 2017). Rodičovství je vlastně kulturní praxí, která umožňuje dítěti jeho vývoj a získání kompetencí specifických pro dané sociokulturní prostředí (Keller et al., 2009).

V této podkapitole se budeme zabývat vlivem rodičovské výchovy na dítě a způsobem výchovy či rodičovskými styly.

3.1.1 Rodina jako socializační činitel

Vymezení jediné a obecně přijímané definice rodiny není vzhledem ke složitosti takového jevu možné, jak podotýká Sobotková (2012). Jisté však je, že rodina a rodinné vztahy člověka určují, a to v každém věku (Husovská, 2019). Rodina je prostorem, ve kterém každý její člen naplňuje své potřeby (děti i rodiče navzájem) a vyvíjí se, stává se lidskou bytostí

(tamtéž). Matějčkovo (2017) dělení potřeb platí nejen pro děti, ale i pro rodiče, a výchova dětí velkou měrou rodičům tyto potřeby umožňuje naplňovat.

Minuchin (2013) hovoří společně s Delgadem (1969, in Minuchin, 2013) o mimomozkovém zdroji psychiky. Lidská mysl se podle těchto autorů vyvíjí v rámci svého prostředí tím, že mozek zpracovává zároveň vnitřní i vnější podněty. Prostředí, v našem případě rodina, je tedy neoddělitelnou součástí lidské psychiky. Rodina je přirozenou společenskou skupinou, prostřednictvím které jsou ovládány odpovědi na vnitřní i vnější podněty.

Lépe než definice rodinu charakteritují její funkce, kterými jsou aktuálně dle Crosbie-Burnettové a Kleina (2013, in Husovská, 2019, s. 476) tyto:

- podpora fyzického vývoje členů rodiny zabezpečením základních materiálních potřeb;
- výchova dětí, jejich vzdělávání a socializace;
- vytváření prostředí pro uspokojování sexuálních potřeb páru;
- uspokojování potřeb ochrany, bezpečí, závislosti u dětí, starších, nemocných nebo postižených členů rodiny;
- uspokojování emocionálních potřeb, náklonnosti, spolupatřičnosti a vlastní hodnoty.

Pro studium rodiny se postupně vyvinul samostatný obor nazývající se psychologie rodiny. Jejím základním východiskem je systemický přístup (Husovská, 2019). Už jen tato změna paradigmatu od lineární kauzality (v tradičním myšlení) k systémovému myšlení, ke které došlo v průběhu 20. století, napovídá, že v rodině (či rodinném systému) záleží na interakci všech členů, na žádného z nich nelze pohlížet zcela odděleně (Sobotková, 2012). Zjistit v tak složitém systému vliv jediného výchovného prostředku nebo jednání, je tedy velmi obtížné a je výhodné zaměřit se na jejich shluky, na dimenze, které určují způsob výchovy (Čáp, 1996).

Ze systémového hlediska jsou podstatou rodinného systému rodinné interakce, tedy vzorce chování a typické komunikační výměny (Sobotková, 2012). Rodinný systém se skládá ze subsystémů, kterými jsou manželé (partneři), subsystém rodič-dítě, sourozenci a další; mohou však vznikat také přechodné subsystémy, tzv. koalice (tamtéž). Koalice jsou zohledněny i v modelu devíti polí způsobu výchovy (což je výborný model pocházející z českého prostředí), neboť se projevují rozporným emočním vztahem jednotlivých rodičů

vůči dítěti (Čáp et al., 2000). Sobotková (2012) dále vyzdvihuje význam partnerského či manželského vztahu pro fungování celé rodiny.

Vzhledem k rozsáhlosti fenoménu rodiny se dále zaměříme na vliv rodičovské výchovy na dítě, který přímo souvisí s tématem práce, ještě předtím však představíme principy, pomocí nichž se tento vliv uplatňuje.

Pro děti rodina představuje přirozenou první sociální a edukační skupinu a zároveň bezpečné prostředí, v němž se může dítě rozvíjet a učit se a stát se tak rovnocenným členem společnosti (Gillernová, 2005). Jakými mechanismy však rodina na dítě působí?

Jedná se vlastně o sociální učení, prostřednictvím něhož člověk získává žádoucí nebo potřebné způsoby chování a reagování, které nejsou pevně vrozené (Sollárová, 2019). Janoušek a Slaměník (2019) uvádějí, že lidské motivační dispozice jsou částečně vrozené a částečně získané sociální zkušeností. Je to právě sociální učení, které má obrovský význam pro výchovu a vývoj osobnosti, formují se jím názory a postoje, sociální dovednosti a návyky i ryby osobnosti, jedinec se jeho prostřednictvím začleňuje do společnosti a přejímá sociální role (Čáp, 1996).

Čáp (1996, s. 84) vybírá hlavní formy sociálního učení: učení sociálním posilováním (odměny a tresty); napodobování, identifikace s modelem nebo zamítání modelu; observační učení; sociální učení se zdůvodněním a záměrem podle přijatého principu.

Z hlediska rodičovské výchovy je velmi důležité také učení prostřednictvím činností, při kterém se formuje osobnost, přičemž každá činnost rozvíjí ty vlastnosti, na které činnost klade nárok (Čáp, 1996). Život rodiny je plný společných činností, ať už se jedná o realizaci zájmových činností nebo společné relaxace, starosti o domácnost, společné stolování atd. (Gillernová, 2009).

3.1.2 Vztah rodičovské výchovy a vývoje dítěte

Rodina má ústřední význam pro duševní vývoj dítěte, prostřednictvím rodiny dítě naplňuje své potřeby fyzické, citové, intelektuální a morální (Langmeier & Matějček, 2011). Způsob výchovy celkově ovlivňuje osobnost dítěte (Čáp et al., 2000), což dokládají i výzkumy reciprokých vlivů chování, empatie a exprese rodič-dítě (Zhou et al., 2002).

Základní podmínkou pro příznivý vývoj dítěte je kladný emoční vztah k dítěti a jeho přijetí matkou i dalšími významnými druhými lidmi (Matějček, 2017). Pokud je matka (nebo obecně pečující osoba) dlouhodobě nepřítomná nebo se objevuje záporný či ambivalentní

vztah k dítěti, dochází k deprivaci dítěte (Langmeier & Matějček, 2014). Také Gillernová (2005) uvádí, že pro vývoj dítěte je zásadní rodičovská láska a bezpodmínečné přijetí, důležité je však také stanovení hranic a pravidel. Zde vlastně narážíme na dvě základní dimenze rodičovské výchovy – vztah (vřelost, projevování citů) a struktura, které se odráží i v klasickém modelu stylů výchovy Baumrindové (1967, 1971, in Skinner et al., 2005). Opakem struktury je chaos, který zahrnuje nejen nedostatek struktury, ale také chování, které je nekonzistentní, nepředvídatelné, náhodné, obecně takové, u kterého můžeme pozorovat narušenou cestu od záměru k výsledku, chaotické prostředí bývá neorganizované a hlučné (Skinner et al., 2005).

Dle konceptu resilience, tedy psychické nezdolnosti, jsou důležitými protektivními faktory na úrovni rodiny podle různých výzkumů (Gary et al., 1983; Garmezy & Neuchterlein, 1972; Clark, 1983, in Šolcová, 2009) rodičovská láska, rodičovská péče o rodinu a přístup k dítěti jako jedinečné osobnosti, dále však také jasně definované role v rodině, jasný režim v rodině a zájem rodičů o vzdělání dětí, jejich podpora v plnění povinností školních i zájmových. Šolcová (2009, s. 38) tato zjištění shrnuje takto: *„Pro dítě je důležitá fungující rodina (nebo alespoň jedna z rodičovských postav), která dítě respektuje a poskytuje mu emoční a instrumentální oporu.“*

Čáp s kolegy (2000, s. 11–13) vybírají následující osobnostní charakteristiky, u nichž byly na základě výzkumů (Bronfenbrenner et al., 1972; Čáp & Boschek, 1994, 1996, 1998; Schneewind, Herman et al., 1980; Tausch, 1970, 1977, tamtéž) nalezeny statisticky významné vztahy se způsobem výchovy v rodině:

- Stabilita-labilita osobnosti dítěte – kladný emoční vztah podporuje stabilitu, vyrovnanost a příznivé sebehodnocení; záporný emoční vztah rodičů k dítěti naopak podněcuje labilitu, úzkostnost, dráždivost a nízké nebo kolísavé sebehodnocení.
- Charakter – kladný emoční vztah podporuje svědomitost, vytrtvalost a spolupráci a naopak.
- Temperament – ke způsobu výchovy má volnější vztah než charakter, byly zjištěny vztahy např. se společenskou extraverzí a introverzí. Extravertní mladiství uvádějí volnější výchovné řízení.

Dále dle autorů (tamtéž) souvisí způsob výchovy se školním prospěchem, inteligencí, kreativitou a realizací zájmových činností. Kladný emoční vztah a střední řízení podporuje lepší školní prospěch a vytrvalejší realizaci zájmových činností. Některé děti si však záporný

emoční vztah rodičů kompenzují právě horlivou zájmovou činností. Styl výchovy má podle výzkumu Gralewskeho a Jankowské (2020) vliv také např. na kreativní self-efficacy dětí.

Dále Slaměník (2011) zmiňuje důležitý aspekt socializace, tedy regulaci sebehodnocení na základě emočního hodnocení rodičů. Důležití druzí mají tedy zásadní vliv na prožívání identity dítěte, ale také kladou požadavky na jeho chování a určují tak standardy pro jeho hodnocení. Sebehodnocení dítěte je zcela ovlivněno hodnocením vnějším, neboť jsou-li jeho projevy nevyhovující, vystavuje se nebezpečí nepřijetí. Hodnocení vnější je tedy dětmi rigidně přijímáno a zakomponováno do obrazu sebe sama (Vágnerová, 2015).

Přestože v pubertě a dále v adolescenci vliv rodičovské výchovy (Keijser et al., 2020) slábne, ani pak ho nelze zanedbat. Zejména pro dívky jsou rodiče důležitým zdrojem podpory až do mladé dospělosti (Furman & Buhrmester, 1992). Význam rodičů a dospělých osob obecně po celé dětství zdůrazňují i známí popularizátoři psychologie a výchovných teorií a zároveň přední odborníci G. Neufeld a G. Maté (2021).

3.1.3 Způsob rodičovské výchovy

Výchova se napříč rodinami různí, dokonce i stejný výchovný prostředek (např. odměna nebo trest) má různé účinky, což do značné míry závisí na celkovém stylu výchovy (Čáp et al., 2000). Termín výchovný způsob či styl nám říká, jaké jsou klíčové momenty tak složitého souboru, jakým je výchovný proces; všímá si zejména emoční vazby dospělých a dětí, způsobu komunikace, velikosti požadavků, způsobu jejich kladení a kontroly (Čáp & Mareš, 2001, s. 303). Výchovný styl se pak projevuje ve způsobu reagování dítěte na zvolené výchovné prostředky.

Jiní autoři (Darling & Steinberg, 1993, in Gralewski & Jankowska, 2020) zdůrazňují zejména způsob, jakým rodiče komunikují, čímž vytváří určité emoční klima v rodině, v němž se projevuje chování rodičů.

Způsob výchovy je součástí životního stylu rodiny a je také poměrně stabilní (Gillernová, 2005; Čáp et al. 2000). Rodiče učí děti, jak hledat smysl ve světě, jaké je jejich místo ve světě, jak se v něm nejlépe uplatnit, děti pak využívají vědomostí a dovedností, které získaly od svých rodičů (Bao, Fern & Sheng, 2007). Výchovné postoje se tvoří ve složitém vývojovém procesu. Na jejich utváření spolupůsobí vztah a zkušenosti s vlastními rodiči a dalšími vychovateli, dosavadní citový vývoj, inteligence, dosažené

vzdělání, osobní systém hodnot, ale i všechny konflikty a úzkosti, jimiž vychovatel ve vztahu k dítěti prochází (Matějček, 1992).

Rozlišení stylů výchovy umožňuje lepší orientaci v složitém jevu výchovného působení a zjištění, jak a které jeho složky uplatňují vliv, jak vzájemně interagují a jak jsou efektivní (Čáp, 1996).

Typologické vymezení stylů výchovy se objevuje v první polovině 20. století (Gillernová, 2005). Dva negativní rodičovské styly popsal Adler (1927, in Thorová, 2005) – hyperprotektivní a zanedbávající, přičemž oba narušují vývoj osobnosti. Vznikají tak komplexy nadřazenosti nebo méněcennosti a nedůvěra v sebe nebo ve svět. Další známé rozdělení stylů výchovy popisuje Lewin (1939, in Gillernová, 2005) jako autokratický, liberální, integrační a demokratický. Tento model tří stylů je klasickým, ve své době podnětným a částečně z něj vychází také model čtyř stylů Baumrindové a Maccobyové (Čáp et al., 2000). Ukázalo se ovšem, že má své slabiny – stejně jako u každé typologie nelze mnoho případů zařadit do žádné kategorie.

V současné době se proto pracuje s dimenzionálními modely stylů výchovy, které jsou vymezeny dvěma na sobě nezávislými dimenzemi, kterými jsou nejčastěji emoční vztah (rodičů k dětem) a výchovné řízení (Gillernová, 2005). První takový dimenzionální model vytvořil Schaefer (1959, in Čáp et al. 2000). Mezi tyto modely můžeme dále zařadit model čtyř stylů (Maccoby & Martin, 1983, in Gillernová, 2005) a v českém prostředí model devíti polí způsobu výchovy (Čáp et al., 2000)

V literatuře se můžeme setkat také s rozdělením rodičovských stylů podle tělesné blízkosti a způsobu stimulace na proximální a distální (Keller et al., 2009). Toto rozdělení je zvláště příhodné pro problematiku KR, přičemž KR by se řadilo mezi proximální styly, které jsou charakteristické tělesnou blízkostí a tělesnou stimulací. Naproti tomu distální rodičovský styl charakterizuje kontakt tváří v tvář a stimulace pomocí předmětů.

3.2 Rodičovství v raném věku dítěte

Začátek rodičovství představuje náročnou životní etapu a významný vývojový milník v životě (Masopustová et al., 2018). Jedná se o transformativní zážitek doprovázený hormonálními změnami, změnami na neurobiologické úrovni a změnou sociálních rolí i celkového životního stylu. Přestože je narození miminka šťastnou událostí, přináší zároveň riziko zvýšené psychosociální zátěže a dále změny mající dopad na zdraví rodičů, jako je

úbytek spánku a pohybové aktivity, existuje také zvýšené riziko deprese. Přechod k rodičovství tak může představovat kritické životní období předznamenávající duševní i tělesné zdraví v dalším životě (Saxbe et al., 2018).

Výzkumy se rozcházejí v závěrech, zda rodičovství zvyšuje či snižuje životní spokojenost (Gebuza et al., 2016), zřejmě kvůli rozdílným interpretacím a výzkumným metodám. Panuje obecná představa, že přechod k rodičovství bývá doprovázen radostí a štěstím, nicméně závěry studií na toto téma nárust štěstí u rodičů nepotvrzují (Hansen, 2012). Zejména rodiče menších dětí bývají méně spokojení se svým životem (ve smyslu porovnání dosaženého a aspirovaného) a vykazují vyšší míru depresivních symptomů (tamtéž). Rodičovství může vést dokonce k vyčerpání či syndromu vyhoření v rodičovství (Roskam et al., 2017). Autorky inventáře zjišťujícího syndrom vyhoření v rodičovství (Parental Burnout Inventory) (Roskam et al., 2017) uvádějí, že prevalence leží někde mezi 2 až 12 %, jiní autoři uvádějí až 14 % (Raes, 2018 in Hubert & Aujoulat, 2018). Rodičovství tak možná přispívá více k pocitu smysluplnosti než štěstí a životní spokojenosti (Hansen, 2012).

Čerství rodiče bývají také překvapení změnami v partnerském vztahu a potřebovali by více podpory a edukace ještě v období přípravy na rodičovství (Deave et al., 2008). Výzkumy ukazují, že ženy, které obdržely silnou sociální podporu během těhotenství a v období po porodu, vykazovaly méně symptomů propadů nálad, deprese, lépe zvládaly péči o dítě a kojení (Sheng & Perry, 2010, Rosand et al., 2011, Reeves et al., 2006, Hildingddon, I., 2008 in Gebuza et al., 2016; Milgrom et al., 2008). V rámci rozsáhlé prospektivní kohortové studie (zahrnující více než 35 tisíc žen z Austrálie) bylo zjištěno, že nízká míra partnerské podpory v období před porodem je (vedle individuálních faktorů deprese a úzkosti) jedním z klíčových rizik pro rozvoj poporodní deprese (Milgrom et al., 2008).

Shrneme-li fakta dostupná v literatuře, můžeme kontstatovat, že faktorů, které ovlivňují adaptaci na novou životní roli, je mnoho, nejčastěji je zmiňovaná právě sociální opora (Gebuza et al., 2016; Hanáčková, 2021; Milgrom et al., 2008), naplnění očekávání od rodičovství (Harwood et al., 2007; Nuyts et al., 2021), nedostatek spánku (Nuyts et al., 2021) nebo charakteristiky dítěte, jako je temperament (Vik et al., 2009).

Bylo by nerozumné v souvislosti s raným dětstvím nezmínit Eriksonovu (1950, 2022) teorii psychosociálního vývoje. Kojenec se nachází v prvním věku člověka (jak

Erikson nazývá životní stádia), během něhož se vyvíjí základní důvěra, a v případě disharmonického vývoje nedůvěra či nedostatek důvěry. V kojeneckém období je klíčové citlivé naplňování individuálních potřeb dítěte (nikoliv ve smyslu kvantity, ale kvality a přiměřenosti) pečující osobou, která poskytuje pevný pocit osobní důvěryhodnosti a předává tak dítěti důvěru v to, že svět je bezpečný a dobrý a to, co se děje, má smysl.

Dítě v batolecím období rychle pohybově vyzrává a má chuť explorovat, k tomu potřebuje získat vůli a pocit sebejistoty (Thorová, 2015). Toto období je podle Eriksona (2022) charakterizováno konfliktem mezi autonomií a studem či nejistotou, bývá nazýváno také obdobím vzdoru, kdy nastává prudký vývoj negativních emocí (Brownell & Kopp, 2007). Pokud je dítě zanedbáváno, trestáno nebo jinak zahanbováno, nevyvine se u něj autonomie, má tendenci vzdorovat nebo být nejisté (Thorová, 2015). Rodiče by měli s iniciativou dítěte pracovat adekvátně, zároveň však nastavovat hranice (Erikson, 2022), které mohou u dítěte vyvolávat afektivní výbuchy, pomocí citlivé reakce rodičů se však dítě učí emoce regulovat (Kim & Kochanska, 2019). Přístup rodičů je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které ovlivňují regulaci emocí u batolat (Kiel et al., 2019). V batolecím období je stále více než důslednost a pevné dodržování pravidel důležitější empatie, psychická odolnost a trpělivost pečujících osob (Thorová, 2015).

Dále se zaměříme na vybrané charakteristiky raného rodičovství ve smyslu pečujících osob, konkrétně matek, které jsou v centru zájmu naší empirické práce.

3.2.1 Vybrané charakteristiky raného rodičovství

Rodičovství bývá v televizi či dalších médiích romantizováno, miminka či batolata bývají vyobrazována šťastná a rozesmátá, stejně tak jako perfektní šťastní rodiče. Rodiče však ve skutečnosti často zažívají úzkosti a řeší, jak nejlépe působit na své děti v otázce krmení, spaní, disciplíny a péče obecně (Connell-Carrick, 2006). Opovědi hledají v různých rodičovských trendech, jejichž oblíbenost zejména díky internetu a sociálním sítím roste (Verniers et al., 2022). Společně s tím stoupá také potřeba používat při uplatňování těchto trendů kritické myšlení (Connell-Carrick, 2006).

V dnešní společnosti probíhá výchova dětí z největší části v soukromí nukleárních rodin a mladé matky nemají často před porodem příležitost pozorovat péči o dítě a učit se tak nápodobou od ostatních (Masopustová et al., 2018). Pro dobrou adaptaci na rodičovství je žádoucí, aby představy rodičů byly realistické (Harwood et al., 2007). Pokud se představy

nesetkají po porodu s realitou, jedná se o rizikový faktor zhoršené adaptace na rodičovství a horšího duševního zdraví matky (Nuyts et al., 2021).

Zdá se, že důležitým ukazatelem nejen mateřské spokojenosti, ale i vyššího mateřského sebevědomí, lepšího vztahu k dítěti a zvládání péče o dítě je míra self-efficacy (Harwood et al., 2007). Také Mihelicová a kol. (2016) zjistily, že míra self-efficacy, realistické představy o rodičovství a dobrá sociální opora jsou protektivními faktory souvisejícími s dobrou adaptací na rodičovskou roli.

Současná zejména západní společnost klade na matky vysoké nároky, které se pokusila poprvé popsat a pojmenovat Haysová (1996) jako ideologii intenzivního mateřství. Jedná se o kulturní model správného rodičovství založený na třech hlavních principech: (1) Dítě je považováno za posvátné, nevinné, milující ze své podstaty a mělo by být jako takové ochraňováno před zkažením okolním světem; výchova je orientovaná výhradně na dítě a je potřeba reagovat na všechny potřeby dítěte. (2) Výchova vyžaduje intenzivní metody, vzdělávání matky a následování expertních doporučení, matka by měla věnovat maximum svého času rozvíjením dítěte a zajišťováním správných aktivit. (3) Za výchovu dětí jsou zodpovědné primárně ženy, neboť mateřství je vnímáno jako instinktivní a matěřská péče jako nenahraditelná. Od matek je navíc očekáváno naprosté odevzdání se mateřské roli.

Intenzivní mateřství stále představuje dominantní diskurz, přestože se v některých ohledech proměňuje, zejména v tom, odkud matky čerpají informace o rodičovství, tedy ze sociálních sítí, které umožňují sdílení zkušeností a vytváření expertů z matek samotných (Verniers et al., 2022). Prostřednictvím sociálních médií se snadno šíří myšlenky různých rodičovských trendů, které rozdělují rodičovské postupy na dobré a špatné (Huisman & Joy, 2014).

Tlak na to být dokonalou matkou se promítá do vyššího rizika rodičovského vyhoření a je pro takové matky také obtížnější vyvážit rodinný a pracovní život (Meeusen & Van Laar, 2018). Studie využívající hloubková interview matek vyprávějících o svých zkušenostech se syndromem vyhoření v mateřství pod vedním výzkumnic Hubertové a Aujoulatové (2018) odhaluje pocity, myšlenky a prožitky těchto žen, ale také některé společné osobnostní charakteristiky – perfekcionismus, vysoké nároky na sebe sama a přehnanou zodpovědnost. Syndromu vyhoření obvykle předchází fáze, pro niž je typické vysoké nasazení, ambice a přehnané nároky na sebe sama (Roskam et al., 2017).

Více než 20 let od konceptualizace intenzivního mateřství Haysovou a upozornění tak na nespravedlivou zátěž matek oproti otcům tento genderový dvojí standard pokračuje (Forbes et al., 2021). Bylo zjištěno, že i v rodinách, v nichž ženy pracují na plný úvazek a na teoretické rovině se věří v rovnost pohlaví, mají ženy na starost 70 % vaření, 72 % uklízení a 64 % péče o děti (Claffley & Mickelson, 2009 in Liss et al., 2013). Pracující ženy-matky mají pocit, že se příliš vzdalují od „ideálu" mateřství a ve snaze zvládnout vše trpí nepřiměřenou zátěží a fyzickými i emocionálními důsledky odkládání vlastních potřeb (Forbes et al., 2021).

Opozicí vůči diskurzu intenzivního rodičovství vyžadujícím, aby matka byla perfektní, je koncept dostatečně dobré matky, s nímž vystoupil D. Winnicott (1960 in Masopustová et al., 2018), postulující, že matka nemusí být ideální. Klíčovým předpokladem úspěšné výchovy je citové pouto rodičů a dětí (Čáp, 1996; Gillernová, 2005). Kladné vztahy rodičů k dítěti podporují bezpečné a jisté připoutání a následnou internalizaci této zkušenosti (Vrtbovská, 2015).

S adaptací na rodičovství a duševní pohodou matky se pojí také některé charakteristiky dětí, např. obtížný či náročný temperament dětí, který je asociován s různými aspekty rodičovství (Lengua & Kovacs, 2005; Paulussen-Hoogeboom et al., 2007; Laukkanen et al., 2014). Matky dětí méně projevujících pozitivní emoce a naopak více projevujících intenzivní negativní emoce, stejně tak jako aktivnějších dětí, vykazovaly nižší well-being měřený inventáři zjišťujícími depresivní symptomy a sebevědomí (Laukkanen et al., 2014). Problém takto zaměřených studií je však v rodičovských reportech, tedy v tom, jak své dítě vnímají a co následně uvedou. Zjištění naznačují, že vlivy dětských charakteristik a rodičovských přístupů jsou obousměrné (Lengua & Kovacs, 2005).

3.2.2 Výzkum raného rodičovství v ČR

Masopustová a kol., (2018) realizovali longitudinální výzkum *DOMOV – děti, otcové a matky o vývoji* v rámci Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, zaměřili se na podobu současného rodičovství první polistopadové generace v ČR. Do výzkumu se zapojilo zpočátku 1181 respondentů, zejména žen, ale i jejich partnerů, všechna data byla získána od 657 respondentů. Vybereme některá zajímavá zjištění z této studie.

Rodiče uváděli, že nejčastěji čerpají informace o výchově z internetu (50 %), což je v souladu se zjištěními Verniersové a kol. (2022), které poukazují na rostoucí vliv sociálních médií na výběr výchovných postupů oproti doporučení odborníků.

Většina respondentek vykazovala poměrně vysoké mateřské sebehodnocení, měřené škálou od Shea a Tronicka (1988 in Masopustová et al., 2018). Byl nalezen také vztah mezi mateřským sebehodnocením v těhotenství a tři měsíce po porodu, a to zejména u prvorodiček. To znamená, že pokud měly prvorodičky nižší důvěru ve své schopnosti pečovat o dítě již v těhotenství, nehodnotily se příliš pozitivně ani po porodu, u vícerodiček však zřejmě hrají pozitivní roli zkušenosti.

Studie také sledovala, zda mají ženy možnost být někdy bez dítěte, a to ve třech, šesti a osmnácti měsících věku dítěte. U skupiny žen (19 %), které ještě netrávily žádný čas bez dítěte, i když mu již byl rok a půl, byla nalezena vyšší úzkostnost (Masopustová et al., 2018). Lze pouze usuzovat na vzájemný vztah těchto zjištění a za směr působení, tyto výsledky jsou však v souladu se zjištěními Haysové i dalších výzkumníků, kteří upozorňují na vysoké nároky na matky v rámci kultury mající na matky nároky ve smyslu intenzivního mateřství (Hays, 1996; Forbes et al., 2021; Verniers et al., 2022). Rodiče, kteří nemají možnost volného času pro sebe, jsou ohrožení rodičovským vyhořením (Lindström et al., 2011 in Masopustová et al., 2018), stres se navíc negativně podepisuje na senzitivitě (Feldman et al., 2004).

Zajímavé zjištění, přestože byl v datech nalezen pouze slabý vztah, představuje rozdíl ve spokojenosti s vlastním tělem v těhotenství mezi ženami, které následně kojily a které krmily umělou výživou (Masopustová et al., 2018), ve prospěch kojících žen. Kojící ženy byly spokojenější i se svým poprsím. Nelze vyvozovat, z jakých důvodů se tyto rozdíly objevují, je však důležité ženy podporovat při přijetí tělesných změn v těhotenství a po porodu a zvyšovat jejich celkovou pohodu. Kojení navíc přispívá k celkové pohodě po porodu i vyššímu mateřskému sebevědomí (Philips, 2013).

Ve studii DOMOV bylo zjištěno, že většina dětí byla plně nebo částečně kojena, pouze 12 % dětí bylo krmeno výhradně umělou výživou (Masopustová et al., 2018). Rozdíly mezi kojícími a nekojícími ženami nebyly nalezeny v mateřském sebehodnocení, nicméně byly nalezeny v úzkostnosti, kojící matky byly úzkostné o něco méně. Většina žen, které kojily, ukončily kojení do osmnácti měsíců věku dítěte, jedna čtvrtina žen pokračovala déle.

Na téma dlouhodobého a tandemového kojení vyšla zajímavá studie Hanáčkové a Masopustové (2021).

Poměrně tristním zjištěním bylo sledování kvality a dostatečnosti spánku matek, která se v průběhu prvních tří let věku dítěte výrazně nelepšila, dostatečně se vyspí pouze zhruba polovina matek (Masopustová et al., 2018). Nedostatek spánku je jedním z rizikových faktorů zhoršené adaptace na rodičovství (Nuyts et al., 2021). Z dalších zjištění lze usuzovat, že aktuálním rodičovským trendem v oblasti spánku je být během noci nablízku dítěti, v prvním roce života spalo dítě v samostatném pokoji pouze v 10 % a ještě ve třech letech sdíleli rodiče pokoj s dítětem v 50 % (Masopustová et al., 2018).

Další nepříliš pozitivní zjištění bylo velice časté využívání fyzických trestů, přestože ve většině případů pouze „symbolické“ nebo jako „lehké plácnutí“. Nějakou formu trestu ve výchově využívá většina rodičů, přestože výzkumy opakovaně uvádí jejich negativní důsledky (např. Atschul et al., 2016, Mendez et al, 2016, Brooker & Buss, 2014, in Masopustová et al., 2018). Americká studie sledující výchovné praktiky zjistila podobně vysoké procento (70 %) matek, které trestají dvouleté děti tím, že jim dají „na zadek“ (Zolotor et al., 2011).

Byla sledována také obliba některých rodičovských trendů, nejčastěji zmiňovaným bylo kontaktní rodičovství, dále nošení dětí (v šátku či nosítku), respektující přístup a Nevýchova (Masopustová et al., 2018). O výzkumu kontaktního rodičovství v ČR se zmíníme v samostatné kapitole, zde uvádíme pouze pro úplnost.

Na výzkum DOMOV navázal výzkum Yummy Mummy, který využil pozorování interakcí matek a dětí a metodu Strange Situation Procedure měřící vztahovou vazbu dítěte v batolecím věku k matce (Masopustová et al., 2018). Z tohoto výzkumu dále čerpají některé velmi zajímavé diplomové práce (Drápalová, 2021; Slezáková, 2023) a tolik potřebný výzkum raného rodičovství v ČR tak pokračuje.

4 KONTAKTNÍ RODIČOVSTVÍ

Celosvětově narůstá zájem o výchovu a problematiku rodičovství (Hanáčková, 2021). Dá se říct, že jsme svědky vývoje psychologizace a emocionalizace rodinných vztahů (Matějček, 2017). S tím souvisí také rozvoj různých trendů a postupů v rodičovství, jedním z nichž je *attachment parenting*, v českém překladu *kontaktní rodičovství* (Washington & Dunham, 2011). V naší práci se budeme držet českého názvu, přestože původní anglický název více odkazuje k vytváření bezpečné citové vazby (attachmentu). Český název pak více zdůrazňuje podstatu prostředků výchovy, které jsou v rámci kontaktního rodičovství doporučovány (Sears & Sears, 2012).

Termín kontaktní rodičovství (dále KR) byl představen řadou odborníků a výzkumníků od konce 90. let minulého století (Frissell-Deppe, 1998; Granju, 1999; Sears & Sears, 2001 in Miller & Commons, 2010). Ucelený koncept kontaktního rodičovství vytvořili v USA manželé W. Sears a M. Searsová, kteří o KR vydali publikaci *Kontaktní rodičovství: Rozumná cesta a pochopení k výchově dětí* (poprvé 2001, v češtině 2012). KR bývá označováno jako jemné, přírodní nebo intenzivní rodičovství (Hulen, 2021) a sestává z množství principiálního chování, která mají podporovat bezpečnou vazbu (Washington & Dunham, 2011). Nejznámější současnou představitelkou kontaktního i přírodního rodičovství je N. Aldortová (2010).

KR se tedy odkazuje na teorii citové vazby, kterou představil Bowlby (1982) a kterou rozpracoval společně s Ainsworthovou (et al. 1978, 2015). Jedná se tak vlastně o filozofii rodičovství spočívající v používání praktik, které umožňují udržet dítě nablízku jeho pečujícím osobám tak, aby se podpořil vývoj bezpečné vazby (Hulen, 2021).

Způsob výchovy, který se snoubí v KR není vynálezem moderní doby, naopak se obrací k původním výchovným praktikám, kdy i v západních zemích bývalo běžné, že byli kojenci krmeni na požádání, spali s rodiči a byli nošeni (Green & Groves, 2008). Způsoby výchovy většinově používané v současné době v západních zemích nemusí být nutně ty nejlepší, zejména pro miminka. Zkoumání jiného rodičovského chování je prospěšné a nevyhnutelné, pokud se chceme vyvarovat etnocentrickému pohledu na svět (Bornstein et al., 1991 in Green & Groves, 2008). Zajímavé je, že přístup KR je blízký ženám, kterým je blízký také feminismus (Liss & Erchull, 2012).

Autoři KR (Sears & Sears, 2012, s. 12) uvádějí, že se jedná spíše o přístup k výchově než pevně daný soubor pravidel, nejdůležitější má být schopnost vnímat podněty dítěte a správně na ně reagovat. Jedná se tedy o přístup zaměřený na dítě (*child-centred parenting*) (Huisman & Joy, 2014). Naproti tomu výchovné techniky, které staví do popředí potřeby a časový rozvrh rodičů (*parent-centred*), běžné v USA a ostatních západních zemích, můžeme sledovat např. v typickém přístupu k uspávání dětí vždy ve stejný čas bez ohledu na únavu dětí (Miller & Commons, 2010). Tento postup souvisí s častějším používáním přechodových objektů u kojenců a malých dětí a potřebou ustálené rutiny před spaním, jak dokládají výzkumy (Green et al., 2004). Tráví-li ovšem dítě většinu času v těsném tělesném kontaktu s matkou, vazba k přechodovým objektům není tak častá, jak pozoroval už Bowlby (1982).

Ucelená definice KR může být ovšem problematická, protože se má zároveň jednat o individuální rodičovský styl odrážející potřeby dítěte i celé rodiny, rodič se má stát vlastně *„odborníkem na své dítě“* (Sears & Sears, 2012, s. 9). KR představuje tedy spíše přesvědčení, že častý blízký tělesný kontakt rodičů s dítětem a citlivé reagování na potřeby dítěte, jsou prospěšné (Hanáčková & Masopustová, 2020). To, zda přístup KR skutečně vede k rozvoji jisté vazby mezi matkou a dítětem, však zatím nebylo výzkumně potvrzeno (tamtéž).

Teorii vztahové vazby (Bowlby, 1982), na kterou se KR odkazuje, jsme blíže představili v samostatné kapitole. Nyní se zaměříme na vybrané konkrétní postupy, které jsou v rámci kontaktního rodičovství doporučovány podle manželů Searsových (2012) a které byly více či méně vědecky zkoumány.

4.1 Prostředky kontaktního rodičovství

Searsovi (2012) popisují prostředky KR (v angličtině *Baby B's*), které pomáhají vytvořit vztah s novorozencem a jsou založeny na biologickém kontaktu mezi matkou a dítětem. V původní publikaci se jich uvádí sedm, webové stránky Attachment Parenting International (API) (2023) uvádějí osm prostředků KR. Česká propagátorka KR Lucie Harnošová (2016) uvádí dokonce deset prostředků KR – řadí k nim např. i bezplenkovou komunikační metodu. Výzkum Jordanové a spolupracovníků (2020) prokázal, že použití bezplenkové komunikační metody signifikantně snížilo nevysvětlitelný pláč kojenců (starých 6 až 8 týdnů), použití této metody má tedy zřejmě své opodstatnění.

Organizace API (2023) formuluje prostředky (*principles*) následovně: příprava na těhotenství, porod a rodičovství; používání pečujícího doteku; citlivost; poskytování konzistentní a milující péče; krmení s láskou a respektem; zajištění bezpečného spánku (jak fyzicky, tak emocionálně); používání pozitivní disciplíny; vyrovnaný osobní a rodinný život. Pro účely naší práce se budeme držet původních sedmi prostředků KR, kterými jsou: vazba po porodu (bonding), kojení, nošení dětí, společné spaní, důvěra v pláč dítěte, vyrovnaný osobní a rodinný život a vymezování hranic, pozor na „cvičitele dětí“ (Sears & Sears, 2012, s. 16–18).

V dalších podkapitolách si blíže představíme vybrané prostředky a podíváme se, zda a s jakým výsledkem byla jejich účinnost (zejména ve vztahu k attachmentu) vědecky zkoumána.

4.1.1 Bonding po porodu

Uvedeme si zde problematiku nejen samotného bondingu (tedy okamžitého kontaktu po porodu), ale také přínosy tělesného kontaktu obecně jako úvod k dalším prostředkům KR, které kontakt rovněž využívají.

Lidská miminka potřebují tělesný kontakt a dotek k normálnímu fyziologickému, socio-emocionálnímu a kognitivnímu vývoji (Feldman et al., 2002). Význam tělesného kontaktu byl dokázán již v klasických experimentech H. Harlowa (1958 in Takács, 2013). Winberg (2005) ve svém přehledovém článku shrnuje účinky tělesného kontaktu matky s novorozencem ihned po porodu. Přímý tělesný kontakt pomáhá miminku regulovat tělesnou teplotu, dýchání, acidobazickou rovnováhu, pláč a chování spojené s kojením. Miminko pak recipročně reguluje mateřský zájem o jeho potřeby, zahájení a udržení laktace, ale také efektivitu matčiny energetické ekonomie (skrze vagální aktivaci a vyšší produkci hormonů trávicího traktu).

Existují tedy solidní důkazy, že novorozenec, který je po porodu v kontaktu kůže na kůži se svou matkou, vykazuje lepší funkce dýchací, termorelugační, stabilitu glukózy a významně méně takový novorozenec pláče (Phillips, 2013). Pozitivní vliv je reciproký, u matky okamžitý kontakt zlepšuje mateřské chování, tyto matky jsou sebevědomější v péči o dítě a obvykle déle kojí.

Tělesný kontakt rovněž reguluje funkci osy hypotalamus-hypofýza-nadledviny (*hypothalamic-pituitary-adrenal axis,* HPA) (Beijers et al., 2012), tedy fyziologické systémy

zodpovědné za stresovou reakci. Hofer (1994) uvádí, že interakce rodičů a potomků, která zahrnuje senzorimotorické, tepelné a nutriční události, má dlouhodobý regulační účinek na chování a fyziologii dítěte. Jsou to tedy vztahy, které optimálně regulují úroveň stimulace a nabuzení i kontrolu stresu (Hofer, 1994; Field, 2012).

Pod pojmem *bonding* se v zahraniční literatuře objevuje koncept zahrnující emoce, které rodiče cítí vůči dítěti a lišící se od konceptu attachmentu (Takács et al., 2020). Termín zpopularizovali Klaus a Kennell (1976), kteří vyzdvihovali význam kontaktu miminka s matkou ihned po porodu, který je klíčový pro vytvoření jejich vazby. Bonding popisuje vztah rodiče k dítěti a je hodnocen pomocí dotazníků nebo rozhovoru. Má kořeny již v období těhotenství (de Cock et al., 2016), proto mají opodstatnění i prostředky KR, které vyzdvihují význam přípravy na těhotenství a porod (Harnošová, 2016; API, 2023).

V našem prostředí se bondingem obvykle myslí přiložení dítěte na tělo matky (kůže na kůži) ihned po porodu a běžně se již v porodnicích praktikuje, matka i dítě na něj mají právo (Mrowetz & Peremská, 2013; Fakultní nemocnice Ostrava, 2023). Okamžitý přímý kontakt má hned několik benefitů (podle Mrowetz & Peremské, 2013): podporuje vztah matky k dítěti a její spontánní mateřské chování díky tomu, že matka vnímá vůni hlavičky miminka; podporuje synchronizaci limbického systému matky a dítěte, vyplavování žádoucích hormonů a tím dále podporuje synchronní mateřské chování a libé pocity dítěte; usnadňuje a zvyšuje úspěšnost kojení; rozvoj přirozené spontánní reakce dítěte vedoucí ke schopnosti samopřisátí; podporuje ideální termoregulaci novorozence.

Uvádíme-li, že se bonding v českých porodnicích běžně praktikuje, je třeba zmínit, že jeho forma často nebývá ideální, jak např. informuje kampaň skupiny nevládních organizací (např. Liga lidských práv či Unie porodních asistentek) *Už dost!* (2023). Běžnou praxí je přiložení dítěte jen na pár minut či v peřince (kdy nedochází ke kontaktu kůže na kůži) s tím, že je třeba dítě nejdříve odnést k ošetření. Dochází tak k separaci i na několik hodin a to i u zcela zdravých dětí a porodů bez komplikací. Tyto zkušenosti sdílely také některé matky z našeho výzkumu popsaného v empirické části práce.

Phillipsová (2013) o první hodině po porodu hovoří jako o výjimečném, *posvátném* čase, který by neměl být narušován rutinními vyšetřeními (v případě, že dítě a matka nejsou v ohrožení života a není potřeba resuscitace), která se dají provést buď na těle matky anebo později. Nevhodná praxe porodnického personálu vede k traumatickým zážitkům žen

z porodu, na základě vzrůstajícího množství literatury na toto téma je potřeba, aby byla porodnická péče respektující a zaměřená na ženu (woman-centred) (Reed et al., 2017).

4.1.2 Dlouhodobé kojení

O tom, že kojení je z hlediska výživy pro miminko nejlepší možná varianta, dnes už není pochyb. Kojení obsahuje ideální poměr živin, protilátky chránící před infekcemi, záněty a celkově podporující zrání imunity, je prevencí nejrůznějších nemocí (jako je cukrovka, autoimunitní onemocnění, obezity a rakoviny) a syndromu náhlého úmrtí kojence (SIDS) (Miller & Commons, 2010, Státní zdravotní ústav, 2023).

Kojení však nepředstavuje pouze biologickou výživu, nýbrž od samého začátku podporuje vztah miminka a matky (McKenna & Gettler, 2015). Navíc je tento vztah specificky smyslový a signalizační a vede k určitému neuronálnímu vývoji, zahrnující podporu hustoty a propojenosti neuronální sítě mozku (Deoni et al., 2013). Fakt, že kojené děti vykazují lepší výsledky v IQ testech a testech kognitivních schopností, je všeobecně přijímán a dokázán epidemiologickými studiemi velkých měřítek, v nichž byly kontrolovány faktory jako porodní váha, délka těhotenství, vzdělání matky a socioekonomický status (Anderson et al., 1999; McCrory and Murray, 2012). Tato neuropsychologická zjištění jsou doplněna studiemi využívající zobrazovací metody mozku, které potvrdily větší objem bílé hmoty, subkortikální šedé hmoty a tloušťku parietálního laloku u kojených dětí, potvrzen byl i vztah délky kojení a výše IQ (Isaacs et al., 2010; Kafouri et al., 2012; Hallowell & Spatz, 2012 in Deoni, 2013). Je zajímavé, že studie Isaacsové a kolektivu (2010) tento efekt potvrdila pouze u chlapců, ukazuje se zde rozdílný vliv výživy mezi pohlavími; tato studie kvantifikovala podíl (v procentech) mateřského mléka ve výživě. Deoni a kolektiv (2013) nalezli vztah také mezi délkou kojení a mikrostrukturou bílé hmoty. Naopak studie McCroryho a Murrayové (2012) nepotvrdila vliv velikosti dávky mateřského mléka (stejně pozitivní byl vliv u výlučně i částečně kojených dětí) a autoři tak předpokládají efekt jiných faktorů nebo existenci kritického časového prahu, úseku, který je dostačující pro podporu vývoje mozku.

Co se týče délky kojení, Světová zdravotnická organizace (in Státní zdravotní ústav, 2023) doporučuje výlučné kojení prvních 6 měsíců po porodu a dále pokračující kojení do 2 let věku dítěte nebo podle jeho potřeb i déle. Dettwylerová (1994 in Miller & Commons, 2010) na základě porovnání s příbuznými primáty umísťuje přirozený věk při odstavení někde mezi 2,5 a 6 lety, přičemž podotýká, že lidský imunitní systém plně dozrává

až v šesti letech, kojení do tohoto věku je tedy maximálně protektivní. V jedné ze starších studií (Sugarman & Kendall-Tackett, 1995) zaměřující se na KR v USA se průměrný věk dětí při odstavení pohyboval kolem 3 let, ale nejstarší děti měly přes 7 let, přičemž matky popisovaly odstav jako postupný a řízený dítětem. Také v českém prostředí je mezi kontaktními matkami dlouhodobé kojení považováno za klíčový výchovný prostředek, nezřídka ženy zvládají kojit více dětí naráz, tzv. tandemové kojení (Hanáčková & Masopustová, 2021).

Matky ztotožňující se s KR zmiňují kojení na požádání, tedy podle potřeb a signálů dítěte (Hanáčková & Masopustová, 2021). Kojení na požádání je přirozeným prostředkem vedoucím ke zdraví dítěte mezi původními národy, např. Gusii nebo !Kung San v Africe, kde je dítě kojeno i několikrát během jedné hodiny (Miller & Commons, 2010).

Experimentální studie nizozemských autorek (Beijers et al., 2012) si kladla za cíl zjistit, zda má kojení a společné spaní v prvních 6 měsících života dítěte vliv na regulaci kortizolu, tedy jednoho z hormonů, který se vyplavuje při stresu. U dětí byla po týdnech sledována délka kojení a společného spánku a ve věku 12 měsíců byly podrobeny proceduře Strange Situation (SSP), která pro dítě představuje stresující situaci. Před a několikrát po SSP bylo ze slin dítěte měřeno množství kortizolu a regresní analýza (při kontrole dalších faktorů) prokázala, že vyšší počet týdnů kojení a společného spánku predikoval nižší reaktivitu kortizolu a také jeho rychlejší vstřebávání.

Kojení však zřejmě nesnižuje temperamentovou závislost (temperamental dependency) dítěte nebo míru závislosti či potřeby kontaktu a nošení (clinginess), podle toho, jako bylo dítě vyžadující, úzkostlivostí, náročností nebo distresem při separaci (Gibbs et al., 2018).

4.1.3 Nošení dětí

Jedná se o praktiku přenesenou od přírodních národů v šedesátých letech minulého století manželi Moorovými, kteří se inspirovali nošením dětí v Togu (Hallenbeck, 2018). Používání pomůcek pro nošení dětí má v lidské historii dlouhou tradici. Na rozdíl od mláďat primátů se lidský novorozenec nedokáže vyšplhat na tělo matky a sám se na něm udržet, už raní hominidé tedy vynalezli nástroje, díky nimž mohli udržet blízký kontakt bez nutnosti držet kojence na rukou (Wall-Scheffler et al., 2007, in Little et al., 2019).

Podívejme se pro srovnání, kolik času jsou nošeni nebo drženi kojenci v kulturách jako jsou !Kung San nebo Gusiové v Africe, ať už matkou nebo dalšími osobami. V průběhu prvního půlroku života jsou miminka v těchto tradičních kulturách v tělesném kontaktu s druhými 75–80 % času, děti v USA jsou oproti tomu matkami drženy asi 45 % času ve 4 měsících a jen 20 % v 10 měsících (Richman et al., 1988, in Miller & Commons, 2010). Zbytek času byli američtí kojenci umísťováni do pomůcek typu dětských sedátek, starší byli pokládáni na zem, aby mohli explorovat.

Existují studie zjišťující pozitivní vliv nošení na pláč kojenců. St. James-Roberts a kolektiv (2006) porovnali rodiče, kteří své děti nosili velkou část dne (průměrně 15 hodin), s těmi, kteří děti nosili výrazně méně, a tyto méně nošené děti plakaly celkově o 50 % více. Podobný efekt se vyskytl i ve starší studii (Hunziker & Barr, 1986), která spočívala ve sledování účinnosti intervence – matky v experimentální skupině byly požádány, aby prodloužily čas nošení dětí (přičemž se do tohoto času nepočítalo nošení jako přímá reakce na pláč). Bylo možné pozorovat snížení plačtivosti o 43 % u dětí (ve věku 6 týdnů), jejichž matky je nosily průměrně o necelé dvě hodiny denně déle. Tento efekt byl ještě o něco silnější večer. V této studii se jednalo vlastně o narušení vnímání „normální“ zvýšené plačtivosti u kojenců, které se objevuje po šesti týdnech věku do čtyř měsíců a zvláště ve večerních hodinách. Výzkumníci dokonce na základě výsledků dospěli k závěru, že v důsledku relativního nedostatku nošení v naší společnosti mohou i normální miminka inklinovat ke zvýšené plačtivosti a kolikám.

Nošení v šátku nebo nosítku je specifické blízkým tělesným kontaktem a menším kontaktem tváří v tvář, jak tomu bývá naopak v kulturách s distálními rodičovskými praktikami (Keller et al., 2009) a každý z těchto způsobů kontaktu s dítětem mají své důsledky na vývoj dítěte. V situaci nošení je dítě vystaveno kvalitativně jinému typu interakce (Little et al., 2019). Nošení podporuje vyšší míru reagování na podněty dítěte, lepší schopnost komunikace a vyšší míru doteků ze strany matky (tamtéž), naopak situace, kdy je dítě tělesně vzdáleno (např. sedí v dětské židličce) je spojena s delším časem stráveným hrou s předměty (Keller, 2002, in Little et al., 2019). Efekt tělesného kontaktu je tedy reciproký, ovlivňuje jednak dítě, ale i matku a její chování vůči dítěti.

Výzkumy kontaktu kůže na kůži a klokánkování nasvědčují tomu, že nošení dětí v šátku nebo nosítku poskytuje léčebný efekt u kojenců a malých dětí, zejména pak u těch, kteří se potýkají se zdravotními komplikacemi a postižením (Reynolds-Miller, 2016).

4.1.4 Společné spaní

Výhody tělesného kontaktu byly zmíněny výše v předchozích podkapitolách, zde se tedy omezíme na situace spojené se společným spánkem. Společný spánek je definován tím, že dítě spí v těsné blízkosti rodičů, nejčastěji na stejném povrchu určeném ke spaní, a to buď celou nebo část noci (Lerner et al., 2020). Společné spaní je prostředek, který přirozeně používají lidé po celém světě, jedná se vlastně o prastarý behaviorální komplex představující prostředí, v němž se miminka vyvíjela po celou dobu lidské evoluce (Barry, 2019). Ještě dnes stále více než 70 % světové populace spí společně se svými dětmi (viz Huang et al., 2010). Z tohoto hlediska by tak společné spaní nemělo být kontroverzní.

Barryová (2021) argumentuje potřebou multidisciplinárního přístupu ve výzkumu spánku miminek, neboť kultura a výchovné praktiky se mění mnohem rychleji než lidská biologie. To, co se pak považuje za „normální“ spánek miminek, je vysoce závislé na sociokulturních proměnných, což je příčina toho, proč se odborníci na spánek nemohou dohodnout na tom, jak vypadá zdravý normální dětský spánek.

I v západní společnosti ještě do 20. století bylo běžné, že kojenci spali v posteli s rodiči nebo v kolébce vedle postele a kojenecký spánek nebyl regulován rodiči (Stearns et al., 1996). Dle příruček pro rodiče nebyl dětský spánek do zhruba dvacátých let 20. století považován za problematický. Předpokládalo se, že děti usínaly snadno a samy si vhodně regulovaly množství spánku (tamtéž). Změny ve vnímání spánku přišly se společenskými změnami a medicínským přístupem ke spánku (Barry, 2021). Moore a Ucko (1957, in Barry, 2021) publikovali studii, v níž zjistili, že jsou miminka schopná spát celou noc už ve 3 měsících, jednalo se však o miminka krmená umělou výživou, spící ve vlastních postýlkách a polovina těchto dětí se později začala znovu budit uprostřed noci, tato studie však měla významný vliv na výchovná opatření.

S problematikou společného spánku jsou často zmiňována rizika (nejčastěji vyšší riziko SIDS a udušení), která byla některými studiemi prokázána (Carpenter et al., 2013, in Barry, 2019). Na to americká zdravotní politika zareagovala doporučením společné spaní nepraktikovat (American Academy of Pediatrics, 2005, 2011, in Barry, 2019). Nicméně pokud rodiče dodržují bezpečnostní doporučení při spánku, dá se těmto rizikům vyhnout (Wise, 2023). Překvapivě mnoho rodičů ve výzkumu McKenny a Volpeho (2007) dokonce uvádělo, že společným spaním zachránilo svému miminku život. Byli si totiž schopni okamžitě všimnout zástavy dechu, záchvatu a alergických reakcí anebo společným spánkem podpořili množství vypitého mléka. Autoři (tamtéž) tedy bojují za to, aby se k problematice

společného spánku v západní společnosti přistupovalo jinak a byl brán v potaz kontext a důvody, proč se rodiče ke sdílení postele s miminkem rozhodují.

Objevují se také obavy, zda společné spaní nebrání ve vývoji nezávislosti dětí na rodičích (Keller & Goldberg, 2004). Tato hypotéza se však autorům nepodařila prokázat, naopak bylo zjištěno, že děti, které spaly společně s rodiči byly v předškolním věku nezávislejší a zdatnější v sebeobsluze a sociální oblasti (např. ve schopnosti se obléci nebo vyřešit problémy s vrstevníky). Děti, které spí samy ve vlastní postýlce jsou nezávislé z pohledu společnosti, pro níž je schopnost samostatného usínání a spánku sama o sobě hodnotou. Zde se už ovšem pohybujeme na poli spíše sociokulturním než psychologickém.

Mezi důvody, které vedou ke společnému spaní, uvádějí rodiče z výzkumů v USA (Ball, 2002; Tully et al., 2015) následující: osobní preference, podpora spánku, pohodlí při kojení, ale i podmínky bydlení a financí. V českém prostředí matky uvádějí, že společné spaní vnímají jako něco přirozeného a rovněž zmiňují pohodlí při nočním kojení (Hanáčková & Masopustová, 2020).

Rudziková a její kolegyně (2018) poukazují na to, že výzkumy spánku kojenců se často spoléhají pouze na reporty rodičů, které však nemusí být přesné. Ve svém vlastním výzkumu se tedy rozhodly kombinovat reporty matek s aktigrafickými daty u dětí od 4 do 18 týdnů po porodu. Výsledky přinášejí zajímavé zjištění, že od 10. týdne po porodu se začínají u dětí krmených umělou výživou objevovat diskrepance mezi množstvím času udávaných matkami a skutečným množstvím spánku. Matky miminek s umělou výživou nadhodnocovaly množství spánku svých dětí. Je tedy otázka, jakou platnost mají zjištění studií využívající pouze rodičovské reporty, a je pravděpodobné, že volba metody může vysvětlovat rozdílné výsledky různých studií, které porovnávaly množství spánku miminek v závislosti na způsobu výživy (Barry, 2021). Z aktigrafických dat Rudzikové a kolektivu (2018) vyplývá, že spánek kojených a nekojených miminek se neliší, kromě toho, že kojené děti měly dokonce signifikantně delší časové úseky spánku v průběhu noci.

Zmíněný výzkum (Rudzik et al., 2018) se také zaměřil na místo spánku, tedy zda miminka spí v posteli rodičů, ve vlastní postýlce ve stejné místnosti nebo v samostatné místnosti. Aktigrafická data naznačují, že množství spánku miminek se v závislosti na místě spánku nelišilo. Lišilo se však opět množství spánku a nočních buzení udávaných matkami. Kojící matky mají vyšší tendenci spát společně s dětmi a kojené děti častěji spí ve větší blízkosti matky (Ball et al., 2016). Tato větší blízkost přispívá k lepšímu povědomí o tom,

kdy je miminko vzhůru a kdy spí a jaké jsou jeho spánkové vzorce. Matky, které spí společně se svým dítětem v rodičovské posteli, uvádějí nižší míru nočního buzení miminek a kratší čas, kdy jsou miminka během noci vzhůru, i oproti situaci, kdy miminka spí ve stejné místnosti jako rodiče, ale ve vlastní postýlce.

Ve výzkumu Ballové a kolektivu (2016) matky, které byly už před porodem silně odhodlány kojit, později častěji praktikovaly společné spaní, a naopak společně spící ve větším procentu v 6 měsících věku miminka stále kojily. Matky, které sdílejí postel s miminkem, mají tendenci kojit déle (Huang et al., 2013). Vztah mezi kojením a společným spánkem tedy existuje. McKenna a Gettler (2015) dokonce navrhují přijetí konceptu *breastsleeping* (slovní hříčka odkazující na *co-sleeping* a *breastfeeding*, volně bychom mohli s trochou nadsázky přeložit jako kojospaní), čímž se snaží řešit debatu ohledně sdílení postele. Spojení společného spaní a kojení se dá totiž praktikovat bez jakéhokoli známého rizika, která obvykle při sdílení postele s miminky bývají zmiňována. V literatuře (Mobbs et al., 2016) je zmiňován absolutní význam okamžitého a udržovaného tělesného kontaktu novorozence s matkou, aby byla zajištěna maximální laktace, toho lze docílit zahrnutím společného spaní do výchovné praxe. Absence přímého tělesného kontaktu matky a kojence do tří měsíců po porodu je jednou ze zásadních překážek v kojení (Santos et al., 2009, in McKenna & Gettler, 2015).

4.1.5 Důvěra v pláč dítěte

Přestože jsme tuto podkapitolu zařadili až na konec výčtu prostředků, představuje vlastně základní kámen celého přístupu, který nazýváme kontaktním rodičovstvím. Searsovi (2012) prostředek pojmenovávají jako důvěru v pláč dítěte, další zdroje (viz výše) hovoří o citlivosti, respektu, milující péči či pozitivní disciplíně. Můžeme zde tedy oproti zatím zmíněným prostředkům, které vychází zejména z biologických potřeb dítěte a potřeby fyzického kontaktu, zařadit psychologické prostředky výchovy (přestože jsme si vědomi, že zvláště v raném dětství jsou psychické a fyzické procesy těsně provázány).

Citlivost je totožná s konceptem senzitivity tak, jak jej definovala Ainsworthová a jak ji budeme popisovat ve třetí kapitole. KR jde, zdá se, více cestou nové konceptualizace pečujícího chování, kterou navrhuje Woodhouseová et al. (2020) a pojmenovává ho *secure base provision* a budeme se mu rovněž věnovat v následující kapitole.

Rodičovská vřelost a vyjadřování citů jsou podle Skinnerové a kolektivu (2005) nejzákladnější a nejdůležitější rodičovské kvality související s nižší mírou problémů

v chování a lepším sociálním fungováním dětí (Waller et al., 2014; Zhou et al., 2002). Rodičovská vřelost předpovídá vývoj empatie a svědomí a jako taková je prediktorem nižšího výskytu problémového chování, a to i mezi vysoce rizikovými předškolními dětmi (Waller et al., 2014). Vřelost (*warmth)* je přitom definována jako vyjadřování lásky, citů, starostlivosti a radosti, dále jako emocionální dostupnost, přijetí a podpora (Skinner et al., 2005).

Rodiče, kteří jsou vřelí a podporující, vyjadřují v přítomnosti dětí více pozitivních emocí, na což děti reagují vyšší mírou empatie (Zhou et al., 2002). Takovéto vřelé a pozitivní prostředí uspokojuje vlastní citové potřeby dítěte, kterému tak zbývá kapacita pro empatii vůči ostatním.

Jedna z mála studií zaměřující se výslovně na KR (Smith & Holden, 2020) porovnávala rodičovské praktiky a chování dětí mezi skupinou kontaktních rodičů a ostatních. Jednalo se o matky, které samy sebe v online dotazníkovém šetření identifikovaly jako API (následující program Attachment Parenting International, tedy program KR). Matky vyplňovaly dva dotazníky, The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (Robinson et al., 1995 in Smith & Holden, 2020), v němž byla klíčová škála vřelosti, a The Parent Response to Child Misbehavior (Holden and Zambarano, 1992, tamtéž) hodnotící nátlakové a nenátlakové metody disciplíny (např. vyhrožování, pohlavek, odůvodňování, odklon).

Kontaktní matky skutečně uváděly významně vřelejší vztah s dítětem a zapojení méně nátlakových metod k udržení diciplíny ve srovnání s ostatními matkami. Vyšší vřelost kontaktních matek souvisela s nižším výskytem internalizujících symptomů, jako je deprese, úzkost nebo somatizace). Využívání nenátlakové disciplíny kontaktními matkami bylo spojeno s nižším výskytem externalizujících symptomů, jako je impulzivita, agresivita a neschopnost se kontrolovat. Studii se tedy podařilo prokázat, že přidružení se ke KR skutečně souvisí s určitým způsobem výchovy a chováním dětí, nicméně je potřeba dalších prospektivních studií a výzkumů využívajících pozorování (Smith & Holden, 2020.

4.2 Kontaktní rodičovství v ČR

KR představuje celosvětový trend, který má však v každé oblasti svoje specifika. V některých zemích se za kontaktní matky považují ty, které dlouhodobě kojí, a v těchto zemích to bývají také organizace podporující kojení, kolem kterých se kontaktní matky

sdružují (Faircloth, 2010). Kvůli těmto rozdílům je obtížné definovat, co KR přesně zahrnuje.

V českém prostředí mají organizace podporující kojení také vliv, jedná se o Laktační ligu a slovenskou Mamilu (2023). Tyto organizace školí laktační poradkyně, které se snaží pomáhat ženám při kojení a některé dokážou poradit i při péči o dítě (např. nošení v šátku či nosítku). Laktační poradkyně může také vést podpůrnou mateřskou skupinu (Střešovický oříšek, 2023), v níž mohou matky řešit problémy, s kterými se potýkají při kojení nebo výchově dětí.

Kontaktní matky se také sdružují na sociálních sítích, v rámci nichž vytvářejí uzavřené skupiny orientované právě na KR, nošení dětí nebo respektující výchovu (např. skupina *Kontaktní rodičovství – diskuze a sdílení* na sociální síti Facebook čítá k 22. 11. 2023 19 tisíc členů, stránka *Kontaktní rodičovství* tamtéž má ke stejnému datu 41 tisíc sledujících). Internet slouží jako významný zdroj informací o KR a příbuzných trendech. Nejznámější propagátorkou KR u nás je Lucie Harnošová, která provozuje zmíněnou facebookovou stránku a je autorkou e-knihy popisující principy KR (Harnošová, 2016).

Podle Daňsové et al. (2018) se při výzkumech rodičovství v ČR často potýkáme s problémem chybějících základních popisných dat, díky kterým by bylo možné pokládat komplexnější výzkumné otázky. Přesto se v rámci rozsáhlé studie DOMOV podařilo autorům (Masopustová et al., 2018) zjistit důležité informace o podobě současného rodičovství v našem prostředí. KR bylo trendem, ke kterému se přihlásilo nejvíce respondentek (23,2 % ze 439, tedy 102 žen), dalších 17,5 % (n = 77) žen uvedlo nošení dětí v šátku či nosítku a ve 12,5 % (n = 55) byl zmíněn respektující přístup. KR se tak v ČR stává stále běžnějším přístupem, stejně jako dílčí praktiky jako dlouhodobé kojení, nošení či společné spaní nebo respektující přístup.

Tematická analýza Hanáčkové a Masopustové (2020) částečně odkrývá podobu KR u českých matek, přestože se jedná o kvalitativní studii a nebylo tedy možné získat vysoký počet respondentek tak, aby byl výzkumný soubor reprezentativní. Na poměry kvalitativní analýzy je však počet 42 respondentek úctyhodný a dá se předpokládat, že při takovém počtu byla data dostatečně saturována. Autorky identifikovaly tři hlavní témata: kontakt jako reakce na potřeby dítěte, respekt vůči dítěti a rozpor mezi představami o KR a skutečností.

Kontakt jako reakce na potřeby dítěte zahrnoval společné spaní, kojení a nošení. Pro respondentky tento způsob výchovy představuje způsob naplňování potřeb dítěte

a vnímají ho jako přirozený a správný. Objevovalo se i praktikování tandemového kojení, kterému se autorky (Hanáčková & Masopustová, 2021) věnují v samostatné studii. Důraz na fyzický kontakt je zřejmě lokálně specifický, a to kvůli českému překladu původního názvu *attachment parenting* a také délkou mateřské dovolené, české matky tak mají možnost být s dítětem v blízkém kontaktu dlouhou dobu (Bičáková & Kalíšková, 2015; Hanáčková & Masopustová, 2020).

Respekt vůči dítěti zahrnoval používání respektující komunikace a partnerský přístup k dítěti. Tento prostředek výchovy autorky považují za místně specifický a rozšířený díky množství literatury a metod, které ho využívají – např. metoda Nevýchova (Králová, 2023) nebo publikace Respektovat a být respektován (Kopřiva, 2008). Nejvíce je respekt vůči dítěti nejbližší prostředku „pozor na cvičitele dětí“ (Sears & Sears, 2012).

Třetí hlavní téma souviselo s nároky mateřství (Hanáčková & Masopustová, 2020), jak jsme je popsali v kapitole věnující se ranému rodičovství. Zde ženy vyjadřovaly rozpor mezi představami o KR a skutečností. Významným podtématem byl konflikt potřeb a nejistota v adekvátnost KR u starších dětí, kdy podle autorek ženy nedokázaly u starších dětí rozlišit skutečné potřeby a mohlo tak pro ně být problematické vhodně nastavovat hranice.

Přestože zmíněné práce vyplňují obrovskou mezeru ve vědeckém poznání trendu KR u nás, je stále potřeba dalšího výzkumu v této oblasti. Dá se předpokládat, že jako každý trend, i KR se v důsledku sociálních sítí v současné době dynamicky proměňuje. Navíc nám chybí přímé pozorování matek praktikujících KR při výchově či sledování charakteristik takto vychovávaných dětí a vyvozování výsledků tohoto způsobu výchovy jako celku. Není navíc stále prokázáno, zda KR jako celek skutečně musí vést k vývoji jisté vazby (Hanáčková, 2021).

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Kontaktní rodičovství je stále populárnějším trendem ve výchově (Washington & Dunham, 2011). Využívá určitých prostředků ve výchově, jako je citlivost k potřebám dítěte, dlouhodobé kojení, nošení v šátku či nosítku a společné spaní (Sears & Sears, 2012). Slibuje přispění k bezpečné citové vazbě (Hulen, 2021), přestože spojitost KR a bezpečným attachmentem zatím nebyla potvrzena (Hanáčková & Masopustová, 2020). Byl však potvrzen vztah s attachmentem s dílčími prostředky KR (Zhou et al., 2002; Keller & Goldberg, 2004; Miller & Commons, 2010; Mileva-Seitz et al., 2016; Mobbs et al., 2016; Gibbs et al., 2018; Little et al., 2019; Lerner et al., 2020; Handelzalts et al., 2021).

Základním výchovným přístupem KR je citlivost k potřebám dítěte (Sears & Sears, 2012), která se překrývá s konceptem senzitivity (Ainsworth et al., 2015), klíčovou rodičovskou charakteristikou pro utváření bezpečného attachmentu. Senzitivita ovšem postrádá jasné uchopení napříč odbornou veřejností a jednotlivé nástroje k hodnocení senzitivity a výzkumy zabývající se senzitivitou se mezi sebou liší (Bohr et al., 2018). Objevují se také snahy, jak lépe definovat rozhodující rodičovské charakteristiky, které vedou k optimálnímu připoutání dítěte, Woodhouseová et al. (2020) navrhli koncept secure-base provision (SBP), který se od senzitivity liší v důrazu pouze na některé projevy senzitivity. Významnou složkou SBP je také utěšování dítěte při distresu v náruči či na hrudi matky, tedy v přímém fyzickém kontaktu.

Zároveň je potřeba porozumět trendům ve výchově do hloubky a nenechávat stát tyto trendy mimo zájem vědecké psychologie. Rodičům je v současné době na téma výchovy a rodičovství dostupné obrovské množství literatury, metod, podcastů a profilů na sociálních sítích a informace se šíří i v rámci komunit na sociálních sítích. Tyto informace však nejsou mnohdy odborně podchyceny a rodiče mohou získávat i protichůdné či přímo mylné poznatky. Rozlišit, které informace jsou správné a zvolit vhodný přístup pro svou výchovu je obtížné (Connell-Carrick, 2006). Prozkoumat tolik oblíbený trend, jakým je KR, se tedy zdá jako důležitý úkol, přestože je obtížné přesně definovat, kdo je kontaktní rodič.

Stejně tak je obtížné přesně definovat, co je to senzitivita, neboť nepanuje obecná shoda na její definici (Bohr et al., 2018). Senzitivita ve smyslu, v jakém ji definovala Ainsworthová s kolegy (1978 in De Wolff & van IJzendoorn, 1997), klade na rodiče vysoké

nároky. Domníváme se, že KR může být dobrým a celkem jednoduchým „návodem“, jak postupovat při výchově dětí od nejranějšího věku (podobně jako SBP, u něhož byl efekt výzkumně potvrzen (Woodhouse et al., 2020)). U dětí po narození je primární naplňovat potřeby dítěte, které spočívají nejen v krmení a přebalování, ale také fyzickém kontaktu a zajišťování pocitu bezpečí. S tím, jak dítě roste, mění se také nároky výchovy, nicméně základ zůstává i po celou dobu batolecího období. Blízký fyzický kontakt a dlouhodobé kojení navíc prospívají i matce a jejímu pozitivnímu vztahu k dítěti (Winberg, 2005; Mobbs et al., 2016; Gibbs et al., 2018; Little et al., 2019).

Domníváme se tedy, že praktikování KR má pozitivní vliv na mateřskou senzitivitu. Zajímala nás však zejména povaha tohoto pozitivního vlivu, senzitivity matek praktikujících KR a jejich interakcí s dítětem. Zajímala nás také konkrétní podoba tohoto trendu v praktické aplikaci u matek v současné době v ČR.

5.1 Výzkumné cíle a otázky

V nynějším výzkumu nás zajímala otázka, jak se projevuje senzitivita matek, které praktikují výchovu v souladu s KR a zda by bylo možné senzitivitu těchto matek charakterizovat. Pozornost byla neoddělitelně také zaměřená na dítě a jeho reakce a celkovou povahu interakcí. Součástí výzkumu byla také snaha zjistit, jaká cesta vedla matky k rozhodnutí pro KR, co pro ně osobně KR znamená a jak se v jejich rodinách projevuje. Cíle naší studie byly tedy deskriptivní s ambicí dílčí explanace (podle Ferjenčíka, 2010).

Na základě výše shrnutého byly stanoveny výzkumné otázky:

- Jak se projevuje senzitivita matek, které praktikují výchovu v souladu s KR?
- Objevuje se nějaké specifické chování či charakteristiky senzitivity u těchto matek?
- Jaká je povaha interakcí těchto matek s jejich dětmi?
- Podporuje KR rozvinutí bezpečné vztahové vazby?
- Jaké prostředky výchovy tyto matky používají?
- Jak tyto matky KR chápou a jaká byla jejich cesta ke KR?

6 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Cílem tohoto výzkumu bylo popsat a prozkoumat povahu senzitivity matek, které se rozhodly praktikovat výchovu v souladu s KR, a také konkrétní podoby tohoto trendu v praxi. Bylo potřeba vstoupit do terénu, do domácího prostředí těchto žen a jejich rodin. Byl proto zvolen výzkum kvalitativní, který má exploratorní a heuristickou povahu a umožňuje hluboký vhled, porozumění a orientaci (Ferjenčík, 2010). Výzkumným designem byla případová studie dvojic matek a dětí, které byly podrobeny pozorování v polostrukturovaných situacích, jednalo se tedy o princip zásahu, díky kterému se podaří zachytit strukturu a vztahy (Mayring, 1990). V našem případě se jednalo o situace odpovídající běžným vlivům, kdy účastníci věděli, že jsou předmětem výzkumu a měli základní informace o jeho smyslu (Miovský, 2006).

6.1 Použité metody

V nynějším výzkumu bylo využito několik metod k získání dat. Jednalo se zejména o pozorování, dále rozhovor a dotazník. Všechny si krátce představíme v následujících podkapitolách.

6.1.1 Pozorování

Bylo využito otevřeného zúčastněného pozorování, při němž byl examinátor přirozeně součástí situace (Ferjenčík, 2010). Examinátor interagoval i s dítětem, pokud dítě tuto interakci iniciovalo. V průběhu celého výzkumu a každé výzkumné situace byl kladen důraz na co nejvyšší možnou míru přirozenosti a autenticity. Nebylo záměrem tohoto výzkumu nastavovat laboratorní podmínky či vytvářet neobvyklé situace, pouze strukturovat situaci k pozorování. Důležitou součástí výzkumu byla návštěva v domácím prostředí rodiny.

Chtěli jsme zjistit, jaké chování matky volí jak při běžné interakci, tak i v situaci, kdy má matka něco za úkol a nemůže se tak plně věnovat dítěti (jaké jsou také mnohé běžné každodenní situace). Pouhá volná společná hra nedokázala vyvolat dostatečně různorodé podněty a dá se předpokládat, že by takto málo strukturovaná situace nepřinesla hlubší poznání matčiny senzitivity a její schopnosti věnovat pozornost dítěti i ve chvílích, kdy se potřebuje věnovat i jiným úkolům (jak uvádějí autoři MBQS Pederson & Moran, 1995). Toto se ukázalo při prvních dvou pozorováních, na základě kterých byly situace více

strukturovány a to trojím způsobem. Interakce matky a dítěte byly zaznamenávány na videokameru.

S matkami byl veden rozhovor a poté byly požádány, aby vyplnily dotazník. Kromě získání dat se jednalo o situace, kdy má matka svůj úkol, na který se musí soustředit a zvládnout tak rozdělit pozornost mezi svou činnost a dítě. Dále byla poskytnuta hračka a matky byly požádány, aby si s dítětem s touto hračkou hrály. Hračka byla vybrána úměrně věku dítěte tak, aby se jednalo o hračku podněcující motorickou činnost a byla dostatečně poutavá, ale i náročná a zároveň s dopomocí matky zvládnutelná. Nicméně jsme netrvali na tom, aby si dvojice hrály pouze s touto jednou hračkou, pokud dítě např. projevilo zájem o jinou hračku nebo činnost. Jednalo se tedy o polostrukturované situace.

6.1.2 Rozhovor

Ke zjištění prostředků výchovy a souladu s KR (tedy ke kontrole, zda matka skutečně praktikuje KR) bylo použito rozhovoru. Byl sledován také zdravotní stav dítěte i matky, průběh porodu a také to, zda bylo dítě narozeno v termínu.

Rozhovor kromě zjištění základních údajů sloužil v úvodu setkání také k navázání kontaktu s matkami a zjištění dalších zajímavých informací. Matky byly dotazovány, jaká cesta je vedla k praktikování KR a co pro ně osobně KR znamená.

Pro účely rozhovoru byl vytvořen záznamový arch, jehož podobu uvádíme v Příloze č. 6. Odpovědi byly zaznamenávány ručně a byly doplňovány dalšími informacemi a postoji, které matka zmínila.

6.1.3 Early Parenting Attitudes Questionnaire (EPAQ)

Dotazník postojů v raném rodičovství (Early Parenting Attitudes Questionnaire, EPAQ) byl vyvinut Hembacherovou a Frankem (2020) ze Standfordské univerzity pro účely hodnocení postojů k rodičovství a vývoji dítěte a usnadnění výzkumu a intervencí v rodičovství. Při sestavování dotazníku autoři vycházeli z teorií attachmentu (Jones et al., 2014), teorie rodičovství podle Baumrindové (1970) nebo teorie Knowledge of Infant Development Inventory (KIDI, MacPhee, 2002 in Hembacher & Frank, 2020).

Vzhledem k tomu, že metoda nemá českou verzi, byl vytvořen zpětný překlad všech 24 položek za pomoci nezávislé překladatelky z anglického jazyka a literární odbornice. Původní znění otázek uvádíme v Příloze 5. Zde v Tabulce 7 uvádíme již přeložené otázky.

Autoři (Hembacher & Frank, 2019) identifikovali tři faktory: vřelost a attachment (VA), rané učení (RU), pravidla a respekt (PR).

Byla použita sedmibodová Lickertova škála k určení stupně, s jakým s každým tvrzením účastnice souhlasila od 0 (Vůbec nesouhlasím) do 6 (Rozhodně souhlasím). Konečnou podobu celého dotazníku přikládáme v Příloze č. 4.

Tab. 7: Znění přeložených položek EPAQ a jejich zařazení do faktorů.

Faktor	znění otázky
VA	Když jsou děti vystrašené nebo nespokojené, je třeba je utěšit.
	Je důležité, aby rodiče pomáhali svým dětem naučit se zvládat emoce.
	Rodiče by měli věnovat pozornost tomu, co se jejich dětem líbí a co ne.
	Dítě, které má pevnou vazbu ke svým rodičům, bude mít lepší vztahy v pozdějším životě.
	Pokud se dětem dostává příliš mnoho pozornosti ze strany rodičů, budou rozmazlené.
	Přílišné vyjadřování náklonnosti (jako objímání, pusinkování) činí dítě slabým.
	Pokud je dětem zajištěno bezpečí, pak není nutné, aby se děti a rodiče cítili citově blízcí.
	Rodiče by se neměli snažit utěšit dítě, které je rozrušené, je lepší, když se dítě uklidní samo.
RU	Je dobré nechat děti objevovat a experimentovat.
	Mluvením na miminka mohou rodiče pomoci učit je jazyku.
	Rodiče mohou připravit děti ke školnímu úspěchu tím, že je něco naučí, třeba tvary a čísla.
	Miminka se toho mohou hodně naučit prostě jen tím, že si hrají.
	Vysvětlovat malým dětem, proč jsou důležitá pravidla, nepomáhá, protože by tomu nerozuměly.
	Děti se nepotřebují učit čísla a matematiku, dokud nechodí do školy.
	Není užitečné číst dětem knížky, dokud se nenaučí mluvit.
	Malé děti se nemůžou učit o světě, dokud se nenaučí mluvit.

PR	Je velice důležité, aby se děti naučily respektovat dospělé, jako jsou rodiče a učitelé.
	Je velice důležité, aby malé děti dělaly to, co se jim řekne, např. čekaly, když se jim řekne, aby počkaly.
	Děti by svým rodičům měly být vděčné.
	Je velice důležité, aby nastaly důsledky, když dítě poruší pravidlo, ať už méně či více důležité.
	Je v pořádku, když malé děti dominují svým pečovatelům.
	Je v pořádku, když děti vnímají dospělé jako sobě rovné, spíš než aby k nim měly respekt.
	Malým dětem by měl být ponechán prostor činit vlastní rozhodnutí, jako třeba s čím si budou hrát a kdy budou jíst.
	Rodiče si nemusí dělat starosti, když se jejich dítě chová hodně neslušně.

7 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Sběr dat probíhal v rozmezí listopadu 2023 až začátku března 2024 a spočíval v osobních návštěvách výzkumnice v domácím prostředí rodin. Některá setkání byla rozdělena do dvou návštěv, v každé rodině výzkumnice strávila 1,5 až 2,5 hodiny.

Účastnice byly získávány prostřednictvím příležitostného výběru a metodou sněhové koule (jedna účastnice byla získána prostřednictvím osobního doporučení jiné účastnice) (Ferjenčík, 2010) pomocí inzerátů na Facebookových skupinách (*Kontaktní rodičovství, Nosíme na srdci*, stránka *Kontaktní a kojící skupinky Prahy 6 a 7*). Podmínkami účasti bylo ženské pohlaví, alespoň jedno dítě ve věku od 1 do 2 let, soulad s KR a ochota k osobnímu setkání v domácím prostředí a k videonahrávce a také bydliště v Praze a okolí, Olomouci nebo Moravskoslezském kraji (neboť tyto lokality byly nejlépe dostupné výzkumnici).

Matky, které se ztotožňují s ideály KR, bývají aktivní na sociálních sítích, kde mohou sdílet své zkušenosti a čerpat informace, byla proto pro získání účastnic využita tato cesta. Počet žen sledujících stránky a skupiny na sociálních sítích s obsahem blízkým KR je také zřejmě jediná možnost, jak získat alespoň částečnou informaci o množství žen, které vychovávají své děti v souladu KR. Počet členů skupiny *Kontaktní rodičovství – diskuze a sdílení* na sociální síti Facebook čítalo k 22. 11. 2023 19 tisíc členů, stránka *Kontaktní rodičovství* tamtéž měla ke stejnému datu 41 tisíc sledujících. V rámci rozsáhlé studie DOMOV (Masopustová et al., 2018) bylo zjištěno, že KR představuje nejpopulárnější výchovný trend, ke kterému se přihlásilo 23,2 % respondentek, dalších 17,5 % žen uvedlo nošení dětí v šátku či nosítku a ve 12,5 % byl zmíněn respektující přístup, dohromady se tedy jedná o 53,2 % (tedy 234 žen z celkem 439). KR tedy zřejmě představuje velice populární trend ve výchově.

Na inzerát zareagovalo a o účast ve výzkumu projevilo zájem celkem 30 žen z různých míst ČR. Ženy pocházející z Brna (n=6), z měst Plzeň, Liberec, Opava, Kroměříž, Trutnov, Vizovice, Přerov a obce Polička u Borové nebyly do výzkumu zahrnuty z důvodu větší vzdálenosti. S ženami, které pocházely z Prahy a blízkého okolí (Průhonice, Nupaky, Jince a Kolín), z Olomouce a obcí Moravskoslezského a Zlínského kraje v dobré dopravní dostupnosti výzkumnice (Rožnov pod Radhoštěm, Kopřivnice, Hrádek), byla navázána konverzace prostřednictvím aplikace Messenger, těchto žen bylo dohromady 15.

Jedna z těchto žen se nakonec těsně před návštěvou rozhodla z výzkumu odstoupit kvůli nesouhlasu partnera, jedna žena z neznámých důvodů ukončila konverzaci ještě před domluvením schůzky a setkání s jednou ženou bylo zrušeno z důvodů nemoci výzkumnice. Konečný počet dvojic matek-dítě, které se zúčastnily výzkumu a od kterých byla získána data, byl tedy 12. U dvou rodin, které byly navštíveny nejdříve, probíhalo natáčení interakcí s odchylkami, tyto rodiny tedy nebyly zahrnuty do hlavní analýzy, nicméně data z dotazníku a rozhovoru byla využita. Tabulka 8 přehledně shrnuje informace o ženách účastnících se výzkumu a jejich dětech, z důvodu anonymizace dat byla jména žen (i dětí objevujících se v citacích) změněna.

Tab. 8: Popis souboru matek a jejich dětí zapojených do výzkumu.

	Matka	bydliště	věk	nejvyšší dosažené vzdělání	rodinný stav	počet dětí	věk dítěte v měsících	pohlaví dítěte
1.	A.	Praha	33	VŠ (Mgr.)	vdaná	1	13	dívka
2.	D.	Průhonice	26	VOŠ (DiS.)	vdaná	1	16	chlapec
3.	Y.	Praha	33	VŠ (Mgr.)	vdaná	1	12	dívka
4.	R.	Praha	32	VŠ (MgA.)	svobodná	1	12	chlapec
5.	P.	Praha	33	VŠ (Mgr.)	svobodná	1	25	dívka
6.	Z.	Nupaky	31	VŠ (Ing.)	vdaná	1	23	chlapec
7.	I.	Praha	34	VŠ (Mgr.)	vdaná	1	29	dívka
8.	E.	Rožnov p. R.	28	VŠ (Bc.)	vdaná	1	17	chlapec
9.	N.	Olomouc	31	VŠ (Ing.arch.)	vdaná	1	17	dívka
10.	B.	Hrádek (MS)	30	VŠ (Mgr.)	vdaná	1	26	dívka
11.	H.	Praha	28	VŠ (Bc.)	vdaná	1	15	chlapec
12.	V.	Praha	29	VŠ (Bc.)	vdaná	1	20	dívka

Jak je patrné z Tabulky 6, všechny ženy byly prvorodičky (jedna z žen čekala v době výzkumu druhé dítě). Rovněž všechny ženy žily s partnerem, otcem dítěte, přestože dvě z žen nebyly vdané. Věk žen se pohyboval mezi 26 a 34 lety, všechny ženy kromě jedné, která vystudovala vyšší odbornou školu (v oboru dentální hygieny), byly vysokoškolsky vzdělané (dvě z žen v oboru psychologie). Věk dětí se pohyboval mezi 12 a 29 měsíci (žádné tedy nebylo mladší jednoho roku a nedosáhlo tří let) a zastoupení dívek a chlapců bylo vyrovnané. Všechny děti byly narozeny v termínu, pouze jedno dítě bylo narozeno v 37. týdnu, nejedná se však o nedonošenost, která by hrála roli v nynějším výzkumu. Většina rodin žila ve městě (n=9), tři rodiny pocházely z menších obcí.

Nižší počet žen, které zareagovaly na inzerát, se dá nejspíš připsat povaze výzkumu, tedy návštěvě v domácím prostředí a pořizování videozáznamu, což vyžaduje velkou míru

důvěry a také velké množství času. Konečný soubor účastnic byl velice vyvážený co se týče vzdělání žen a počtu dětí. Dá se předpokládat, že ženy, které mají pouze jedno dítě, jsou aktivnější ve vyhledávání informací o výchově, stejně jako ženy, které dosáhly vyššího vzdělání. Vysokoškolsky vzdělané ženy mají navíc zkušenost s vlastním výzkumem, mohou být tedy přístupnější k účasti na výzkumech. Tři z matek při rodičovské dovolené částečně pracovaly.

U matek bylo také sledováno, jaké využívají prostředky výchovy a zda se ztotožňují s výchovou podle KR, tedy zda je možné zařadit je do výzkumu a také bylo snahou zjistit, jak se KR zrovna v jejich rodině projevuje a jak KR vnímají. Detailnější analýzu uvádíme v následující kapitole o výsledcích práce, nicméně zde zmiňme, že všechny matky uvedly, že se s KR ztotožňují plně či hodně.

Ve všech rodinách probíhala příprava na porod v podobě předporodního kurzu, zajištění vlastní porodní asistentky či duly a vlastního zjišťování si informací. Pouze jedna matka uvedla, že se o KR začala zajímat až po porodu v souvislosti s porodními komplikacemi a obtížným sžíváním se s císařským řezem. Všechny matky měly v plánu přirozený porod a bonding, dvě matky dokonce domácí porod (jeden uskutečněný, druhý z důvodů komplikací nakonec nikoliv). Byly zmíněny porodnice v Rakovníku a Šternberku, které jsou otevřenější novým přístupům k porodům a péči v šestinedělí – v Rakovníku jedna matka rodila do vody, ve Šternberku bylo běžné, že po porodu nedošlo k žádné separaci dítěte od matky, dítě nebylo na přání matky ani ihned umyto (tato matka měla i vlastní nadstandardní pokoj). Z důvodu různých komplikací při porodu však čtyřem matkám bonding po porodu nebyl umožněn, v jednom případě ano, ale ne podle představ matky a v jednom případě proběhl bonding s otcem.

Všechny matky kromě jedné stále ještě v době výzkumu kojily, pouze jedna ukončila kojení dříve, protože se nedařilo a přes svou snahu se tvořilo málo mléka. Některé z matek se už snažily o určitou domluvu při kojení, např. omezení kojení v noci. Jedna z matek, která byla v době výzkumu ve druhém těhotenství, měla v plánu po porodu kojit tandemově, tedy miminko i starší dítě zároveň.

Rovněž všechny matky praktikovaly společné spaní, ačkoliv některé rodiny postupně s vyzráváním dítěte volily různá místa ke spaní podle potřeb dítěte či svých potřeb (např. v rodině Nikoly již dítě spalo ve svém vlastním pokoji, nicméně uspávání i případné noční či brzké ranní buzení probíhalo za přítomnosti minimálně jednoho z rodičů ve velké posteli).

Všechny matky využívaly nošení dítěte v šátku či v nosítku. Přestože některé již v době výzkumu nosily své děti takto jen občas nebo už téměř vůbec, v určitém období bylo nošení důležitým prostředkem výchovy ve všech rodinách. Podoby nošení se však různily, velmi časté bylo střídání s využitím kočárku.

Některé matky praktikovaly také bezplenkovou metodu, žádná z nich však výhradně, většina matek však používala látkové pleny, což považovala za důležitou součást rodičovství. Tento prostředek výchovy nebyl považován za klíčový ve smyslu vyhodnocení, zda matka praktikuje KR, nebo ne. Zajímavé bylo, že všechny matky měly o bezplenkovou metodu zájem, ne všechny se však odhodlaly, považovaly to za něco, co nemohou zvládnout.

Většina rodin chovala nějakého domácího mazlíčka a prostředí ve všech domácnostech bylo uzpůsobené dítěti (hračky v dosahu dítěte na více místech v bytě, dětské židličky u stolu, učící věže u kuchyňské linky, bezpečnostní řešení spaní – zábrany, nízké postele apod.).

7.1 Etické hledisko a ochrana soukromí

Účast na výzkumu byla dobrovolná, ženy byly poučeny o povaze výzkumu a byl jim předložen informovaný souhlas (jehož plné znění lze nalézt v Příloze č. 3), bez jehož podpisu nebylo možné ženu ani její dítě do výzkumu zařadit.

Výzkum zahrnoval osobní setkání výzkumnice s účastníky, získávání citlivých údajů a pořizování videozáznamu, v němž bylo důležité vidět do tváře matce i dítěti. Matky byly poučeny o tom, jak bude s daty nakládáno a jak budou archivovány. Z důvodu citlivosti dat bylo přistoupeno k transkripci videozáznamu do textové podoby, aby videozáznamy nemusely být archivovány. Všechna jména účastníků byla upravena a data anonymizována.

Bylo potřeba získat důvěru žen a vytvořit co nejbezpečnější prostředí, vzhledem k tomu, že byly dotazovány i na velice osobní a citlivé údaje z jejich života (např. průběh porodu či zdravotní stav). Navíc bylo potřeba, aby se matky i děti cítily uvolněné a nevnímaly rušivě kameru, kterou byly natáčené, ani přítomnost cizí osoby. Toho bylo docíleno i díky tomu, že výzkumnice navazovala kontakt s účastníky s autentickým zájmem, pochopením a respektem.

Po ukončení natáčení byly ženy dotázány, jaké pro ně natáčení bylo a jak se cítily. Ženy tedy měly možnost sdílet případné nepříjemné pocity. Většina žen však uvedla, že

natáčení téměř nevnímaly nebo že na něj v průběhu návštěvy úplně zapomněly. Některé ženy však vyjádřily pochybnost, zda se chovaly tak přirozeně jako obvykle.

Každé rodině byl věnován dárkový balíček nebo hračka, s kterou si měly matky s dětmi za úkol hrát. Byl kladen důraz na to, aby hračka byla dřevěná a rozvíjela motoriku dítěte úměrně věku.

8 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V této kapitole si podrobně představíme jednotlivé kroky práce s daty a následně uvedeme její výsledky.

Byla získána data trojího druhu, videozáznam z pozorování, zápis z rozhovoru a odpovědi z dotazníku, tyto tři oblasti byly analyzovány zvlášť. Odpovědi z dotazníku byly zpracovány v programu MS Excel, zápis z rozhovoru a analýza pozorování byly zpracovávány v programu Atlas.ti.

Důležitým krokem při zpracování dat byla transkripce videozáznamu, a to ze dvou důvodů – jednak proto, aby citlivá data mohla být anonymizována a archivována v této podobě, jednak proto, aby mohlo dojít k podrobné analýze dat. Při přepisu navíc docházelo k opakovanému shlédnutí videozáznamů (jako kontroly transkripce) a tedy již ve fázi zpracování dat docházelo k podrobnému seznámení se s obsahem, což bývá podceňovanou funkcí transkripce, která může posílit interpretační bázi (Miovský, 2006). Videozáznam byl již ve fázi natáčení automaticky rozdělen do jednotlivých dvouminutových videí, z celkového času natáčení, který se pohyboval mezi 20 a 25 minutami, bylo vybráno pět dvouminutových úseků (nebo více kratších tak, aby konečný součet dával dohromady nejméně deset minut) k přepisu a analýze. Přepis dat byl systematizován tak, aby jednotlivé úseky byly ohraničené, označené číslem videa a snadno tak dohledatelné s původním videozáznamem pro případ kontroly. Při přepisu byly zvoleny zkratky pro matku (M), dítě (D) a examinátora (E), dotazník (d) a hračku (h) pro zkrácení textu, v závorkách při promluvě byly uváděny projevy, které probíhaly současně s promluvou některého z aktérů. Následně proběhla také redukce prvního řádu, kdy byly vynechávány části vět, které nesdělovaly důležitou informaci či nedůležitá slovní vata (Miovský, 2006), podobně také vokalizace dítěte, nebyla-li identifikovatelná. Některé takové projevy však byly ponechány, pokud nesly význam (např. matčino *„hm“*, pokud se jednalo o způsob potvrzení projevu dítěte nebo jiného způsobu komunikace).

Zápis z rozhovoru byl zapisován ručně do předem připraveného záznamového archu, tento zápis byl tedy pouze přepsán do elektronické podoby, aby mohl být analyzován, a systematizován do jednotlivých okruhů (např. *soulad s KR, cesta ke KR*). Opět bychom se

však měli vyhnout slovnímu obratu *„pouze přepsán“*, neboť fáze přepisu byla důležitým bodem při opakovaném seznamování se s daty.

S takto připravenými daty mohlo být přistoupeno k analýze, tedy kódování, které je počátečním procesem zpracování dat (Miovský, 2006). Byla zvolena možnost induktivního postupu kódování dat, kdy se přímo z dat generují kódy (Schwandt, 2001 in Miovský, 2006), data sama tedy odhalují podstatu a výzkumník je vlastně v pozici objevovatele, který nechává data sama vyjevovat povahu zjišťovaného. K těmto kódům se následně vrací, porovnávají se jednotlivé významové jednotky (tedy kódované úseky), hierarchizují se do kategorií a pročišťují se významy vyjevující se z dat.

Jednotlivé kroky však neprobíhaly u všech účastnic současně, tzn. že u některých matek již probíhala transkripce a následné kódování, zatímco byla získávána data od dalších účastnic do momentu saturování dat. Celý proces získávání a zpracování dat tedy probíhal dlouho a jednotlivé fáze se časově prolínaly.

Byly tedy vytvořeny prvotní kódy, v rámci editorování byly k některým doplňovány i poznámky, jak je efektivně umožňuje program Atlas.ti. Tyto kódy byly pak postupně pomocí porovnávání s jednotlivými významovými jednotkami v některých případech upravovány – slučovány nebo naopak rozdělovány, upřesňovány a následně hierarchizovány do kategorií. Hierarchizování probíhalo již na základě znalosti literatury a jednotlivých součástí senzitivity, tyto však byly v souladu s induktivně získanými daty. Nevyužívali jsme přímo metodu zakotvené teorie, neboť možnosti explanace a budování teorie byly v případě tohoto výzkumu omezené, nicméně jsme se snažili o přesah pouhého deskriptivního přístupu. Vypůjčili jsme si také některé termíny ze zakotvené teorie, jako např. významová jednotka či kategorie a dimenzionalizování (Corbin & Strauss, 1999 in Miovský, 2006).

Výsledky rozdělujeme na deskriptivní a souhrnnou explanační část, kde jsme se pokusili o navržení dílčí teorie. V deskriptivní části výsledky rozdělujeme podle metody získání dat, z dotazníku, rozhovoru a pozorování.

8.1 Deskriptivní část

Postupně si popíšeme výsledky analýzy dat z jednotlivých metod, představíme si také každou z dvojic matky a dítěte. Jména účastníků byla změněna.

8.1.1 Odpovědi v dotazníku

Přestože byl dotazník pouze doplňkovou metodou, přináší další zajímavé informace. Při takto malém souboru využíváme pouze deskriptivního zpracování dat. Graf 1 přehledně zobrazuje průměrné odpovědi na položky EPAQ v našem souboru. Reverzně skórované položky jsou vyznačeny odlišnou barvou a je uvedeno zkrácené znění položky, které je v případě reverzních upravené tak, aby korespondovalo se směrem souhlasu. Nejvyšší hodnoty ukazují na nejvyšší míru souhlasu (na škále od 0 do 6).

Graf 1: Průměrné odpovědi na položky EPAQ

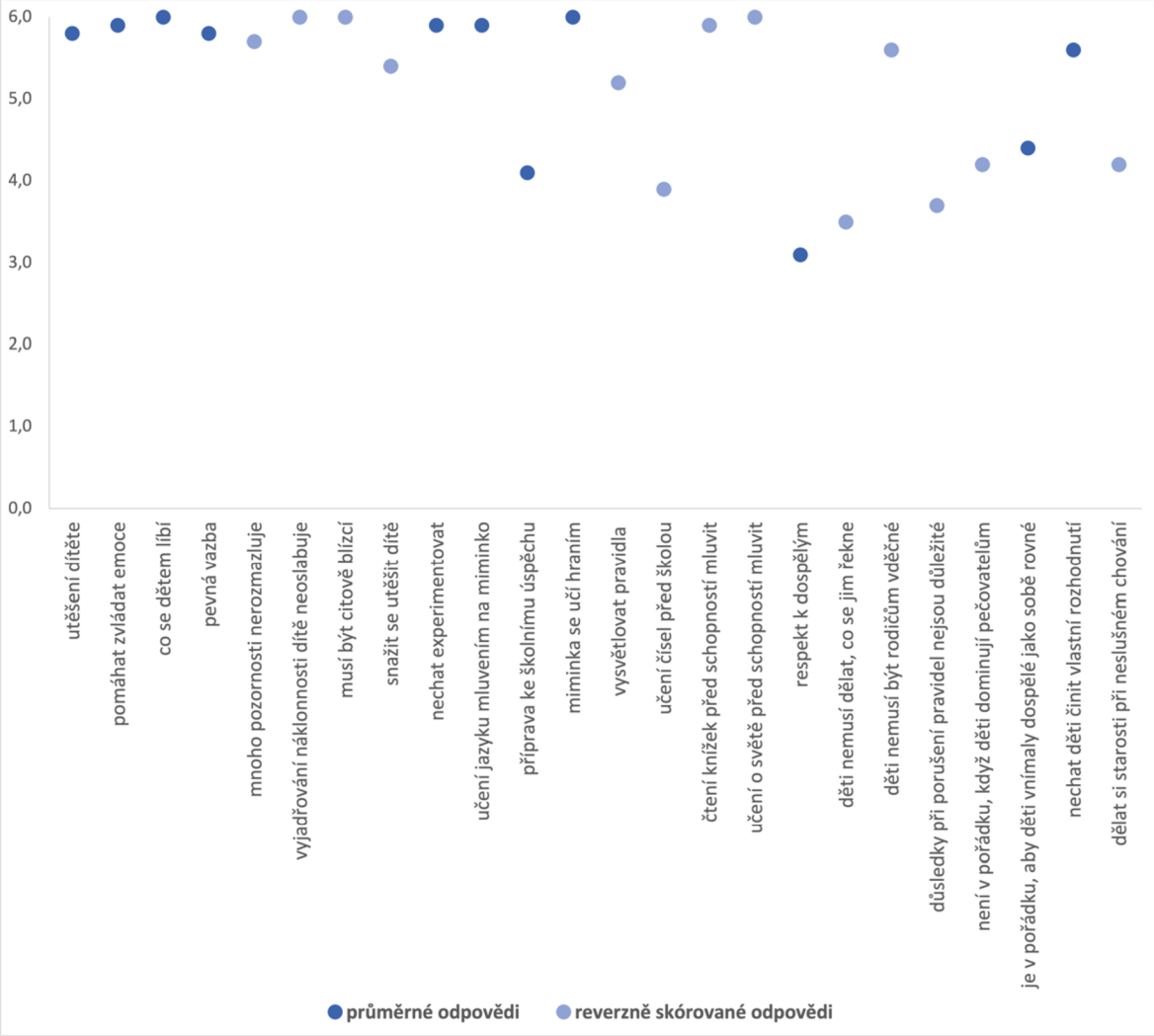

U některých otázek panovala mezi matkami z našeho souboru jasná shoda a v očekávaném směru – např. utěšování dítěte, pomoc při zvládání emocí, vyjadřování náklonnosti dítě neoslabuje, potřeba citové blízkosti, učení jazyku mluvením na miminko, čtení knížek. V případě některých otázek však mohou být postoje matek překvapivé až kontroverzní – matky z našeho souboru se např. domnívají, že děti nemusí být rodičům vděčné, je

v pořádku, aby vnímaly dospělé jako sobě rovné a měl by jim být ponechán prostor činit vlastní rozhodnutí.

Největší rozpory v odpovědích mezi matkami z našeho souboru byly u otázek souvisejících se školou – příprava ke školnímu úspěchu a učení čísel. K těmto otázkám Iva připojuje komentář: *„Nepřemýšlíme vůbec nad vzdělávací institucí. Podle mě není nutné „učit" z pozice autority, ale jen pokud dítě chce. Podle mě děti vlastně vůbec nepotřebují školu. A pokud se chtějí o číslech a matematice dozvědět něco ve 4 letech, tak je to úplně v pořádku. Každé dítě má svůj čas, svůj vývoj."*

Výrazná neshoda v odpovědích napříč naším souborem nastala také u otázky na důsledky při porušení pravidel. Podle průměru odpovědí matky nepovažují za důležité, aby důsledky nastaly, ovšem při prozkoumání jednotlivých odpovědí se objevila téměř celá škála stupňů. Opět poskytuje Iva psaný komentář: *„Podle mě dost záleží na věku a psychické vyzrálosti dítět a taky by důsledky měly být relevantní. Nechceš večeřet? Ok, ale asi pak budeš mít hlad."* Podobně výrazný rozpor nastal i u otázky, zda je důležité, aby děti dělaly to, co se jim řekne, průměrně matky s tímto tvrzením spíše nesouhlasí. Iva poznamenává, že záleží na hranicích, které má rodič, a na bezpečnosti (např. při ohrožujících situacích).

U otázky, zda je v pořádku, když děti vnímají dospělé jako sobě rovné, spíš než aby k nim měly respekt, a když děti dominují svým pečovatelům, dalo nejvíce matek střední hodnotu naznačující (také dle slovních komentářů), že nevnímají respekt a stav, kdy jsou si lidé rovni, jako neslučitelné protiklady. Ukazuje se zde vnímání respektu jako pozitivní hodnoty, kterou si zaslouží každý – dítě stejně jako dospělý. Iva tento postoj vyjádřila psaným komentářem: *„Myslím, že je v pořádku, když jsou si sobě rovni se vzájemným respektem."*

V některých případech oproti výsledkům ze souboru studie Hembacherové a Franka (2020) matky odpovídaly odlišně. V otázce, zda utěšovat dítě, které je rozrušené, odpovídaly matky z nynější studie o více než jeden stupeň kladněji. O téměř dva stupně více se matky domnívaly, že mnoho pozornosti dítě nerozmazluje. Ještě výraznější je rozdíl v otázce vlastních rozhodnutí dětí na vnímání dospělých jako sobě rovných. Naopak méně matky souhlasí s přípravou ke školnímu úspěchu, s respektem k dospělým, s důsledky při porušení pravidel a výrazně méně souhlasí s tím, že by děti měly být rodičům vděčné.

8.1.2 Data získaná rozhovorem

Prostřednictvím rozhovoru byly zjišťovány kromě základních údajů jednotlivé prostředky výchovy a také soulad s KR, jaká cesta matku ke KR vedla a co stálo za rozhodnutím KR praktikovat a také, co si matka pod KR osobně představuje. Nyní si popíšeme jednotlivé **kategorie**, **subkategorie** a *kódy*, které byly nalezeny, a budeme je označovat podle uvedeného vzoru.

Soulad s KR

Soulad s KR byl hodnocen nejen na základě přímé otázky, na kterou všechny matky odpověděly výrazně kladně, ale také prostřednictvím zjišťování **cesty ke KR**. Nejčastěji zmiňovaným faktorem, který matky ke KR vedl, byla *potřeba se vzdělávat*, která se manifestuje *čtením knih o výchově, sledováním profilů na Instagramu, poslouchánim podcastů apod*, ale také *zájmem o psychologii*. Např. Vlaďka před porodem aktivně sledovala přednášky o nošení a výchově a Barbora tvrdí, že *„tím, že jsme odtržení od přirozenosti, tak se v tom musíme vzdělat“*. Byly zmíněny konkrétně publikace Kontaktní rodičovství, Pohodové rodičovství, Respektovat a být respektován, Teorie typů, Koncept kontinua, Psychologie pro milující rodiče, Porod bez násilí, Jak pečovat o zdraví vašeho dítěte lékaři navzdory, metody Nevýchova, Dovychovat, Vědomá výchova, profily Děti jsou taky lidi, MK Life – první pomoc, Fyziomáma, blog Zažrané mámy. V souvislosti s potřebou se vzdělávat lze zmínit i *studium duly* a účast na intenzivním *kurzu zabývajícím se ženskými tématy* u jedné z matek.

Matky často také zmiňovaly, že to byly děti samotné, které je ke KR dovedly, tedy že jejich cesta ke KR byla *reakce na potřeby dítěte nebo jeho spánek* či *jeho potřebu kontaktu*. Např. Eliška uvádí, že syn první půlrok spal jen na jejím nebo manželově těle, doteď se často budí a všichni spí v manželské posteli, Alice říká, že *„dcera sama si o to navíc řekla, je od narození kontaktní a potřebuje se nosit“*.

Jinou cestu ke KR představovalo také to, že KR bylo matkám *blízké už před narozením dítěte* či že *matka sama je kontaktní*. Nikola měla jasné představy už před narozením dítěte, měla zkušenost s péčí o svoji mladší sestru, Dáša se zajímala o to dlouho, jde to ruku v ruce s jejím naturelem, Eliška brzo chtěla mít děti, vždy si představovala, jak bude dítě mazlit, nosit, bylo to pro ni přirozené.

Tři matky zmínily význam toho, že jsou *součástí komunity podobně smýšlejících maminek*. Účastnily se nosících srazů (ještě před porodem) a jsou součástí skupin na sociálních sítích, kde také čerpají informace.

Za **rozhodnutím pro KR** stála nejčastěji *reakce na vlastní výchovu, co by nechtěly opakovat*, Eliška naopak *měla ve vlastní výchově vzor*, její vlastní výchova byla kontaktní *(*je ze čtyř dětí během sedmi let, v dětství spali s rodiči v posteli, *„jejich mamka všechny kojila, jejich máma byla skvělá, dávala lásku a svobodu, byla citlivá, byla popředu“*), vzor ve výchově měli i v rodině manžela Hany, který pochází ze Sýrie, kde je výchova tradiční. Barbora si sama prošla autoritativní výchovou a ví, jak se při tom cítila, a nechce, aby se tak cítilo její dítě, zažila i fyzické tresty, Vlaďka nechtěla opakovat chyby svých rodičů, chtěla to dělat jinak a např. Dáša uvádí, že si *„tím trošku hojí to, co nedostala v dětství, chyběla jí fyzická blízkost s mámou, všechno muselo být vždy dobře“*.

Čtyři matky vyjádřily názor, že *KR je nejlepší možný způsob výchovy* (Radka se dokonce vyjádřila, že KR považuje za *„synonymum toho dělat to dobře“*), další tři matky uvedly, že si *nedokážou představit, že by to dělaly jinak*. Zora zmínila zajímavý poznatek, který také vedl k upevnění jejího rozhodnutí praktikovat KR, a to, že *KR představuje oblíbený trend*, připadá jí, že *„hodně maminek chce KR a prostě to změnit“*.

Podle Yvonny a Radky za jejich rozhodnutím pro soulad s KR stál také poznatek z psychologie a *názor, že potřeba blízkosti je přirozená*, Radka zmiňuje příměr se zvířaty: *„Kontakt je přirozený i v přírodě u savců, je to nástroj, s kterým nejvíc pracují.“*

Dále matky praktikují výchovu v souladu s KR proto, že sledují určité **cíle výchovy** a KR považují za vhodný prostředek. Pro Zoru je KR způsob, jakým *budovat důvěru*, aby se syn nebál na cokoli zeptat. Pavlína se domnívá, že KR je cesta k *bezpečné citové vazbě*, a když Radka přemýšlela o tom, že bude mít dítě, chtěla mu umožnit, aby se vyvíjelo s co nejmenším traumatem ve zdravého jedince, KR pro ni tedy představuje *způsob, jak předcházet traumatu a vychovat zdravé dítě*. Dáša by ze syna chtěla vychovat sebevědomou nezávislou bytost a myslí si, že KR je dobrá cesta, vyjadřuje tedy *snahu vychovat sebevědomé dítě*.

K souladu s KR přispívají také **praktické benefity** tohoto přístupu, mezi které matky řadily nejčastěji to, že *společné spaní je pohodlné* – při nočním kojení, jak zmiňuje např. Vlaďka či Nikola, nebo při častém buzení dítěte a vyžadování fyzické blízkosti při uspávání, jak popisuje Eliška. Jako užitečné matky vnímaly také nošení dítěte v šátku či nosítku, ať už

na *uspávání dítěte*, jako *praktickou pomůcku, když matka potřebuje pracovat* (Eliščino dítě nespalo jinak než na těle rodičů, takže dítě nosila, aby *„něco udělala“*) nebo *využití nošení na výlety*. Navíc je podle Yvonny *jednodušší vzít dítě do nosítka, než chystat kočárek*. Pavlína a Nikola zmiňují, že *kojení pomáhá*, když je třeba konflikt nebo při brzkém ranním buzení dítěte. V rodině Pavlíny si benefitů všímá také *partner, kterému KR sedí díky pozitivní zkušenosti a pozitivnímu vlivu na dítě*.

Se souladem s KR souvisí také **role matky a její identita**, přestože se kódy této subkategorie vyskytly méně často, považujeme ji za důležitou. Některé matky *částečně pracují*, Vlaďka se cítí jako *intenzivní máma*, Barbora se *musela vyrovnávat se sekcí* a cítí, že začátek vztahu s dítětem nebyl ideální, a o *správnosti výchovy ji ujišťuje komunita podobně smýšlejících rodičů*.

Co znamená KR

Matky odpovídaly na otázku, co pro ně osobně znamená KR, a odpovědi byly rozmanité. Nejčastěji bylo uváděno, že **KR představuje naplňování potřeb dítěte**, tedy *odpovídat na jeho potřeby* a *odmítnutí na potřeby nereagovat nebo nechat dítě vyplakat*. Některé vyjadřovaly, že KR znamená *sehrát se s dítětem*, tedy slovy Vlaďky nebo Alice *„být na něj napojená a vycítit, co potřebuje“*.

Dále bylo KR nejčastěji popisováno jako **návrat k přirozenosti**, specificky pak, že KR *vychází z naplňování přirozených potřeb dítěte*, např. podle Elišky máma nosí dítě devět měsíců v břiše a je tedy přirozené být po porodu kontaktní. Dvě matky také zmínily, že se snaží *využívat co nejméně nepřirozených předmětů*, které podle Radky tvoří vlastně bariéru mezi dítětem a matkou.

Matkami byl často vyzdvihován také samotný *fyzický kontakt* a dále ekologický prvek při KR, který zahrnoval používání *látkových plen* a snaha o *zero waste*. Dalšími kódy, které se objevily víckrát, bylo, že KR znamená *vztah s dítětem* i celkový *způsob života či životní filozofii*.

Dále matky častěji uváděly, že se *KR inspirují*, ale nejedná se o otrocké následování nějakého trendu, Barbora si *„z toho bere, co je jí přirozené a co jí sedí“*, stejně tak Pavlíně se hodně líbí princip, inspiruje se. Dvě matky zmínily také, že *vnímají jinak KR u miminek a starších dětí*, např. v rodině Nikoly byly nejkontaktnější první tři měsíce.

Další kódy popisující, co osobně KR pro matky znamená, se objevily pouze jednou, zajímavá byla např. definice Pavlíny jako *důraz na pohodu*. Zbývající kódy byly zařazeny

do subkategorie **praktiky ve výchově**, kdy nejčastějšími bylo *střídání nošení a kočárku podle potřeby* (např. Radka hlavně nosila, ale kočárek využívala v době, kdy se dítě začalo plazit, a Eliška reagovala na to, že když dítě začalo být více samostatné v pohybu, tak už nosit příliš nechce) a *střídání místa pro spaní dítěte v reakci na potřeby jeho spánku* (např. Yvona popisuje, že ačkoli spí všichni společně v manželské posteli, ze začátku někdy dítě ukládala do vlastní postýlky, když tvrdě usnulo, a u Hany mají k manželské posteli přiraženou dětskou postýlku, ale dítě spí často mezi rodiči).

Dalšími častějšími kódy ze subkategorie praktiky ve výchově byly: *vzájemný respekt*, *nekřičet a domlouvat se*, *myslet i na své potřeby*, *hranice*, *podpora autonomie*, *dávání lásky kontaktem*, *neodvádění pozornosti* (např. když dítě spadne, tak si ho k sobě Eliška jen vezme a počká, až se uklidní).

Ostatní kódy byly zařazeny do **kategorie krize při KR**, kdy jednotlivé kódy vyjadřují určité negativní aspekty. Matky se např. svěřovaly s tím, že jim *někdy ujedou nervy* nebo s *pocitem selhávání*. Dalšími negativními aspekty při KR je *střet s generacemi* a *kritika z okolí*, nejčastěji ze strany vlastních rodičů. Např. Eliška s manželem ze začátku dítě pořád nosili, za což obdrželi kritiku, a museli se vyrovnávat s nepodporou okolí, také Hana a Barbora musely svým rodičům svůj přístup vysvětlovat. Yvona s Barborou se shodnou na tom, že *společnost má na děti nepřirozené nároky*, např. Barboře je dodnes nepříjemné kojení na veřejnosti, protože v malé obci, kde žije, uvádí ostatní do rozpaků. Nikola a Barbora dále zmínily *únavu z nočního kojení*. Nikola a Radka v určitém období *zvažovaly nošení kvůli ergonomii* a nahrazovaly ho kočárkem.

8.1.3 Popis pozorovaných kódů a kategorií

Nyní se seznámíme s výsledky analýzy pozorování interakcí matky a dítěte. Nalezené kódy byly roztříděny do osmi kategorií: **strategie při hře/činnosti**, **vnímavost k signálům dítěte**, **komunikace s dítětem**, **vřelost**, **podpora autonomie**, **nastavování hranic s respektem**, **kontakt s examinátorem** a kategorie **chování dítěte**. Postupně si kategorie představíme a uvedeme jednotlivé nejčastěji pozorované chování, které do nich spadá. Seznam všech kódů uvádíme v Příloze č. 7.

Strategie při hře/činnosti

Nejdříve si uvedeme strategie, které matky volily při polostrukturované situaci hry s poskytnutou hračkou a vyplňování dotazníku či rozhovoru s examinátorem, kdy nemohly plně věnovat svou pozornost dítěti.

Mezi **strategiemi při vyplňování dotazníku** se nejčastěji objevil přístup, kdy matka *provádí nějakou činnost s dítětem, zatímco vyplňuje dotazník*, tedy rozděluje svou pozornost mezi svůj úkol a dítě (přičemž prováděné činnosti jsou jednoduché jako např. podání nějakého předmětu dítěti), nebo *střídání vyplňování dotazníku a pozornosti vůči dítěti*, kdy matka pozornost střídá, věnuje ji plně dítěti a po reakci na jeho podnět pokračuje ve svém úkolu. Dvě z matek se za těchto okolností *snažily rychle vyplňovat*, aby měly úkol co nejdřív hotový a mohly se věnovat dítěti.

Všechny matky vyplňovaly a hovořily s examinátorem za přítomnosti dítěte, většina z nich si dítě při vyplňování dotazníku přímo *vzala k sobě*, dvě z nich dokonce *při vyplňování kojily*. Pouze jedna matka *nabídla dítěti něco na hraní předtím, než začala vyplňovat* a dvě z matek *nachystaly dítěti drobné občerstvení předtím, než začaly vyplňovat*, obě tyto strategie byly tedy zaměřené na zaměstnání dítěte po dobu matčina úkolu. Většina matek se tedy dítě nesnažila zabavit či odvést jeho pozornost po dobu své činnosti, naopak častějším přístupem bylo *předčítání nahlas/polohlasem z dotazníku,* případně *přemýšlení nahlas* a *nechání dítěte zapojit se do vyplňování*, kdy např. Barbora reaguje na snahu dítěte držet její propisku a navrhuje mu: *„Příště zakroužkuješ se mnou?“* a společně pak drží propisku a kroužkují odpovědi.

Co se týče **strategií při hře**, byly nejčastějšími kódy **otázky**, které se objevovaly trojího druhu, *podněcující* (kdy se matka ptá na hračku, dává najevo zájem a zároveň se snaží dítě podnítit, *„Co to máš? Co to je?“*), *návodné* (pomocí kterých se matka snaží dítě navádět při postupu při hře, např. *„A jaké mu dáme ručičky?“*) a *didaktické* (jako by matka zkoušela znalosti, ale také mohou být podněcující, *„Poznáš to?“ „A kam přijde hlavička?“*), které se objevovaly méně často.

Dalším nejčastějším chováním v situaci hry bylo, když matka *sledovala činnost dítěte a vyčkávala*, dále když matka *ukazovala hračku* nebo ji *popisovala/vysvětlovala*. Matky také často *názorně ukazovaly, jak má dítě provést nějaký úkon* a následně opět dítě sledovaly a vyčkávaly na jeho podněty.

Hojně využívanými byly *instrukce/úkolování*, které však byly podávané laskavě a s respektem, často následované pozitivní zpětnou vazbou. Formy dávání instrukcí či úkolování byly různé, matky využívaly formu otázky *(„Dáš mi sáček?“)*, plurálu *(„Tak, schováme?“)* nebo možnosti *(„Tak to zkus dát opačně.“)*, skrývaly tedy v sobě návrh a snahu o získání souhlasu dítěte, ale zároveň dítěti poskytovaly návod, jak postupovat. O něco méně často bylo využívané *pobídnutí/povzbuzení („To zvládneš sama, podívej!“)* a snaha *strukturovat činnost dítěte*, která se od dávání instrukcí/úkolování lišila tím, že nebylo použito rozkazovací věty, někdy se jednalo jen o podávání dalších dílů hračky.

Silnou strategií bylo *projevování zájmu a vlastního zaujetí o hračku*, a tento zájem byl opravdu autentický, často *matka s dítětem na hře či činnosti spolupracovala*. Poměrně oblíbené bylo začleňování *dramatických či zábavných prvků*, jako např. dramaticky rychlé otvírání krabice či šeptem: *„Co tam je? Co tam je?“*.

Interakce při hře byly harmonické a pokud se stalo, že dítě ztratilo o hračku zájem, matka *reagovala na jeho nespolupráci se smíchem* nebo se ho snažila *pozvat ke společné hře*. Ani v jednom případě se však nestalo, že by matka dítě do hry s poskytnutou hračkou nutila nebo projevovala negativní emoce či jinak vyjadřovala, že se od dítěte očekává, že si nyní bude hrát s konkrétní hračkou. Některé matky vysvětlovaly, že dítě běžně u hraček nevydrží dlouho, jako např. Eliška: *„Mně přijde, že hlavou není moc dítě. (…) Je na blbosti, když děláme, ale nějaké hraní…“* nebo Iva: *„Sem tam něco vytáhne, ale víc si vyhraje se mnou v kuchyni třeba.“* Tato situace byla tedy matkami vnímaná jako normální, přirozená a výběr zábavy nechávaly plně na volbě dítěte.

Vnímavost k signálům dítěte

Bylo pozorováno, že všechny matky neustále *monitorovaly dítě, i když prováděly nějakou činnost*, ať už se jednalo o vyplňování dotazníku, hovor s examinátorem nebo jiné, běžné činnosti. Dalším nejčastěji pozorovaným chováním zařazeným do této kategorie byly situace, kdy matka *automaticky pomáhala dítěti* poté, co si všimla, že je třeba pomoci, a nejednalo se o intruzivní chování ve smyslu neponechání prostoru pro vlastní autonomii dítěte. Jednalo se o situace jako např. když Pavlína rychle nastavila ruce, protože očekávala, že díl hračky vypadne nebo když Radka pomáhala dítěti s miskou, kterou vzalo do ruky a málem převrhlo. Častým kódem bylo také, když matka *plnila požadavek dítěte*, tedy reagovala na jeho podnět, vznesený požadavek, např. když Iva naplnila dítěti hrníček čajem a podala mu ho poté, co dítě o čaj požádalo.

Matky *reagovaly na potřeby dítěte i přesto, že tím přerušily svůj úkol či interakci s examinátorem*. Byly také schopné *změnit svůj záměr/přerušit činnost a upravit ji podle signálu dítěte*. Do této kategorie byly zařazeny také situace, kdy matka *nabízela dítěti jídlo, pití nebo kojení*, *přijímala, co nabízelo dítě* nebo *uhýbala, aby udělala místo dítěti*. *Nereagování na podnět dítěte* se během všech pozorování vyskytlo pouze čtyřikrát.

Komunikace s dítětem

Tato kategorie zahrnuje kódy popisující **způsob komunikace** s dítětem, z nichž se nejčastěji vyskytovalo *opakování toho, co řeklo dítě*, spočívající v doslovném či přeformulovaném opakování, čímž dává matka najevo, že rozuměla, může být také ve formě otázky, objevovalo se také *rozvíjení toho, co řeklo dítě*, kdy matka přidala ke sdělení další informace. Dále byly nejčastěji zaznamenány chvíle, kdy se matka *dívá na dítě* tak, aby mu dobře viděla do obličeje a dokázala poznat, co se v něm odehrává, často se za tímto účelem musí k dítěti hodně sklonit a věnuje dítěti nerozptýlenou pozornost, pohled obvykle trvá dlouho. Hojně využívaným bylo *komentování/popisování vlastní činnosti*, které sloužilo k informování dítěte, ale také ke sdílení svých prožitků s dítětem. Matky dětem často pokládaly *zjišťovací otázku*, tedy otázku, na kterou očekávaly nějakou formu odpovědi nebo prostřednictvím které se chtěly ujistit, že chápou, co dítě potřebuje *(„Chceš sedět u stolu?“ „Chceš tu tužku?“)*. Matky běžně používaly *vyjádření prosby nebo poděkování dítěti* pomocí „kouzelných slovíček“ jako *„prosím“* a *„děkuju“*, vyjadřovaly tak respekt a vděk dítěti a zároveň mu šly osobním příkladem, jak mají takové interakce mezi lidmi vypadat.

Vysokou četnost měly **odpovědi matky** ve dvou formách – buď odpověď/vysvětlení na otázku dítěte nebo *reakce na vokalizaci dítěte* (v případě, že dítě ještě nemluvilo a matka si tak musela domýšlet, co bylo obsahem vokalizace).

Do této kategorie byla zařazena také subkategorie **zpětné vazby**, která se objevovala často v různých formách, v drtivé většině pozitivní. Nejčastější formou byla *pozitivní zpětná vazba potvrzením* slovy jako *„jo“*, *„ano“*, *„tak“* nebo zopakováním toho, co dítě řeklo (např. když dítě Zory vokalizovalo nad obrázkem prasátka *„chr chr“*, Zora reagovala: *„Ánoo, prase.“*). Dále matky *popisovaly pomocí sloves, co dítě zvládlo*, tedy využívaly zpětnou vazbu orientovanou na popis a proces, a nikoliv na hodnocení výkonu. Dalším nejčastějším způsobem podávání zpětné vazby bylo *vyjádření pochvaly dítěti způsobem pozitivního hodnocení* pomocí slov *„super“*, *„dobře“*, *„dobrá práce“* apod. Pozorovaným kódem bylo také *vyjádření pochvaly svým projevem radosti*, přičemž tento kód se někdy

překrýval s předchozím, pokud k pochvale hodnocením matka přidala ještě radostný tón a úsměv. Několikrát se objevilo *vyjádření pochvaly gestikulací* jako tleskáním či zvednutým palcem.

Popisná negativní zpětná vazba se objevila celkem pětkrát a jednalo se o situace, kdy matka dítě klidně a laskavě opravovala, např. Barbora: *„To nemá hovínko. To je, hm…asi se to nazývá zrcátko.“* Za negativní zpětnou vazbu by se dalo považovat také *vyjádření údivu* či *komentování činnosti dítěte přehnaně afektivně/v legraci* (např. Radka, která se přitom směje: *„Všechny tři?! Blázníš?“*), přestože byly vyjádřeny laskavě, obsahově dítěti přinášely informaci o tom, že jeho činnost je nesprávná, formou, která nemusela být dítěti jasná.

Dále byl hodnocen **jazyk**, jaký matka používala směrem k dítěti. Časté bylo používání *plurálu „my“*, jako např. když Yvona nebo Alice vysvětlují hračku: *„A teď ji musíme otevřít.“ „Otevřeme, vysypeme…a dáme zpátky.“* Matky hojně používaly *citoslovce* a *opakování řečeného pro zdůraznění („Koukej! Koukej!“)*. Objevovalo se také *hovoření o sobě v třetí osobě („Tak maminka pomůže, jo?“)* a *gestikulace/znakování* (tleskání, zvednutý palec). Matky *mluvily na děti pomalu, zřetelně*.

Vřelost

Jedná se o početnou kategorii s několika subkategoriemi, mnoho kódů však nebylo zařazeno do žádné subkategorie. Jednalo se o chvíle, kdy matka *spokojeně/pobaveně sleduje dítě*, *vyjadřuje náklonnost láskyplným gestem* a *oslovuje dítě jménem nebo zdrobnělinou*. Následující kódy neměly vysokou četnost, nicméně se jednalo o reakce na stav dítěte, čili četnost těchto kódů závisela na četnosti těchto určitých stavů, kdy dítě potřebovalo utěšit apod.: *citlivě reaguje na citové rozpoložení dítěte*, *utěšování dítěte klidným hlasem a blízkostí*, *vyjádření omluvy*, *uznání pocitů*. Nezávislými kódy v rámci této kategorie zůstalo *kojení na požádání v průběhu návštěvy* a chvíle, kdy *matka nosí dítě*.

Nejčastěji pozorované projevy jsme zařadili do subkategorie **mind-mindedness** a jednalo se o *interpretování odpovědi/pocitů/požadavků dítěte nahlas*, čímž si matka pomáhá ujasnit, co dítě prožívá, a také mu dává najevo, že chápe, a *komentáře s relevantním popisem myšlenek či emocí dítěte*. Naopak *nerelevantní popis myšlenek nebo emocí dítěte* se objevil během všech pozorování pouze dvakrát. Matky poměrně hojně *personalizovaly obsah, vztahovaly se k zážitkům dítěte nebo jemu známých osob*, např. Iva a Nikola: *„Takový podobný měla Malvínka. Puzzlíky. Jak jsme byly, pamatuješ?“ „To je táty knížka o zvířatech.“* Několikrát matky *hovořily o dítěti* ve třetí osobě, v situacích, kdy

examinátorovi chtěly něco vysvětlit nebo popsat, Nikola či Dáša: *„Ona si moc nehraje s hračkama, hraje si s věcma, co nejsou hračky.“* *„Nechce no, má smůlu, zoubky mu jeho osudu nenechám.“* Celkem osmkrát nastala situace, kdy se matky *ptaly na názor dítěte* nebo se *ptaly, jak se cítí*.

Zvlášť jsme oddělili projevy **podpory bezpečné základny** jako specifické reakce na podnět dítěte, u něhož byl aktivován attachmentový systém. Jednalo se o situace, kdy *matka bere dítě do náruče potom, co naznačovalo, že chce být zvednuto* (natahuje ruce), *pokládá dítě poté, co dalo najevo, že chce dolů*, a ve dvou případech, v rodině Alice a Radky, *dítě navazovalo kontakt s examinátorem v bezpeční náruče matky*. Nejednalo se o četné situace, nicméně nestalo se, že by na tyto specifické podněty dítěte matka nezareagovala.

Byla vyčleněna také **sdílená pozornost**, tedy chvíle, kdy matka *ukazuje něco dítěti* (něco, co ji zaujalo nebo co by mohlo zaujmout dítě) a kdy se *matka s dítětem dívají stejným směrem*, a to mimo situaci hry, kdy byla sdílená pozornost samozřejmou součástí společné hry.

Mimo situaci hry s poskytnutou hračkou byla pozorována také subkategorie zábavy/hry, kdy se matka *napojuje na hru dítěte* nebo sama *iniciuje drobnou hru*, např. když je dítě rozverné a snaží se šplhat po Nikole, která se na tuto hru dítěte napojuje a směje se, nebo když Eliška opakovaně přibližuje baterku k ruce dítěte se zvoláním *„kuk!“* a smíchem.

Podpora autonomie

S mnohem vyšší četností se objevovaly kódy vystihující **chování podporující autonomii**: matka *nabízí pomoc* (prostřednictvím otázky, čeká tedy, zda dítě zvládá samo), *místo instrukcí nabízí možnosti* (např. Pavlína: *„To můžeš rozmontovat a potom zase smontovat.“*), *pomůže jen částečně a nechá dítě, aby zkusilo úkon dokončit samo* (např. když Yvona nebo Zora pootevřou krabici s hračkou jen částečně a nechají dítě, aby ji dítě zkusilo otevřít samo), *nerozbaluje hračku sama, ale čeká, jak si s tím dítě poradí*. Naopak chování charakterizované jako **intruze matky** se objevilo během všech pozorování pouze desetkrát: *matka rozbaluje hračku sama od sebe*, *bere do ruky hračku, s kterou manipuluje dítě*, matka *upraví něco, co dělalo dítě*.

Nastavování hranic s respektem

Hranice představují ve výchově významné téma, nyní se podíváme, jak s nimi pracovaly matky z našeho souboru. Nejčastějšími kódy byly ty, kdy matka *vyjadřuje souhlas/domluvu* (slovy jako *„tak jo“*, *„dobře“* nebo jen přitakáním *„hm“* či zopakováním toho, co řeklo dítě

na znamení souhlasu) a kdy *formuluje návrh dítěti* (např. Iva se snaží řešit situaci, kdy dítě odmítá být natáčeno kamerou: *„A co kdybychom ji dali tak, že bys ji neviděla, duši?“*).

Dále matky *sdělovaly, co se chystají udělat*, jednalo se vlastně o komentování vlastní činnosti s předstihem, často se přitom ujišťovaly, že dítě chápe a souhlasí pomocí otázky (např. Barbora: *„Já jdu psát, jo?“*). Několikrát nastala situace, kdy matka *laskavě vyjadřovala, že něco nechce* (např. Dáša: *„Já bych ho tu [polystyren] nerada sbírala všude, aby ho nesežrali ptáčci.“*, Alice: *„Ale mohla bys to, prosím, nestrkat do pusinky? Máma by byla ráda, kdybys to nepapala.“*) nebo *laskavě nastavovala hranice* (např. Pavlína vrací kameru do původní polohy, usmívá se na dítě a říká: *„Ne, M., tady se to natáčí. Hm.“*, Iva vztáhne ruku ke koštěti, které drží dítě, a přitom říká: *„Na stěně ne, dole, jo? Na stěně je to jenom výjimečně, když jsou pavučiny.“*). Při nastavování hranic matky zůstávaly klidné, ale vyjadřovaly se jasně, stejně tak při sdělování, že něco nechtějí. Zároveň se matky často *snažily získat souhlas dítěte při nastavování hranic* (např. Dáša: *„Můžu ti zabavit ten polystyren?“* nebo Eliška: *„P., to se rozbije, odsávačka. Schováme to do šuplíčku zpátky?“*), někdy také *k nastavení hranic přidaly vysvětlení*. Několikrát nastala situace, kdy matky *vyjádřily vlastní potřebu laskavým způsobem* (např. Nikola: *„A kam chceš jít? A., ale já potřebuju krájet to masíčko.“*).

Zajímavou součástí této kategorie jsou **reakce na intruzi dítěte**, z nichž dvě se objevovaly častěji – matka *reaguje na intruzi dítěte vlídně, trpělivě* (a snaží se vysvětlovat, např. Barbora, která klidně říká *„Počkej, přemýšlím, víš?“* poté, co dítě několikrát po sobě vznese požadavek, aby psala dál, a tlačí jí na propisku) nebo *se smíchem/otočí situaci v legraci* (např. Alice zareaguje na snahu dítěte vzít jí papír s dotazníkem legrační přetahovanou, která skončí objetím a polibkem na čelo). Pouze jednou, v případě Radky, se stalo, že matka *vyjádřila odmítnutí něčeho odvrácením se*, ale pouze až potom, co dávala najevo odmítnutí (nabízené křupky) několikrát i laskavým způsobem slovně, a zůstávala po celou dobu klidná.

Kontakt s examinátorem

Bylo sledováno, zda matka *podněcuje kontakt dítěte s examinátorem/komentuje přítomnost examinátora* nebo *moderuje komunikaci mezi dítětem a examinátorem*. Tyto kódy nebyly příliš četné, nicméně se toto chování objevovalo. *Kontakt dítěte a examinátora* byl velmi častý, tento kód však spadá do následující kategorie.

Chování dítěte

Do této kategorie byly zahrnuty veškeré kódy popisující akce a reakce dítěte. Již zmíněný *kontakt s examinátorem* se vyskytoval velmi často a pro děti bylo typické, že měly chuť s examinátorem interagovat. Děti často také *vyjadřovaly požadavek* nebo *komentovaly svou činnost* (jen málo dětí však dokázalo mluvit natolik, aby to zvládly). Dále byly kódy rozděleny podle toho, zda se jednalo o chování harmonické nebo naopak negativní či intruzivní. V drtivé většině převažovaly harmonické interakce, v souladu s podněty matky, nejčetněji kódované byly následující: *dítě následuje instrukci/pobídku matky*, *sleduje činnost matky*, *vyjadřuje souhlas*, *odpovídá na otázku*, *bere, co mu nabízí matka*, *ukazuje*, *spočívá klidně v blízkosti matky*, *je upoutána jeho pozornost*. Objevilo se také attachmentové chování, *vyhledání a přiblížení se k matce poté, co proběhl kontakt s examinátorem*. Mezi negativními reakcemi se objevilo *vyjádření nesouhlasu/nespokojenosti*, *opuštění interakce/činnosti* a situace, kdy dítě *bralo matce z rukou něco, co právě používala*, dohromady za celou dobu všech pozorování však pouze 22x oproti harmonickým kódům, kterých se objevilo desetkrát tolik.

8.2 Souhrnná analýza

Zde se podíváme na jednotlivé výzkumné otázky, které jsme si pokládali, a pokusíme se s vědomím omezené platnosti našich závěrů (vzhledem k velikosti souboru) vyvodit odpovědi.

Jak se projevuje senzitivita matek, které praktikují výchovu v souladu s KR?

Matky z našeho souboru po celou dobu pozorování monitorovaly dítě a vnímaly jeho signály. Signály dítěte dokázaly správně interpretovat a vždy na ně reagovaly (výsledkem byla často společná domluva, poskytnutí dítěti blízkost a utěšení, poskytnutí dítěti plnou pozornost a zájem o jeho hru, poskytnutí odpovědi, kojení). Matky vždy reagovaly také na specifické signály attachmentového systému, zvedly dítě do náruče, když dalo najevo, že chce být zvednuto, a naopak ho položily, když se dítě již nasytilo blízkosti matky a chtělo se jít samostatně něčemu věnovat (sloužily tedy dítěti jako bezpečná základna a zároveň podporovaly jeho samostatnou exploraci).

Při hře matky věnovaly svému dítěti plnou pozornost a dávaly najevo svůj zájem a vlastní zaujetí hrou, byla tedy pozorována téměř neustálá sdílená pozornost a napojení matky na dítě. Velkou část doby hry matky dítě sledovaly a čekaly na jeho signály. Tempo interakcí a činnosti bylo přizpůsobené dítěti, postup při hře byl také veden převážně dítětem.

Když dítě potřebovalo pomoc či vysvětlení, využívaly matky otázky, popis a názornou ukázku. Celkově se matky snažily u svého dítěte podporovat autonomii a adekvátně přitom využívat pozitivní zpětnou vazbu.

Způsob komunikace matek s dítětem se nesl v laskavém a respektujícím duchu tak, jako by dítě bylo rovnocenným partnerem. Neobjevovaly se negativní emoce, matky zůstávaly klidné, i když nastavovaly hranice nebo vyjadřovaly své potřeby. Na intruzi dítěte matky reagovaly trpělivě a vlídně nebo situaci obrátily v legraci. Matky byly po celou dobu pozorování ke svému dítěti vřelé a emočně dostupné a poskytovaly dítěti vysokou míru láskyplného fyzického kontaktu a pozitivních výměn. Bylo patrné, že matky svému dítěti dobře rozuměly a dokázaly správně interpretovat jeho potřeby, požadavky či pocity.

Celkově dvojice matek a dětí působily harmonickým dojmem, v jejich domácnosti panovala pohoda, klid a radost. Dětem byla ponechána velká svoboda v pohybu a výběru činnosti v domácnosti, domácnost byla přizpůsobená dítěti a ve většině rodin byl kladen důraz na ekologický způsob života. Matky působily dojmem naprostého napojení se na své dítě. Přesto však měly respekt svých dětí, stejně tak ony poskytovaly respekt dětem.

Objevuje se nějaké specifické chování či charakteristiky senzitivity u těchto matek?
Výrazným specifickým chováním bylo kojení na požádání (v některých případech opakované a časté) a neustálá blízkost matky a dítěte, a to i ve chvílích, kdy matka prováděla svou činnost či úkol. Ke své činnosti matka dítě buď přizvala nebo ho nechala se zapojit, pokud samo projevilo zájem, naopak se nestávalo, že by se snažila dítě zabavit jiným způsobem. Tato neustálá blízkost byla doprovázená naprostým vzájemným napojením matky a dítěte, harmonií a pohodou.

Mezi další specifický projev řadíme kvalitu komunikace matky s dítětem, která je vedená laskavě a s respektem, a kdy nejhojnějším způsobem komunikace bylo opakování (případně i rozvíjení) toho, co řeklo dítě. Toto opakování slouží k několika účelům: sdílená pozornost (matka dává najevo, že rozumí a má zájem), pozitivní zpětná vazba (potvrzením), rozvíjení jazyka (matka opakuje správně i to, co dítě vyslovilo zkomoleně nebo jen v náznacích vokalizací), získání času a podpora autonomie (často totiž matkám stačí pouze zopakovat, aby dítě získalo čas a samo se rozhodlo, co dál, např. když dítěti nejde pokračovat v činnosti nebo vznáší nějaký požadavek).

Jaká je povaha interakcí těchto matek s jejich dětmi?

Výrazným rysem interakcí matek praktikujících KR z našeho souboru a jejich dětmi byla harmonie a pomalé tempo, respektive tempo přizpůsobené dítěti. Akce obou aktérů za sebou následovaly synchronizovaně, matky s dětmi na sebe byly napojené a nedocházelo k nesouladu, neobjevovaly se ani negativní emoce. Na podnět dítěte matka vždy zareagovala, stejně tak dítě obvykle následovalo pobídku, instrukci či návrh matky. Matka i dítě tak vlastně neustále udržovali kontakt a sdílenou pozornost.

V situaci hry bylo běžné, že matky sledovaly činnost dítěte a čekaly na jeho signály, než vstoupily do další interakce – tím vlastně dopřávaly dítěti čas se soustředit na hračku, aby mohlo samostatně explorovat. Samotná hra vlastně obvykle začínala tím, že matka sledovala dítě a čekala, jak si s hračkou poradí, případně nabídla pomoc nebo podněcující otázky. Hra začínala velice spontánně, matky většinou nepotřebovaly upoutat pozornost dítěte, neboť dítě bylo neustále při nich a sledovalo, co matka dělá, a chtělo se do všeho zapojit. Zároveň matky dávaly po celou dobu hry najevo zájem.

Obvyklé jsou tedy synchronizované výměny otázka–odpověď, pobídnutí/instrukce/návrh–následování, podání něčeho–přijmutí, vyjádření požadavku dítětem–splnění požadavku atd. Matky také často opakují to, co řeklo dítě, čímž dávají najevo, že porozuměly, potvrzují, co dítě řeklo, a vlastně reagují na potřebu dítěte udržovat kontakt a sdílenou pozornost. Na závěr výměny obvykle připojují nějakou formu zpětné vazby, ať už právě potvrzením, pochvalou nebo popisně pomocí sloves.

Děti udržely pozornost a zájem o hru po různě dlouhou dobu v závislosti na věku či temperamentu, některé společné hry trvaly velmi dlouho (prakticky až do ukončení examinátorem), jiné děti ztrácely pozornost již po krátkých minutách. Všechny výměny však měly společné to, že končily na popud dítěte, nikoliv matky, matky citlivě reagovaly na zájem dítěte a v případě jeho ztráty dítě ke hře nepřemlouvaly ani se jinak nesnažily usměrňovat jeho zájem. Stejně tak to nebyly matky, které by ukončovaly společnou hru nebo ztrácely zájem a napojení na činnost dítěte.

Celkový dojem z interakcí byl harmonický, nejčastěji v pomalém tempu a charakterizovaný vzájemným potěšením ze společné přítomnosti. Typickou interakci při hře i mimo hru lze shrnout schématem na Obrázku 1.

Obr. 1: Typická interakce při hře a mimo hru matky a dítěte.

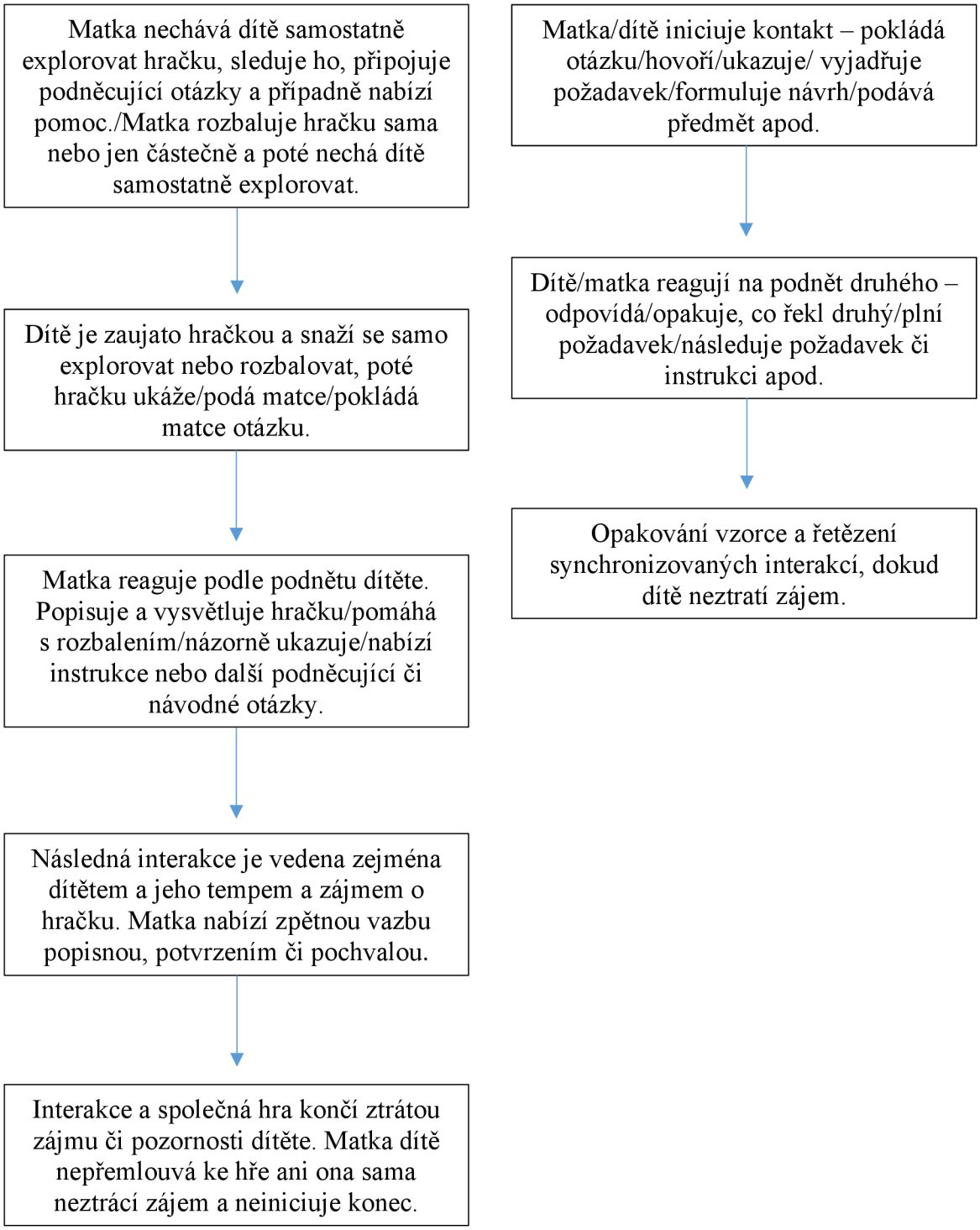

Podporuje KR rozvinutí bezpečné vztahové vazby?

Vzhledem k malému souboru a faktu, že nebyl kontrolován attachment u dětí pomocí standardizované metody a pozornost byla zaměřena primárně na mateřskou senzitivitu, nemůžeme tuto otázku zodpovědět s jistotou. Možnost zobecnění našich závěrů je omezená. Nicméně vzorec interakcí matek a dětí z našeho souboru koresponduje se vzorcem z výzkumu Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) ze skupiny dětí s bezpečnou vztahovou vazbou. Naopak vzorce ostatních skupin s úzkostnou vztahovou vazbou byly zcela odlišné. Chování dítěte bylo navíc po celou dobu našich pozorování pozitivní, harmonické, v souladu s chováním a požadavky matek, děti své matky využívaly jako bezpečnou základnu, v její blízkosti byly zvědavé a hojně explorovaly a dokázaly interagovat s examinátorem s důvěrou. U dětí se neobjevovalo rezistentní či ambivalentní chování a neobjevovaly se téměř žádné signály nespokojenosti, neboť jejich potřeby byly vždy naplněny.

Jaké prostředky výchovy tyto matky používají?

Matky z našeho souboru využívaly předporodní přípravu a měly přání využít poporodní bonding. Dvě z matek chtěly domácí porod (kvůli komplikacím uskutečněný nakonec pouze jednou matkou), mnoho matek mělo vlastní porodní asistentku nebo dulu, jedna matka rodila do vody, byly využívány intenzivní předporodní kurzy.

Všechny matky kromě jedné (která i přes svou snahu neměla dostatek mléka) dlouhodobě kojily, tedy v době pozorování stále kojily a měly v plánu kojit dále. Všechny matky hojně využívaly nošení dítěte (v šátku, nosítku nebo i v náručí), časté však bylo střídání s využíváním kočárku podle potřeb dítěte i svých potřeb. Všechny matky spaly společně se svým dítětem, přestože se objevovaly rozdíly v uzpůsobení místa spánku mezi jednotlivými rodinami podle potřeb dítěte (v nejranějším kojeneckém věku např. dítě lépe spalo v samostatné postýlce, bylo obtížné noční kojení v leže nebo dítě lépe spalo v samostatné posteli společně s tím, jak vyzrávalo); některé rodiny tedy v průběhu života dítěte část noci dítě ukládaly do samostatné postele. Při nošení a místě spánku se v rodinách objevovala flexibilita v souladu s potřebami všech členů rodiny. Většina matek využívala látkové pleny a některé po různě dlouhou dobu také bezplenkovou metodu.

Fyzický kontakt a všechny prostředky výchovy s ním spojené matky vnímaly jako velice důležitý a přirozený. Jako zcela zásadní však matky hodnotily naplňování potřeb dítěte. Matky odmítaly nechat dítě vykřičet a považovaly za zásadní reagovat na jeho pláč. Dalšími prostředky výchovy matek z našeho souboru jsou: vzájemný respekt, nekřičení

a domlouvání, nastavování hranic, podpora autonomie, neodvádění pozornosti, nevyužívání nepřirozených předmětů a také respekt k vlastním potřebám. Matky se ve výchově aktivně vzdělávaly a snažily se nastavovat optimální výchovu v souladu s vlastními životními postoji.

Jak tyto matky KR chápou a jaká byla jejich cesta ke KR?

Matky si osobně KR představují různě, inspirují se KR (různými zdroji knižními a internetovými), ale nenásledují tento trend otrocky. Nejčastějšími společnými jmenovateli bylo: naplňování potřeb dítěte, návrat k přirozenosti, ekologie, KR jako celkový způsob života, fyzický kontakt, vztah s dítětem a podoba KR jinak u miminek a starších dětí. Názorně zmiňované představy o KR shrnuje Obr. 2.

Obr. 2: Schéma představ o KR.

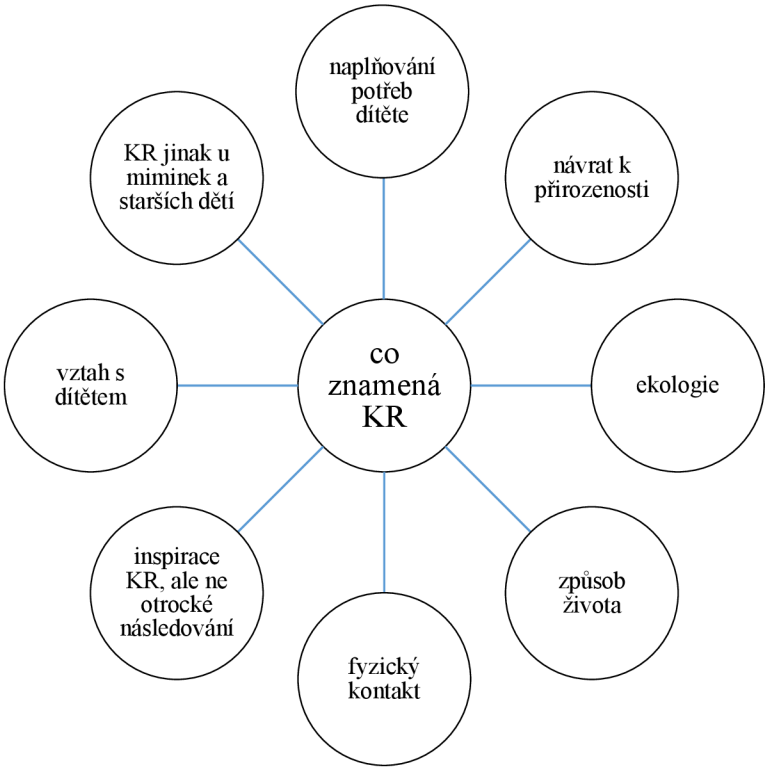

Cesta ke KR byla spojená zejména s reakcí na vlastní výchovu, přičemž většina matek ve své vlastní výchově viděla negativní vzor a to, čemu by se rády ve výchově svého dítěte vyhnuly. Mnoho matek specifickými prostředky KR reagovalo na potřeby (a zejména spánek) dítěte. Obě tyto reakce vedly ke stanovení požadovaných cílů ve výchově a potřebě vzdělávat se a nalézt vyhovující způsob výchovy a péče o dítě. Četba, sledování podcastů či profilů na sociálních sítích nebo aktivita v komunitě podobně smýšlejících rodičů přivedla matky ke KR a k rozhodnutí vychovávat své dítě v tomto duchu. Soulad s KR následně udržují benefity, které KR přináší, a potvrzení svého rozhodnutí jako praktikování nejlepší možné výchovy či ujištění se, že by jinak vychovávat nemohly. Typický vzorec zobrazuje schéma na Obrázku 3.

Obr. 3: Schéma souladu a rozhodnutí se pro KR.

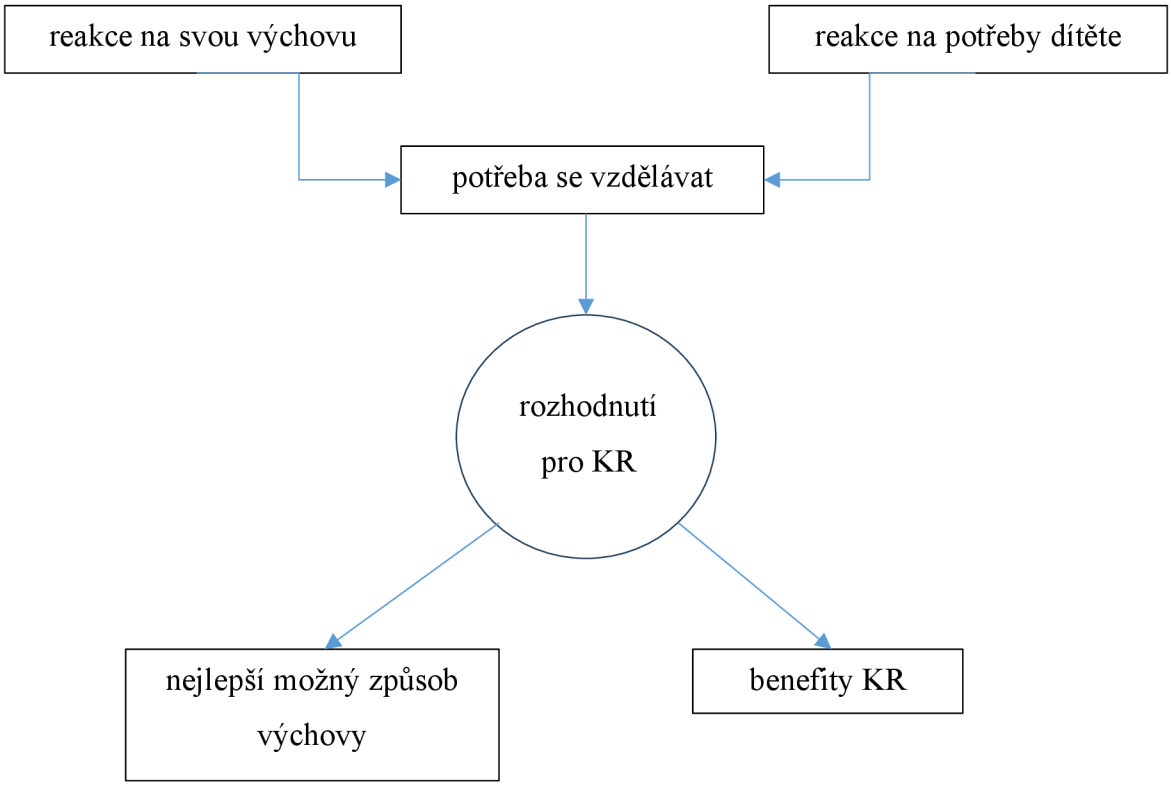

9 DISKUZE

Náš výzkum byl zaměřen na senzitivitu matek, které praktikují výchovu v souladu s KR. Zajímalo nás, jak se senzitivita těchto matek projevuje a jaká je celková povaha interakcí těchto matek s dítětem. Součástí výzkumu byly také rozhovory s matkami, v nichž jsme se snažili zjistit, jaká cesta vedla matky ke KR a co si osobně pod KR představují. Interpretace dat je rozdělena do několika podkapitol podle tématu výzkumných otázek.

9.1 Projevy mateřské senzitivity

Vzhledem ke kvalitativnímu přístupu zpracování dat jsme statisticky neověřovali, zda jsou matky senzitivní a nevyužívali jsme žádnou standardizovanou metodu. Na základě našeho pozorování však při porovnání s takovými metodami můžeme konstatovat, že matky praktikující KR z našeho souboru, vykazovaly **vysokou míru senzitivity**.

Podle klasické definice Ainworthové et al. (1974), kdy je senzitivita popisována jako schopnost matky zaznamenat signály a významy implicitně obsažené v chování ze strany dítěte, správně je interpretovat a díky tomu na ně vhodně a okamžitě reagovat, matky z našeho souboru kritéria splňovaly. Identifikovali jsme celou kategorii, která zachycovala tuto schopnost, **vnímavost k signálům dítěte**. Zároveň jsme nepozorovali téměř žádnou situaci, kdy by matka na signál dítěte nereagovala, neobjevovaly se ani nevhodné reakce či takové, které by byly v nesouladu s dítětem. Stejně tak nástroj MBQS Pedersona a Morana (1995) považuje správnou interpretaci podnětů dítěte za jeden z nejvýznamnějších faktorů senzitivity – a tato správnost se usuzuje na základě reakce dítěte.

Matky navíc **vždy reagovaly na specifické signály attachmentového systému**, což považuje koncept SBP (Woodhouse et al., 2020) za klíčové faktory mateřského chování vedoucího k vývoji bezpečné vztahové vazby. Poskytnout dítěti bezpečnou základnu, utěšovat ho v přímém fyzickém kontaktu, ale také vnímat potřebu dítěte samostatně explorovat, jsou podle SBP základní kameny pro budování attachmentu.

Dalším takovým základním faktorem je **reakce na signály dítěte v nepohodě**. Distres u dětí se během našeho pozorování však téměř neobjevoval, zachytili jsme jen pár těchto situací s nízkou intenzitou. Matky však na signály dítěte reagovaly a situaci ihned řešily a to formulací návrhu nebo utěšením v přímém fyzickém kontaktu. Mateřská

senzitivita k distresu lépe predikuje jistý attachment, sociální kompetence a emoční regulaci než senzitivita v situaci bez stresu (Leerkes, 2010).

Dalším významným prvkem senzitivity matek z našeho souboru bylo **přizpůsobení tempa dítěti**, což bylo možné pozorovat v situaci společné hry. Souvisí také s vnímavostí k signálům dítěte, nicméně se jedná o specifickou schopnost, v níž se pojí schopnost potlačit své záměry a impulsy a také porozumění mysli dítěte a jeho potřebám. Podle MBQS (Pederson & Moran, 1995) typicky senzitivní matka dítě nepřehlcuje podněty, naopak dokáže zpomalit tempo a přizpůsobit se aktuálnímu stavu dítěte. Tyto schopnosti jsme při našem výzkumu u matek pozorovali.

Silnou strategií při hře byl vlastní zájem matek o hru a neustálá sdílená pozornost. Zaujetí hrou, napojení se na hru a spokojené sledování dítěte souvisí s kategorií **vřelosti**. Vřelost je hodnocena i v původním AMSS (Ainsworth, 1969, in Bohr et al., 2018), položky popisující zapojení se do hry s dítětem a vřelé pocity k dítěti zahrnuje MBQS (Pederson & Moran, 1995) i MBPQS (Posada et al., 2007). Zahrnutí vřelosti do konceptu senzitivity je v souladu rovněž s dalšími autory (Wilson & Durbin, 2013; Whipple et al., 2010; Bohr et al., 2018). Vřelost (*warmth)* bývá definována jako vyjadřování lásky, citů, starostlivosti a radosti, jako emocionální dostupnost, přijetí a podpora (Skinner et al., 2005), což koresponduje s našimi výsledky.

Do kategorie vřelosti jsme zahrnuli také **kojení na požádání**, které se u některých dvojic vyskytlo i několikrát během návštěvy. Typické bylo kojení ze začátku návštěvy, kdy sloužilo k ujištění dítěte a nasycení se blízkostí s matkou předtím, než začalo interagovat s examinátorem. Kojení na požádání se neobjevuje v žádném nástroji hodnotícím mateřskou senzitivitu, z našeho pohledu se jedná o významný a specifický prostředek výchovy, který podporuje bezpečnou základnu. Na požádání, dlouho a opakovaně byly kojeny i starší děti z našeho souboru (tedy ty, kterým bylo více než 24 měsíců). Mezi kontaktními matkami v českém prostředí je dlouhodobé kojení považováno za klíčový výchovný prostředek (Hanáčková & Masopustová, 2021).

Při vyplňování dotazníku, tedy plnění zadaného úkolu, matky braly dítě k sobě nebo ho rovnou **zapojovaly do své činnosti** – buď předčítáním nahlas nebo kladně zareagovaly na chuť dítěte také vyplňovat (dítěti daly vlastní tužku a nechaly ho čmárat do dotazníku nebo nechaly dítě, aby se chytlo jejich tužky při kroužkování). Nedocházelo tedy k separaci nebo k zabavování dítěte jinou činností, byla tak pozorovaná **neustálá**

blízkost matky jako další ze specifických charakteristik senzitivity. Při vyplňování matky zvládaly své dítě monitorovat a v případě potřeby svou činnost přerušit, věnovat svou pozornost dítěti a pak se k úkolu v klidu vrátit. Některé matky při vyplňování kojily.

Při náznacích intruze dítěte, kdy se např. snažilo vzít matce dotazník, matky reagovaly vlídně nebo situaci otočily v legraci. Jejich **reakce na intruzi dítěte či negativní chování byla vlídná, trpělivá a vřelá**. Matky měly nadhled a nebraly si chování dítěte osobně, dobře rozuměly tomu, že se jedná o projev zvědavosti či snahy navázat kontakt s matkou. Opět jsou tyto projevy v souladu s vysokou senzitivitou podle MBQS (Pederson & Moran, 1995). Podle Gottmana et al. (1996) rodiče, kteří jsou schopni přijmout negativní emoce jako příležitost k intimitě, praktikují adaptivnější rodičovství. Vlídný postoj matky k dětskému vyjádření agrese vede k lepším sociálním dovednostem dětí (Lieberman, 1977 in Ainsworth et al., 2015). I podle Thorové (2015) je empatie, trpělivost a psychická odolnost rodiče v batolecím období důležitější než důslednost.

Matky z našeho výzkumu můžeme charakterizovat **vysokou mírou mind-mindedness** (MM). To znamená, že mají schopnost vnímat dítě jako individuální bytost a správně interpretovat myšlenky a emoce dítěte či jeho vnitřní stavy (Meins, 1997). MM bývá hodnoceno pomocí komentářů s popisem myšlenek či emocí dítěte (Wheatley, 2017). V našem výzkumu bylo hojně pozorováno také interpretování myšlenek či stavů dítěte nahlas, k čemuž matky potřebovaly svému dítěti dobře rozumět.

Podporu autonomie, která bývá pokládaná za součást mind-mindedness (Kirk et al., 2015) i senzitivity (Posada et al., 2007), jsme vyčlenili do samostatné kategorie. Matky obvykle při hře čekaly, jak si dítě poradí samo, případně pomohly jen částečně s něčím obtížnějším. Zároveň ale hojně dítěti nabízely pomoc prostřednictvím otázky nebo místo instrukcí nabízely možnosti. I v případě úkolování či snahy strukturovat činnost dítěte, byly instrukce pokládány laskavě a s respektem a děti takto vyřčené instrukce obvykle následovaly. Matky se však neuchylovaly k intruzivnímu chování, to jsme zaznamenali pouze párkrát, a navíc se jednalo o tak jemný projev intruze, že na ni děti nereagovaly negativně.

Zajímavou kategorii senzitivity u matek v našem výzkumu představuje **nastavování hranic s respektem**. Ve studiích Posady et al. (2007) byla kategorie nastavování hranic jedinou, která nekorelovala s typem attachmentu, výzkumníci se tedy domnívají, že jejich škála pro tuto kategorii dostatečně nevystihuje senzitivní nastavování hranic. Domníváme

se, že jsme v našem výzkumu senzitivní nastavování hranic pozorovali. Projevovalo se nejčastěji vyjádřením domluvy a formulací návrhu. V případě nastavování hranic či vyjadřování vlastních potřeb byla formulace vždy laskavá a matky se současně snažily získat souhlas dítěte nebo přidaly vysvětlení. Při nastavování hranic matky zůstávaly pevné, ale laskavé, klidné a trpělivé, dávaly také najevo, že přijímají názor či potřebu dítěte. Téma hranic se objevilo také v tematické analýze Hanáčkové a Masopustové (2020) jako důležitý prvek výchovy, kolem kterého však mezi rodiči panují nejasnosti. Ukazuje se však, že matky praktikující KR dokážou hranice nastavovat vhodným způsobem.

Zajímavou pozorovanou kategorii představuje **způsob komunikace** matky s dítětem. Matky často opakovaly to, co řeklo dítě, případně řečené ještě dále rozvíjely. Hojně využívaly oční kontakt, který obvykle trval dlouho, aby matka dokázala zjistit, co se v dítěti odehrává. Interakce tváří v tvář a vyčkávání na reakci dítěte patří mezi nejsilněji skórované položky MBQS (Pederson & Moran). Matky také často komentovaly vlastní činnost a využívaly otázky. Celkově byl způsob jejich komunikace laskavý a respektující. Analýza Hanáčkové a Masopustové (2020) rovněž potvrzuje, že místní podoba KR v ČR využívá respektující komunikaci, zřejmě v důsledku dalších výchovných metod jako je Nevýchova nebo Respektovat a být respektován (Kopřiva, 2008).

Matky často využívaly **zpětnou vazbu**, ve většině případů pozitivní **potvrzením nebo popisem toho, co dítě udělalo**, pomocí sloves. Negativní popisnou zpětnou vazbu využívaly výrazně méně tam, kde považovaly za potřebné vyjádřit, co je správné. Ve výzkumu Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) bylo pozorováno, že matky dětí s bezpečnou vztahovou vazbou také využívaly pozitivní zpětnou vazbu, zde byla popsána ve formě vyjádření pochvaly dítěti způsobem pozitivního hodnocení. Tato forma se objevovala i během našeho pozorování pomocí slov *„super“, „dobře“, „dobrá práce“*, ale o něco méně než výše zmíněné formy. Využívání popisné zpětné vazby je vhodnější formou vzhledem k vlivu na vnitřní motivaci podle sebedeterminační teorie Ryana a Deciho (2000), hodnocení výkonu (ač pozitivní) může naopak vnitřní motivaci narušit.

Bylo sledováno, zda matka **podněcuje kontakt dítěte s examinátorem**. Toto chování bylo pozorováno i mimo kódované úseky, typicky při vítání a seznamování se s examinátorem nebo naopak loučení. Zda matka podněcuje kontakt dítěte s návštěvníkem sleduje i MBQS (Pederson & Moran, 1995) a vystihuje senzitivní matku. Kontakt dítěte a examinátora byl velmi častý, dítě se na examinátora ohlíželo, chtělo mu ukazovat hračku, někdy ho i zvalo ke hře. Objevily se však i situace, kdy dítě po kontaktu s examinátorem

vyhledalo matku a vyžadovalo její blízkost a chtělo dále interagovat s návštěvou v matčině náruči. Jedná se o attachmentové chování a využívání matky jako bezpečné základny, toto chování se vyskytuje typicky u bezpečně připoutaných dětí (Ainsworth et al., 2015).

9.2 Povaha interakcí a podpora vztahové vazby

Domníváme se, že KR představuje poměrně snadný a vhodný způsob výchovy vedoucí k bezpečnému typu vztahové vazby. S vědomím toho, že kvůli velikosti souboru a použitým nestandardizovaným metodám můžeme vyvozovat závěry jen s omezenou platností, můžeme konstatovat, že děti vychovávané v souladu s KR skutečně vykazují **bezpečné připoutání ke své matce**.

Výmluvným výsledkem analýzy pozorování je fakt, že **chování dětí bylo převážně pozitivní** a v drtivé většině se vyskytovaly **harmonické interakce v souladu s podněty matky**. Negativních reakcí, intruzivního chování či opuštění interakce se objevilo desetkrát méně. Pozitivní chování a afektivita vůči matce i harmonické interakce a kooperace s matkou se typicky objevují více u dětí s jistým typem vztahové vazby (Ainsworth et al., 2015).

Vzorec interakcí matek a dětí z našeho souboru koresponduje se vzorcem z výzkumu Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) ze skupiny dětí s bezpečnou vztahovou vazbou. Naopak vzorce ostatních skupin s úzkostnou vztahovou vazbou byly zcela odlišné. Chování dítěte bylo navíc po celou dobu našich pozorování pozitivní, harmonické, v souladu s chováním a požadavky matek, děti své matky využívaly jako bezpečnou základnu, v její blízkosti byly zvědavé a hojně explorovaly a dokázaly interagovat s examinátorem s důvěrou. U dětí se neobjevovalo rezistentní či ambivalentní chování a neobjevovaly se téměř žádné signály nespokojenosti, neboť jejich potřeby byly vždy naplněny.

Všechny děti v našem souboru se nacházely ve fázi zřetelného attachmentu, kdy lze již využít SSP k hodnocení vazby, některé starší děti možná již směřovaly ke čtvrté fázi, fázi partnerství (Ainsworth et al., 2015). My jsme využili pouze nestandardizovaného pozorování, nicméně jsme díky strukturování situací a osobní přítomností cizí osoby-examinátora schopni i přesto hodnotit chování a reakce dítěte.

Mezi pozitivními charakteristikami na straně matky ve vztahu k vývoji bezpečného attachmentu jsou matčina osobní zralost, připravenost na mateřství, převzaté výchovné vzorce a empatie (Jochmannová, 2021), a tyto charakteristiky matky z našeho souboru

splňují. Kromě jedné se sice všechny vůči vzorům z vlastní rodiny vymezily, nicméně díky své potřebě studia a zájmu o výchovu dokázaly přejmout vhodné strategie výchovy (jedna z účastnic uvedla, že její vlastní matka byla kontaktní, a vědomě proto chtěla svou výchovu praktikovat podle vzorce z vlastní rodiny).

9.3 Podoba a cesta ke KR

Vyjádřené postoje k rodičovství v dotazníku EPAQ (Hembacher & Frank, 2020) naznačují, že matky považují za důležitou vysokou míru **citové blízkosti s dítětem**, projevování náklonnosti a pozornosti dítěti, utěšování dítěte při pláči či rozrušení a ponechání dítěti **svobodu experimentovat i činit vlastní rozhodnutí**. Tyto postoje korespondují s pojetím KR definovaným manželi Searsovými (2012) nebo pojetím mind-mindedness, při němž je důležitá podpora autonomie (Kirk et al., 2015).

Důležitou hodnotou je pro matky praktikující KR **vzájemný respekt** všech členů rodiny, dítě považují na rovnocenného partnera. Tento důraz na respekt je místně specifický, jak jsme zmínili již výše (Hanáčková & Masopustová, 2020). Některé matky se vyjádřily proti učení dítěte z pozice autority či instituce školy, neboť se domnívají, že dítě by nemělo být do učení tlačeno, ale mělo by se využít přirozené potřeby dítěte dozvídat se nové. Jejich postoje tak směřují k domácímu nebo svobodnému vzdělávání.

Oproti výsledkům studie Hembacherové a Franka (2020) matky z našeho výzkumu považují za více důležité projevy vřelosti a utěšování dítěte. Oproti populaci „běžných" rodičů se vyskytly největší rozdíly právě v otázce respektu, vděku rodičům, důsledků při porušení pravidel a ponechání svobody dítěti. Postoje matek praktikujících KR jsou oproti rodičům praktikujících klasickou výchovu více svobodomyslné a zaměřené na uspokojování potřeb dítěte a citovou blízkost.

Zjistili jsme, že matky z našeho souboru praktikují základní prostředky výchovy doporučené Searsem a Searsovou (2012): **důvěra v pláč dítěte**. **bonding, dlouhodobé kojení, společné spaní, nošení dětí, vymezování hranic**. Některé matky praktikovaly také bezplenkovou metodu, kterou mezi prostředky KR zařazuje Harnošová (2016). Většina matek se **připravovala na porod** prostřednictvím předporodních kurzů a zajištěním vlastní porodní asistentky nebo duly, tento prostředek formuluje organizace API (2023).

Mezi další prostředky výchovy v souladu s API (2023) patří citlivost a používání pozitivní disciplíny. Také prostředek podle Searsových (2012) „pozor na cvičitele dětí"

matky v našem výzkumu praktikovaly, neboť je tento prostředek nejblíž respektu vůči dítěti (Hanáčková & Masopustová, 2020). Opakovaně se navíc matky vyjádřily, že společnost má na děti nepřirozené nároky.

Fyzický kontakt a všechny prostředky výchovy s ním spojené matky vnímaly jako velice důležitý a přirozený. Tento prostředek API (2023) nazývá používáním pečujícího doteku. Lidská miminka potřebují tělesný kontakt a dotek k normálnímu fyziologickému, socio-emocionálnímu a kognitivnímu vývoji (Feldman et al., 2002). Interakce rodičů a dětí v přímém fyzickém kontaktu má dlouhodobý regulační účinek na chování a fyziologii dítěte (Hofer, 1994) a také regulaci fyziologických systémů zodpovědných za stresovou reakci (Beijers et al., 2012).

V otázce bondingu po porodu měly matky jasno, nicméně zhruba polovině z nich bonding z různých důvodů nebyl v porodnici umožněn nebo jen na pár minut. Phillipsová (2013) o první hodině po porodu hovoří jako o výjimečném, *posvátném* čase, který by neměl být narušován. Je stále více potřeba, aby byla porodnická péče respektující a zaměřená na ženu (Reed et al., 2017). Některé ženy se kvůli nevyhovující praxi v českých porodnicích rozhodují pro domácí porod, bývají to podle Durnové a Hejzlarové (2021) vzdělané ženy a jejich volba je informovaná. Dvě matky z našeho souboru měly rovněž v plánu domácí porod (kvůli komplikacím nakonec uskutečněn pouze jeden) a všechny byly vzdělané.

Jako zcela zásadní však matky hodnotily **naplňování potřeb dítěte**. Matky odmítaly nechat dítě vykřičet a považovaly za zásadní reagovat na jeho pláč. Zároveň však zmiňovaly jako důležité myslet i na své potřeby, respektive potřeby všech členů rodiny, což koresponduje s prostředkem výchovy vyrovnaný osobní a rodinný život podle Searsových (2012), stejně tak jako fakt, že tři z matek při rodičovské dovolené částečně pracovaly. Důraz na fyzický kontakt zjištěný Hanáčkovou a Masopustovou (2020) u českých matek ztotožňujících se s KR (jako místně specifický, možná kvůli českému překladu KR) nepřevážil u matek z našeho souboru význam vztahu a senzitivity, jak je tomu obvyklé v původních zdrojích.

Matky z našeho souboru se však domnívají, že **podoba KR by se měla různit u miminek a starších dětí**. Odmítají nechat dítě vykřičet a nereagovat na jeho potřeby, nicméně starším dětem již dokážou **nastavit hranice laskavě a s respektem**. Tento přístup je v souladu s klasickou teorií psychosociálního vývoje Eriksona (2022). V kojeneckém období je podle něj pro naplnění základní vývojové potřeby důvěry ve svět důležité vhodné

a rychlé reagování rodiče na potřeby dítěte a jeho projevy stresu. V batolecím období se však potřeby dítěte mění a projevy negativních emocí nedoprovázejí vždy vývojové potřeby (Hanáčková & Masopustová, 2020). Rodiče by měli s iniciativou dítěte pracovat adekvátně, zároveň však nastavovat hranice (Erikson, 2022). Ty je však potřeba nastavovat laskavě a empaticky (Thorová, 2015; Kiel et al., 2019).

Bylo také často uváděno, že se matky **KR inspirují, ale nenásledují ho otrocky**. Vzhledem ke stoupající oblíbenosti různých rodičovských trendů (Huisman & Joy, 2014) stoupá také potřeba používat při uplatňování těchto trendů kritické myšlení (Connell-Carrick, 2006).

Zjistili jsme, že cesta, která vedla matky z našeho souboru ke KR, souvisela zejména s **reakcí na vlastní výchovu a na potřeby dítěte**. Matky si na základě těchto reakcí stanovily určité cíle ve výchově a snažily se vzhledem ke své potřebě vzdělávat se nalézt optimální způsob výchovy. Tento přístup je v souladu se stále převládajícím diskurzem intenzivního rodičovství (Hays, 1996 in Liss et al., 2013; Forbes et al., 2021). Matky o výchově čtou, sledují podcasty či profily na sociálních sítích, na sociálních sítích se také pohybují v komunitě podobně smýšlejících rodičů. Soulad s KR následně udržují benefity, které KR přináší, a pocit, že by jinak vychovávat nemohly. Tlak na to být dokonalou matkou však přináší riziko syndromu vyhoření v rodičovství (Roskam et al., 2017).

9.4 Limity a přínosy výzkumu

Jsme si vědomi toho, že největší limity nynějšího výzkumu spočívají v omezené velikosti souboru a v použitých metodách. Přínosy kvalitativního přístupu však převážily, neboť bylo potřeba zjistit povahu senzitivity a ponořit se do problematiky do hloubky. Nicméně naše zjištění můžeme zobecňovat pouze v omezené míře.

Určitým rizikem je také možné zkreslení výsledků, které při kvalitativním výzkumu hrozí kvůli osobnímu postoji examinátora. Také fakt, že nebylo využito standardizovaných pozorovacích metod, u nichž probíhá zácvik a obvykle data kódují alespoň dva nezávislí kodéři, může snižovat validitu výsledků.

Kvalitativní přístup je však zároveň přínosem naší práce, protože umožnil hloubkovou deskripci a kategorizaci pozorované skutečnosti (Ferjenčík, 2010). Také vstup přímo do domácností sledovaných rodin představuje důležitou hodnotu výzkumu.

Naším výzkumem jsme přispěli k lepšímu porozumění podoby KR u nás, které je vzhledem k popularitě tohoto trendu velmi potřebné. Navazujeme tak na práci Hanáčkové a Masopustové (2020, 2021) i dalších brněnských výzkumníků (Masopustová et al., 2018).

Drobným přínosem je využití dotazníku EPAQ (Hembacher & Frank, 2020), který jsme přeložili do českého jazyka a který považujeme za užitečnou metodu pro výzkum raného rodičovství.

9.5 Doporučení pro další výzkum

Téma senzitivity, attachmentu a podoby výchovy při praktikování KR je stále málo probádanou oblastí, je tedy potřeba dalších výzkumů. Pro zobecnění výsledků by bylo vhodné pracovat s většími soubory a nejlépe se standardizovanými metodami.

Zajímavou výzvou by byl pokus o navržení funkční intervence a sledování jejího efektu pro vývoj vztahové vazby u dětí v delším časovém horizontu. Tato intervence by vycházela z prostředků výchovy dle KR. Tímto způsobem by se mohlo s jistotou potvrdit, zda KR skutečně podporuje vývoj bezpečné vztahové vazby.

Palčivým tématem je samotná teorie attachmentu, který by neměl být jedinou a vrcholnou metou ve výchově. Matky, které se aktivně zajímají o výchovu, obvykle touží po nalezení nejlepší možné výchovy. I výzkumníky by proto mělo zajímat, co můžou rodiče udělat pro to, aby jejich výchovné působení bylo skutečně optimální a přitom snadno aplikovatelné v současné společnosti.

10 ZÁVĚR

Podařilo se nám pomocí našeho kvalitativního výzkumu charakterizovat povahu senzitivity a interakcí s dítětem u matek praktikujících kontaktní rodičovství (KR).

Identifikovali jsme sedm kategorií chování matky: strategie při hře/činnosti, vnímavost k signálům dítěte, komunikace s dítětem, vřelost, podpora autonomie, nastavování hranic s respektem a kontakt s examinátorem.

Na základě porovnání našich pozorování a analýzy dat s již existujícími nástroji k hodnocení mateřské senzitivity jsme schopni konstatovat, že matky praktikující KR z našeho souboru vykazují vysokou míru senzitivity.

Navíc jsme identifikovali specifické charakteristiky senzitivity těchto matek: kojení na požádání, neustálá blízkost matky, matka bere dítě ke svojí činnosti a umožňuje mu zapojit se do ní, laskavá a respektující komunikace s dítětem, přičemž nejčastěji pozorovaným způsobem komunikace bylo opakování toho, co dítě řeklo. Toto opakování slouží k několika účelům: sdílená pozornost (matka dává najevo, že rozumí a má zájem), pozitivní zpětná vazba (potvrzením), rozvíjení jazyka (matka opakuje správně i to, co dítě vyslovilo zkomoleně nebo jen v náznacích vokalizací), získání času a podpora autonomie (často totiž matkám stačí pouze zopakovat, aby dítě získalo čas a samo se rozhodlo, co dál).

Podařilo se nám charakterizovat typickou interakci matek praktikujících KR z našeho souboru s jejich dětmi, a to v situaci hry i mimo hru. Povaha těchto interakcí byla harmonická, vzájemně synchronizovaná a tempem přizpůsobená dítěti. Ukončení interakce bylo řízeno dítětem a jeho signály. Děti vykazovaly pozitivní afektivitu a byly velmi kooperativní. Pozorované dětské chování jsme rozdělili na harmonické a negativní s tím, že harmonické a pozitivní chování vysoce (desetkrát) převažovalo.

Na základě srovnání pozorování interakcí matek a dětí s dřívějšími poznatky a výzkumy jsme vyslovili závěr, že způsob výchovy matek praktikujících KR podporuje vývoj jisté vztahové vazby u dětí.

Dále jsme charakterizovali podobu KR u rodin z našeho souboru a využívané prostředky výchovy. Matky se KR inspirují, ale nenásledují tento trend otrocky, nejdůležitější jsou pro ně potřeby dítěte i potřeby všech členů rodiny. KR pro ně představuje návrat k přirozenosti, ale i celkový způsob života, v němž kladou důraz i na ekologii. KR se

podle nich liší u miminek a starších dětí. Významný prostředek KR pro ně představuje fyzický kontakt a budování vztahu s dítětem. Významným prvkem výchovy je také respekt a vnímání dítěte jako rovnocenného partnera. Dále využívají přípravu na porod, bonding po porodu, dlouhodobé kojení, společné spaní, nošení a v některých případech i bezplenkovou metodu.

Obvyklý vzorec cesty, která vedla matky z našeho souboru k rozhodnutí pro výchovu v souladu s KR, byla reakce na vlastní výchovu a reakce na potřeby dítěte. Tyto reakce následně vedly k formulaci určitých cílů ve výchově a společně s potřebou se vzdělávat a zájmem o psychologii se matky dozvídaly o KR a zjišťovaly si optimální výchovné prostředky. Soulad s KR následně udržují benefity, které KR přináší, a potvrzení svého rozhodnutí jako praktikování nejlepší možné výchovy či ujištění se, že by jinak vychovávat nemohly.

11 SOUHRN

Práce se zaměřila na matky praktikující kontaktní rodičovství a jejich senzitivitu. Mateřská senzitivita je jedním z hlavních faktorů souvisejících s jistým typem vztahové vazby neboli attachmentu (Ainsworth et al., 1974; De Wolff & van Ijzendoorn, 1997). Teorii vztahové vazby navrhnul Bowlby (1969, 1982) a Ainsworthová et al. (1978, 2015) ji pomohla empiricky potvrdit a vyvinout Strange Situation Procedure, tedy metodu hodnotící attachment. Jedná se o emoční pouto, které si dítě vytváří k pečující osobě (Kulísek, 2000), a jehož biologickou funkcí je ochrana (Bowlby, 1982). Pečující osoba tak dítěti slouží jako bezpečné zázemí (secure base), něhož může dítě bezpečně explorovat) a bezpečné útočiště (safe haven) (Bowlby, 1982). Podařilo se rozlišit čtyři typy vazby – jistý, vyhýbavý, ambivalentní a dezorganizovaný typ (Ainsworth et al., 2015).

Senzitivitou podle klasické definice Ainsworthové et al. (1974) se pak rozumí schopnost matky zaznamenat signály v chování dítěte, správně je interpretovat a vhodně a promptně na ně reagovat. Přestože pozdější metaanalýzy zjistily (De Wolff & van Ijzendoorn, 1997), že senzitivita vysvětluje méně rozptylu ve vztahu k attachmentu, než se dříve předpokládalo, jedná se o robustní vztah a senzitivita je důležitou podmínkou pro vývoj jisté vazby (Posada et al., 2007; Bohr et al., 2018). Otázkou je však operacionalizace senzitivity, která není standardizována a často zahrnuje rozdílné charakteristiky (Bohr et al., 2018). K měření mateřské senzitivity se využívají různé nástroje, nejčastěji využívající pozorování v přirozených podmínkách, jako původní Ainsworth Maternal Sensitivity Scale (AMSS; Ainsworth, 1969, in Bohr et al., 2018), MBQS (Pederson & Moran, 1995) nebo pro starší děti MBPQS (Posada et al., 2007).

Rodičovství představuje kulturní praxi, která dítěti umožňuje vyvíjet se a získat kompetence spcifické pro konkrétní společnost (Keller et al., 2009). Existují různé výchovné styly, které se liší zejména v emoční vazbě dospělých a dětí, způsobu komunikace, míře požadavků a způsobu jejich kladení a kontroly (Čáp & Mareš, 2001). Specifické je pak rané rodičovství, které je náročnou životní etapou, transformativním zážitkem doprovázeným celkovými změnami v životě (Masopustová et al., 2018). V kojeneckém období je klíčové naplňování individuálních potřeb dítěte pečující osobou, která poskytuje pocit bezpečí a důvěry (Erikson, 1950, 2022). V batolecím období pak nastává čas na setkání dítěte s hranicemi, nejvýznamnějším úkolem dítěte je však vývoj jeho autonomie, vůle

a kompetencí (Erikson, 2022), rodiče tak stojí před nelehkým úkolem vhodně pracovat s iniciativou i nastavováním hranic a zároveň zůstat empatickými a trpělivými (Thorová, 2015).

Kontaktní rodičovství (KR) představuje stále populárnější trend ve výchově (Washington & Dunham, 2011; Hanáčková & Masopustová, 2020). Byl představen na konci 90. let 20. století manželi Searsovými (2012), kteří také vydali publikaci na toto téma. KR se obrací k původním výchovným praktikám, kdy bylo běžné, že kojenci byli krmeni na požádání a byli v neustálém těsném fyzickém kontaktu (Green & Groves, 2008). Mělo by se jednat o individuální rodičovský styl (Sears & Sears, 2012) charakterizovaný přesvědčením, že častá tělesná blízkost a citlivost ve výchově, jsou prospěšné a vedou k pevné vazbě dítěte k rodičům (Hanáčková & Masopustová, 2020). Podoba KR tedy není jednotná, nejčastěji však využívá následujících prostředků výchovy – bonding po porodu, dlouhodobé kojení, společné spaní, nošení dětí a zejména důvěru v pláč dítěte (Sears & Sears, 2012; Harnošová, 2016).

Dosud nebylo prokázáno, že KR skutečně musí vést k vývoji jisté vztahové vazby (Hanáčková, 2021), KR jako celku se věnuje jen velmi málo studií a tento, ač rozšířený trend, zůstává mimo zájem vědecké psychologie. Tato práce si kladla za cíl popsat senzitivitu matek praktikujících KR, nalézt případně specifické prvky a charakterizovat interakce těchto matek a jejich dětí. Zajímalo nás také, zda by bylo možné na základě výsledků usuzovat, že KR podporuje vývoj jistého attachmentu. Součástí výzkumu bylo také zmapování současné podoby KR u nás a zjistit, jakým způsobem se matky se KR dostaly.

Pro tyto účely byl zvolen kvalitativní způsob zpracování dat, který umožňuje hloubkovou deskripci a porozumění (Ferjenčík, 2010). Výzkumným designem byla případová studie dvojic matek a dětí, které byly podrobeny pozorování v domácím prostředí při polostrukturovaných situacích. Matkám byl rovněž podán dotazník (EPAQ, Hembacher & Frank, 2020) a byly s nimi vedeny polostrukturované rozhovory. Pozorování bylo zaznamenáváno na videokameru; pro účely analýzy dat byly vyřazeny první dvě účastnice, u kterých byly situace méně strukturovány (na základě této zkušenosti byla pak situace pro pozorování lépe upravena), jejich odpovědi z rozhovoru a dotazníku byly však použity.

Do výzkumu bylo zapojeno 12 žen a jejich dětí ve věku 12 až 29 měsíců. Ženy byly oslovovány prostřednictvím sociálních sítí, jedna žena byla oslovena na základě doporučení jedné z účastnic. Ženy pocházely z Prahy a blízkého okolí, Olomouce, Moravskoslezského

a Zlínského kraje, celkem 9 žen pocházelo z města a zbylé 3 ženy z menších obcí. Věk žen se pohyboval mezi 26 a 34 lety a celý soubor byl velice vyrovnaný co se týče vzdělání (téměř všechny VŠ, jedna VOŠ), počtu dětí (všechny ženy byly prvorodičky) i rodinného stavu. Sběr dat probíhal od listopadu 2023 do začátku března 2024, v každé rodině výzkumnice strávila 1,5 až 2,5 hodin. Vzhledem k práci s dětmi a s citlivými údaji bylo potřeba zajistit informovaný souhlas se zapojením do výzkumu a také bylo potřeba citlivého a autentického přístupu v kontaktu se všemi účastníky.

Po získání dat proběhl přepis videozáznamů a rozhovorů, transkripce byla poté kvalitativně analyzována pomocí softwaru Atlas.ti. Odpovědi v dotazníku byly zpracovány v MS Excel a jejich vyhodnocení proběhlo vzhledem k nízkému počtu respondentek pouze deskriptivně. Byla zvolena možnost induktivního postupu kódování dat, kdy se přímo z dat generují kódy (Miovský, 2006), data sama tedy odhalují podstatu a výzkumník je vlastně v pozici objevovatele, který nechává data sama vyjevovat povahu zjišťovaného. Následně byly kódy hierarchizované do kategorií, na základě opakovaného porovnávání s významovými jednotkami některé kódy slučovány nebo přesněji pojmenovávány. Jednotlivé kroky však neprobíhaly u všech účastnic současně, tzn. že u některých matek již probíhala transkripce a následné kódování, zatímco byla získávána data od dalších účastnic. Analýza probíhala odděleně pro tři druhy získaných dat – pozorování, rozhovor a dotazník.

Bylo identifikováno sedm kategorií chování matky: strategie při hře/činnosti, vnímavost k signálům dítěte, komunikace s dítětem, vřelost, podpora autonomie, nastavování hranic s respektem a kontakt s examinátorem. Na základě porovnání našich pozorování s již existujícími nástroji k hodnocení mateřské senzitivity (Pederson & Moran, 1995; Posada et al., 2007; Ainsworth et al., 2015; Ionescu & Costea-Barlutiu, 2016) jsme schopni konstatovat, že matky praktikující KR z našeho souboru vykazují vysokou míru senzitivity.

Navíc jsme identifikovali specifické charakteristiky senzitivity těchto matek: kojení na požádání, neustálá blízkost matky, matka bere dítě ke svojí činnosti a umožňuje mu zapojit se do ní, laskavá a respektující komunikace s dítětem. Nejčastěji pozorovaným způsobem komunikace bylo opakování toho, co dítě řeklo. Byla pozorována také častá pozitivní zpětná vazba potvrzením nebo popisem toho, co dítě udělalo, což je vhodná strategie k podpoře vnitřní motivace oproti hodnocení výkonu (Ryan & Deci, 2000), a laskavé nastavování hranic. Matky projevovaly rovněž vysokou míru vřelosti (Skinner et al., 2005) a mind-mindedness (Meins, 1997).

Podařilo se nám charakterizovat typickou interakci matek praktikujících KR z našeho souboru s jejich dětmi, a to v situaci hry i mimo hru. Povaha těchto interakcí byla harmonická, vzájemně synchronizovaná a tempem přizpůsobená dítěti. Ukončení interakce bylo řízeno dítětem a jeho signály. Děti vykazovaly pozitivní afektivitu a byly velmi kooperativní. Pozorované dětské chování jsme rozdělili na harmonické a negativní s tím, že harmonické a pozitivní chování vysoce (desetkrát) převažovalo. Tento vzorec interakcí koresponduje s pozorováním v podobných situacích Ionescuové a Costea-Barlutiuové (2016) ve skupině dětí s jistou vztahovou vazbou, naopak od skupin s ostatními typy vazeb se výrazně odlišoval.

Navrhujeme, že KR představuje poměrně snadný a vhodný způsob výchovy vedoucí k bezpečnému typu vztahové vazby. Vzhledem k velikosti souboru a použitým nestandardizovaným metodám můžeme vyvozovat závěry jen s omezenou platností, nicméně výsledky naznačují, že děti vychovávané v souladu s KR skutečně vykazují bezpečné připoutání k matce. Pozitivní chování a afektivita vůči matce i harmonické interakce a kooperace s matkou se typicky objevují více u dětí s jistým typem vztahové vazby (Ainsworth et al., 2015).

Charakterizovali jsme podobu KR u rodin z našeho souboru a využívané prostředky výchovy. Matky se KR inspirují, ale nenásledují tento trend otrocky, nejdůležitější jsou pro ně potřeby dítěte i potřeby všech členů rodiny. KR pro ně představuje návrat k přirozenosti, ale i celkový způsob života, v němž kladou důraz i na ekologii. KR se podle nich liší u miminek a starších dětí, což je v souladu s psychosociální teorií Eriksona (2022). Významným prostředkem KR je fyzický kontakt a budování vztahu s dítětem, dále také respekt a vnímání dítěte jako rovnocenného partnera, což je i podle Hanáčkové a Masopustové (2020) místně specifické. Dále matky využívají přípravu na porod, bonding po porodu, dlouhodobé kojení, společné spaní, nošení a v některých případech i bezplenkovou metodu.

Obvyklý vzorec cesty, která vedla matky z našeho souboru k rozhodnutí pro výchovu v souladu s KR, byla reakce na vlastní výchovu a reakce na potřeby dítěte. Tyto reakce následně vedly k formulaci určitých cílů ve výchově a společně s potřebou se vzdělávat a zájmem o psychologii se matky dozvídaly o KR a zjišťovaly si optimální výchovné prostředky. Tento přístup je v souladu se stále převládajícím diskurzem intenzivního rodičovství (Hays, 1996 in Liss et al., 2013; Forbes et al., 2021). Soulad s KR následně udržují benefity, které KR přináší, a utvrzení se ve svém přístupu jako nejlepším možném.

LITERATURA

Ainsworth, M., Bell, S., & Stayton, D. (1974). Infant-mother attachment and social development: ‚Socialisation' as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. Richards (Ed.), *The integration of a child into a social world* (s. 99–135). Cambridge University Press.

Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of The Strange situation.* Psychology Press. (Původně vydáno 1978)

Anderson, J., Johnstone, B., & Remley, D. (1999). Breast-feeding and cognitive development: a meta-analysis. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *70*(4), 525–535. https://doi.org/10.1093/ajcn/70.4.525

Andreassen, C., & Fletcher, P. (2007). *Early childhood longitudinal study, birth cohort (ECLS-B): Psychometric report for the 2-year data collection. Mothodology report*. NCES 2007-084. National Center for Education Statistics. Získáno z https://www.eric.ed.gov/PDFS/ED497762.pdf

Attachment Parenting International (2023, 24. října). *Eight principles and research*. https://www.attachmentparenting.org/principles

Aldort, N. (2010). Vychováváme děti a rosteme s nimi. Práh.

Ball, H. (2002). Reasons to bed-share: Why parents sleep with their infants. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *20*(4), 207–221. https://doi.org/10.1080/0264683021000033147

Ball, H., Howel, D., Bryant, A., Best, E., Russell, Ch., & Ward-Platt, M. (2016). Bed-sharing by breastfeeding mothers: who bed-shares and what is the relationship with breastfeeding duration? *Acta Paediatrica, 105*(6), 563–719. https://doi.org/10.1111/apa.13354

Banárová, K., & Čerešník, M. (2021). Pripútanie dospievajúcich k rodičom a rovesníkom vo vzťahu k miere rizikovosti ich správania. In E. Aigelová, L. Viktorová, & M. Dolejš (Eds.), PhD existence 11 *'Jedeme dál': Česko-slovenská psychologická konference (nejen) o doktorandech a pro doktorandy* (168-182). Univerzita Palackého v Olomouci.

Bao, Y. & Fern, E. F., & Sheng, S. (2007). Parental style and adolescent influence in family consumption decisions: An integrative approach. *Journal of Business Research, 60*(7), 672–680. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2007.01.027

Barry, E. S. (2019). Co-sleeping as a proximal context for infant development: The importance of physical touch. *Infant Behavior and Development, 57*. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2019.101385

Barry, E. S. (2021). What is „normal" infant sleep? Why we still do not know. *Psychological Reports, 124*(2), 651–692. https://doi.org/ 10.1177/0033294120909447

Baumrind, D. (1970). Socialization and instrumental competence in young children. *Young Children, 26*, 104–119. https://www.jstor.org/stable/42642147

Beijers, R., Riksen-Walraven, M., & de Weerth, C. (2012). Cortisol regulation in 12-month-old human infants: Associations with the infants' early history of breastfeeding and co-sleeping. *Stress*, *16*(3), 267–277. https://doi.org/10.3109/10253890.2012.742057

Bendel-Stenzel, L., Danming, A., & Kochanska, G. (2022). Infants' attachment security and children's self-regulation within and outside the parent-child relationship at kindergarten

age: Distinct paths for children varying in anger proneness. *Journal of Experimental Child Psychology, 221.* https://doi.org/10.1016/j.jecp.2022.105433

Bergman, N. (2019). Birth practices: Maternal-neonate separation as a source os toxic stress. *Birth Defects Research, 111*, 1087–1109. https://doi.org/10.1002/bdr2.1530

Bernier, A., Beauchamp, M., Carlson, S., & Lalonde, G. (2015). A secure base from which to regulate: Attachment security in toddlerhood as a predictor of executive functioning at school entry. *Developmental Psychology, 51*(9), 1177–1189. https://dx.doi.org/10.1037/dev0000032

Bičáková, A., & Kalíšková, K. (2015). *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce.* Národohospodářský ústav AV ČR. Získáno z https://genderstudies.cz/download/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti.pdf

Bimler, D., & Kirkland, J. (2002). Unifying versions and criterion sorts of the Attachment Q-Set with a spatial model. *Canadian Journal of Infant Studies,* 9, 2–18. Získáno z https://www.proquest.com/docview/235462306?sourcetype=Scholarly%20Journals

Bohr, Y., Putnick, D., Lee, Y., & Bornstein, M. (2018). Evaluating caregiver sensitivity to infants: Measures matter. *Infancy, 23*(5), 730–747. https://doi.org/10.1111/infa.12248

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. I: Attachment.* Basic Books. (Původně vydáno 1969.)

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory; John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, *28*, 759-775. https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759

Brownell, C., & Kopp, C. (2007). Transitions in toddler socioemotional development: Behavior, understanding, relationships. In C. A. Brownell & C. B. Kopp (Eds.), *Socioemotional development inf the toddler years: Transitions and transformations* (s. 1–39). Guilford Press.

Connell-Carrick, K. (2006). Trends in popular parenting books and the need for parental critical thinking. *Child Welfare, 85*(5), 819–836. https://www.jstor.org/stable/45398785

Crittenden, P. (1992). Children's strategies for coping with adverse home environments: An interpretation using attachment theory. *Child Abuse & Neglect, 16*(3), 329–343. https://doi.org/10.1016/0145-2134(92)90043-Q

Čáp, J. (1996). Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. ISV.

Čáp, J., Čechová, V., & Boschek, P. (2000). *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let: Manuál.* Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR.

Čáp, J., & Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele.* Portál.

Daňsová, P., Lacinová, L., Masopustová, Z., Umemura, T., & Wozmicová, A. (2018). Vztah mezi matkou a dítětem. In Masopustová, Z., Daňsová, P. & Lacinová, L. (Eds.). *Jak to mají mámy: psychologický výzkum matěřství* (s. 68–79). Masarykova univerzita.

Deave, T., Johnson, D., & Ingram, J. (2008). The transition to parenthood: The needs of parents in pregnancy and early parenthood. *BMC Pregnancy and Childbirth*, *8*(30), 1–11. Získáno z www.bmcpregnancychildbirht.biomedcentral.com

De Cock, E., Henrichs, J., Vreeswijk, Ch. Maas, J., Rijk, C., & van Bakel, H. (2016). Continuous feelings of love? The parental bond from pregnancy to toddlerhood. *Journal of Family Psychology, 30*(1), 125–134. https://doi.org/10.1037/fam0000138

Deoni, S., Dean III., D., Piryatinsky, I., O'Muircheartaigh, J., Waskiewicz, N., Lehman, K., Han, M., & Dirks, H. (2013). Breastfeeding and early white matter development: A cross-sectional study. *NeuroImage*, *82*, 77–86. http://dx.doi.org/10.1016/j.neuroimage.2013.05.090

Devinsky, O. (2000). Right cerebral hemispheric dominance for a sense of corporeal and emotional self. *Epilepsy & Behavior, 1*, 60–73. https://doi.org/10.1006/ebeh.2000.0025

De Wolff, M. S., & van Ijzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, *68*, 571-591. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb04218.x

Durnová, A., & Hejzlarová, E. (2021). *Domácí porody v Česku: motivace, důvody a názory žen, které rodily plánovaně doma (2015–2020).* FSV UK, Katedra veřejné a sociální politiky. FOCUS

Ellis, B., Boyce, W., Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M., & van IJzendoorn, M. (2011). Differential susceptibility to the environment: An evolutionary-neurodevelopmental theory. *Development and Psychopathology, 23*, 7–28. https://doi.org/10.1017/S0954579410000611

Erikson, E. H. (2022). *Dětství a společnost.* Portál. (Původně vydáno 1950.)

Faircloth, C. R. (2010). 'If they want to risk the health and well-being of their child, that's up to them': Longterm breastfeeding, risk and maternal identity. *Health, Risk & Society, 12*(4), 357-367. https://doi.org/10.1080/13698571003789674

Fakultní nemocnice Ostrava (2023, 10. listopadu). *Bonding a péče o novorozence po porodu.* Získáno z https://www.fno.cz/oddeleni-neonatologie/bonding-a-pece-o-novorozence-po-porodu

Feldman, R., Weller, A., Leckman, J., & Kuint, J. (1999). The Nature of the mother's tie to her infant: Maternal bonding under conditions of proximity, separation, and potential loss. *Journal of Child Psychiatry, 40*(6), 929–939. Získáno z https://ruthfeldmanlab.com/wp-content/uploads/2019/06/nature-of-mothers-tie-to-her-infant.JCPP-1999.pdf

Feldman, R., Weller, A., Sirota, L., & Eidelman, A. I. (2002). Skin-to-skin contact (kangaroo care) promotes self-regulation in premature infants: Sleep-wake cyclicity, arousal modulation, and sustained exploration. *Developmental Psychology*, *38*(2), 194–207. https://doi.org/10.1037//0012-1649.38.2.194

Feldman, R., Eidelman, A., & Rotenberg, N. (2004). Parenting stress, infant emotion regulation, maternal sensitivity and the cognitive development of triplets: A model for parent and child influences in a unique ecology. *Child Development, 75*, 1774–1791. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00816.x

Ferjenčík, J. (2010). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Portál.

Field, T. (2012). Relationships as regulators. *Psychology, 3*(6), 467–479. https://doi.org/10.4236/psych.2012.36066

Fonagy, P., & Target, M. (2005). Bridging the transmission gap: An end to an important mystery of attachment research? *Attachment & Human Development, 7*, 333–343. https:/doi.org/10.1080/14616730500269278

Forbes, L., Lamar, M., & Bornstein, R. (2021). Working mothers‘ experiences in an intensive mothering culture: A phenomenological qualitative study. *Journal of Feminist Family Therapy, 33*(3), 270–294. https://doi.org/10.1080/08952833.2020.1798200

Fraley, R., Roisman, G., & Haltigan, J. (2013). The legacy of early experiences in development: Formalizing alternative models of how early experiences are carried forward over time. *Developmental Psychology, 49*(1), 109–126. https://doi.org/10.1037/a0027852

Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and Sex Differences in Perceptions of Networks of Personal Relationships. *Child Development, 63*(1), 103–115. https://doi.org/ 10.1111/j.1467-8624.1992.tb03599.x

Gebuza, G., Kaźmierczak, M., Mieczkowska, E., & Gierszewska, M. (2016). Social support received by primiparae and multiparae in the perinatal period. *Medical and Biological Sciences, 30*(1), 15–20. http://dx.doi.org/10.12775/MBS.2016.003

Gillernová, I. (2005). Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. In Heller, D., Procházková, J. & Sobotková, I. (Eds.), *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Universita Palackého. Získáno z https://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/gillernova.pdf

Gottman, J., Katz L., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*(3), 243–268.

Gralewski, J., & Jankowska, D. M. (2020). Do parenting styles matter? Perceived dimensions of parenting styles, creative abilities and creative self-beliefs in adolescents. *Thinking Skills and Creativity, 38.* https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100709

Green, K., Groves, M., & Tegano, D. (2004). Parenting practices that limit transitional object use: An illustration. *Early Childhood Development and Care*, *174*(5), 427–436. https://doi.org/10.1080/0300443032000153606

Green, K. E., & Groves, M. M. (2008). Attachment parenting: An exploration of demographics and practices. *Early Child Development and Care, 178(5),* 513-525. https://doi.org/10.1080/03004430600851199

Groh, A., Narayan, A., Bakermans-Kranenburg, M., Roisman, G., Vaughn, B., Fearon, R. & van Ijzendoorn, M. (2016). Attachment and temperament in the early life course: A meta-analytic review. *Child Development, 88*, 770–795. https://doi.org/10.1111/cdev.12677

Hairston, S. I., Handelzalts, J. E., Assis, C., & Kovo, M. (2018). Postpartum bonding difficulties and adult attachment styles: The mediating role of postpartum depression and childbirth-related PTSD. *Infant Mental Health Journal, 39*(2), 198–208. https://doi.org/10.1002/imhj.21695.

Hallenbeck, S. (2018). Mobility, moms, and the babywearing phenomenon. *Women's Studies in Communication, 41*(2), 359–369. https://doi.org/10.1080/07491409.2018.1551681

Hanáčková, V. (2021). *Kontaktní rodičovství v České republice.* [Dizertační práce, Masarykova univerzita v Brně]. Informační systém Masarykovy univerzity.

Hanáčková, V., & Masopustová, Z. (2020). Pojetí kontaktního rodičovství v České republice: Tematická analýza. *Československá psychologie*, *64*(1), 102–117.

Hanáčková, V., & Masopustová, Z. (2021). Tandemové kojení jako specifický prostředek kontaktního rodičovství – zkušenosti matek. *E-psychologie, 15*(4), 14–39. https://doi.org/10.29364/epsy.419

Handelzalts, J., Levy, S., Molmen-Lichter, M., Ayers, S., Krissi, H., Wiznitzer, A., & Peled, Y. (2021). The association of attachment style, postpartum PTSD and depression with bonding: A longitudinal path analysis model, from childbirth to six months. *Journal of Affective Disorders, 280*, 17–25. https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.10.068

Hansen, T. (2012). Parenthood and happiness: a review of folk theories versus empirical evidence. *Social Indic. Research, 108*, 29–64. https://doi.org/10.1007/s11205-011-9865-y

Harnošová, L. (2016). *Kontaktní rodičovství.* Brána k dětem.

Harwood, K., McLean, N., & Durkin, K. (2007). First-time mothers' expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences? *Developmental Psychology*, *43*(1), 1–12. https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.1

Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood.* Yale University Press.

Hembacher, E., & Frank, M. (2020). The Early Parenting Attitudes Questionnaire: Measuring intuitive theories of parenting and child development. *Collabra: Parenting*, *6*(1). https://doi.org/10.1525/collabra.190

Hirschmann, N., Kastner-Koller, U., Deimann, P., Aigner, N., & Svecz, T. (2011). INTAKT: A new instrument for assessing the quality of mother-child interactions. *Psychological Test and Assessment Modeling*, *53*(3), 295–311. Získáno z https://www.psychologie-aktuell.com/fileadmin/download/ptam/3-2011_20110927/02_Hirschmann.pdf

Hofer, M. A. (1994). Early relationships as regulators of infant physiology and behavior. *Acta Paediatrica Suppl, 379*, 9–18. https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.1994.tb13260.x

Huang, Y., Hauck, F. R., Signore, C., Yu, A., Raju, T. N. K., Huang, T. T.-K., & Fein, S. B. (2013). Influence of bedsharing activity on breastfeeding duration among U.S. mothers. *JAMA Pediatrics, 167*(11), 1038–1044. https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2013.2632.

Huang, X., Wang, H., Zang, L., & Liu, X. (2010). Co-sleeping and children's sleep in China. *Biological Rhythm Research, 41*(3), 169–181. https://doi.org/10.1080/09291011003687940.

Hubert, S., & Aujoulat, I. (2018). Parental burnout: When exhausted mothers open up. *Frontiers in Psychology, 9*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01021

Hughes, D. (2017). *Budování citového pouta: Jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech.* Institut fyziologické socializace.

Huisman, K., & Joy, E. (2014). The cultural contradictions of motherhood revisited. In L. Ennis (Ed.), *Intensive mothering: The cultural contradiction of modern motherhood* (s. 86–103). Demeter Press.

Hulen, E. (2021). What is natural is best: A qualirative exploration of women's engagement in attachment parenting. *Journal of Family Issues*, *43*(2), 405–417. https://doi.org/10.1177/0192513X21993885

Hunziker, U., & Barr, R. (1986). Incrreased carrying reduces infant crying: A randomized controlled trial. *Pediatrics, 77*(5), 641–648. https://doi.org/10.1542/peds.77.5.641

Husovská, D. (2019). Člověk v rodině. In J. Výrost, I. Slaměník, & E. Sollárová (Eds.), *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*, (s. 476–487). Grada Publishing.

Ionescu, A., & Costea-Barlutiu, C. (2016). A qualitative approach od the association between the toddler's attachment style and the dyadic interaction with the mother. *Studia Ubb Psychol.-Paed., 61*(2), 33–56. Získáno z https://studiapsypaed.com/wp-content/uploads/2021/09/2-2016-3.pdf

Isaacs, E. B., Fischl, B. R., Quinn, B. T., Chong W. K., Gadian, D. G., & Lucas, A. (2010). Impact of breast milk on intelligence quotient, brain size, and white matter development. *Pediatric Research, 67*(4), 357–362. https://doi.org/10.1203/PDR.0b013e3181d026da

Janoušek, J., & Slaměník, I. (2019). Sociální motivace. In J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace* (s. 115–124). Grada Publishing.

Jedlička, R. (2017). *Psychický vývoj dítěte a výchova: Jak porozumět socializačním obtížím.* Grada Publishing.

Jochmannová, L. (2019). *Psychická a vývojová traumata u dětí: Shody se syndromem ADHD, rozdíly a diagnostická rozlišení.* [Dizertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. Získáno z databáze Theses.

Jochmannová, L. (2021). *Trauma u dětí: Kategorie, projevy a specifika odborné péče*. Grada.

Jones, J., Cassidy, J., & Shaver, P. (2014). Parents' self-reported attachment styles: A review of links with parenting bahviors, emotions, and cognitions. *Personality and Social Psychology Review, 19*(1). https://doi.org/10.1177/1088868314541858

Jordan, G. J., Arbeau, K., McFarland, D., Ireland, K., & Richardson, A. (2020). Elimination communication contributes to a reduction in unex- plained infant crying. *Medical Hypotheses*, *142*. https://doi.org/10.1016/j.mehy.2020.109811

Kafouri, S., Kramer, M., Leonard, G., Perron, M., Pike, B., Richer, L., Toro, R., Veillette, S., Pausova, Z., & Paus, T. (2012). Breastfeeding and brain structure in adolescence. *International Journal of Epidemiology*, *42*(1), 150–159. https://doi.org/10.1093/ije/dys172

Keijser, R., Olofsdotter, S., Nilsson, W. K., & Åslund, C. (2020). The influence of parenting styles and parental depression on adolescent depressive symptoms: A cross- sectional and longitudinal approach. *Mental Health & Prevention, 20*. https://doi.org/10.1016/j.mhp.2020.200193

Keller, M. A., & Goldberg, W. A. (2004). Co-sleeping: Help or hindrance for young children's independence? *Infant and Child Development, 13*(5), 369–388. https://doi.org/10.1002/icd.365.

Keller, H., Borke, J., Staufenbiel, T., Yovsi, R. D., Abels, M., Papaligoura, Z., Jensen, H., Lohaus, A., Chaudhary, N., Lo, W., & Su, Y. (2009). Distal and proximal parenting as alternative parenting strategies during infants' early months of life: A cross-cultural study. *International Journal of Behavioral Development*, *33*(5), 412–420. https://doi.org/10.1177/0165025409338441.

Kiel, E., Price N., & Premo, J. (2019). Maternal comforting behavior, toddlers' dysregulated fear and toddlers' emotion regulátory behaviors. *Emotion, 20*(5), 793–803. https://doi.org/10.1037/emo0000600

Kim, S., & Kochanska, G. (2019). Evidence for childhood origins of conscientiousness: Testing a developmental path from toddler age to adolescence. *Developmental Psychology, 55*(1), 196–206. https://doi.org/10.1037/dev0000608

Kirk, E., Pine, K., Wheatley, L., Howlett, N., Schulz, J., & Fletcher, B. (2015). A longitudinal investigation of the relationship between maternal mind-mindedness and theory of mind. *British Journal of Developmental Psychology, 33*(4), 434–445. https://doi.org/10.1111/bjdp.12104

Klaus, M., & Kennell, J. (1976). *Maternal-Infant Bonding: The effect of early separation or loss on family development.* Mosby.

Kopřiva, P. (2008). *Respektovat a být respektován.* Spirála.

Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie, 44*(5), 404–423. Získáno z Digitální knihovny Akademie věd ČR.

Masopustová, Z., Hanáčková, V., Daňsová, P., Chabadová, K., Šebelová, R., & Chrudinová, T. (2018). Ideály mateřství. In Masopustová, Z., Daňsová, P., & Lacinová, L. (Eds.). *Jak to mají mámy: psychologický výzkum matěřství* (s. 19–35). Masarykova univerzita.

Langmeier, J., & Matějček, Z. (2014). *Psychická deprivace v dětství.* Karolinum.

Laukkanen, J., Ojansuu, U., Tolvanen, A., Alatupa, S., & Aunola, K. (2014). Child's difficult temperament and mothers' parenting styles. *Journal of Child and Family Studies, 23*(2), 312–323. https://doi.org/10.1007/s10826-013-9747-9

Leerkes, E. (2010). Predictors of maternal sensitivity to infant distress. *Parenting: Science and Practice, 10*, 219–239. https://doi.org/10.1080/15295190903290840

Lengua, L., & Kovacs, E. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Applied Developmental Psychology, 26*, 21–38. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.10.001

Lerner, R., Camerota, M., Tully, K., & Propper, C. (2020). Associations between mother-infant bed-sharing practices and infant affect and behavior during the still-face paradigm. *Infant Behavior and Development*, *60*. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2020.101464

Liss, M., & Erchull, M. (2012). Feminism and attachment parenting: Attitudes, steretypes and misperceptions. *Sex Roles, 67*, 131–142. https://doi.org/10.1007/s11199-012-0173-z

Liss, M., Schiffrin, H., Mackintosh, V., Miles-McLean, H., & Erchull, M. (2013). Development and validation of a quantitative measure of intensive parenting attitudes. *Journal of Child and Family Studies, 22*, 621–636. https://doi.org/10.1007/s10826-012-9616-y

Little, E., Legare, C., & Carver, L. (2019). Culture, carrying and communication: Beliefs and behavior associated with babywearing. *Infant behavior and development, 57*. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2019.04.002

Mamila (2023, 22. listopadu). Získáno z https://www.mamila.sk/sk/uvod/

Marvin, R., Greenberg, M., & Mossler, D. (1976). The early development of conceptual perspective taking: Distinguishing among multiple perspectives. *Child Development*, *47*(2), 511–514. https://doi.org/10.2307/1128810

Masopustová, Z., Daňsová, P., & Lacinová, L. (Eds.). *Jak to mají mámy: psychologický výzkum matěřství.* Masarykova univerzita.

Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Státní pedagogické nakladatelství.

Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti.* Vyšehrad.

Mayring, P. (1990). *Einführung in die qualitative Socialforschung*. Psychologie Verlag Union.

McCrory, C., & Murray, A. (2012). The Effect of breastfeeding on neurodevelopment in infancy. *Maternal and Child Health Journal, 17*, 1680–1688. https://doi.org/10.1007/s10995-012-1182-9

McKenna, J., & Volpe, L. (2007). Sleeping with baby: An internet-based sampling of parental experiences, choices, perceptions, and interpretations in a Western industrialized context. *Infant and Child Development, 16*(4), 359–385. https://doi.org/10.1002/icd.525

McKenna, J., & Gettler, L. (2015). There is no such thing as infant sleep, there is no such thing as breastfeeding, there is only breastsleeping. *Acta Paediatrica, 105*, 17–21. https://doi.org/10.1111/apa.13161

McMahon, C., & Meins, E. (2012). Mind-mindedness, parenting stress, and emotional availability in mothers of preschoolers. *Early Childhood Research Quarterly, 27*, 245–252. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.08.002

Meeusen, L., & Van Laar, C. (2018). Feeling pressure to be a perfect mother relates to parental burnout and career ambitions. *Frontiers in Psychology, 9*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02113

Meins, E. (1997). *Security of attachment and the social development of cognition*. Psychology Press.

Meins, E., Fernyhough, C., De Rosnay, M., Arnott, B., Leekam, S., & Turner, M. (2012). Mind-mindedness as a multidimensional construct: Approriate and nonattuned mind-related comments independently predict infant-mother attachment in a socially diverse sample. *Infancy, 17*(4), 393–415. https://doi.org/10.1111/j.1532-7078.2011.00087.x

Meins, E., Fernyhough, C., Centifanti, L., & Fishburn, S. (2013). Maternal mind-mindedness and children's behavioral difficulties: Mitigating the impact of low socioeconomic status. *Journal of Abnormal Child Psychology, 41*(4), 543–553. https://doi.org/10.1007/s10802-012-9699-3

Mercer, J. (2011). Attachment theory and its vicissitudes: Toward an updated theory. *Theory & Psychology, 21*(1), 25–45. https://doi.org/10.1177/0959354309356136

Messmer, R., Miller, L., & Yu, C. (2012). The relationship between parent-infant bed sharing and marital satisfaction for mothers of infants. *Family Relations, 61*(5), 798–810. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00734.x

Mihelic, M., Filus, A., & Morawaska, A. (2016). Correlates of prenatal parenting expectations in new mother: Is better self-efficacy a potential target for preventing postnatal adjustment difficulties? *Prevention Science, 17*(8), 949–959. https://doi.org/10.1007/s11121-016-0682-z

Mikulincer, M., & Shaver, P. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change.* The Guilford Press.

Milgrom, J., Gemmill, A., Bilszta, J., Hayes, B., Barnett, B., Brooks, J., Ericksen, J., Ellwood, D., & Buist, A. (2008). Antenatal risk factors for postnatal depression: A large

prospective study. *Journal of Affective Disorders, 108*(1–2), 147–157. https://doi.org/10.1016/j.jad.2007.10.014

Miller, P., & Commons, M. (2010). The Benefits of attachment parenting for infants and children: A Behavioral developmental view. *Behavioral Development Bulletin*, *10*, 1–14. https://doi.org/10.1037/h0100514

Minuchin, S. (2013). *Rodina a rodinná terapie.* Portál.

Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada Publishing.

Mobbs, E., Mobbs, G., & Mobbs, A. (2016). Imprinting, latchment and displacement: a mini review of early instinctual behaviour in newborn infants influencing breastfeeding success. *Acta Paediatrica, 105*(1), 24–30. https://doi.org/10.1111/apa.13034

Mrowetz, M., & Peremská, M. (2013). Podpora raného kontaktu jako nepodkročitelná norma – chiméra, či realita budoucnosti? *Pediatrie pro praxi*, *14*(3), 201–204. Získáno z https://www.pediatriepropraxi.cz/pdfs/ped/2013/03/17.pdf

Neufeld, G., & Maté, G. (2021). *Držte si své děti.* PeopleComm.

Nuyts, T., Van Haeken, S., Crombag, N., Singh, B., Ayers, S., Garthus-Niegel, S., Braeken, M., & Bogaerts, A. (2021). „Nobody listened.“ Mothers‘ experiences and needs regarding professional support prior to their admission to an infant mental health day clinic. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(20). https://doi.org/10.3390/ijerph182010917

Paulussen-Hoogeboom, M., Stams, G., Hermanns, J., & Peetsma, T. (2007). Child negative emotionality and parenting from infancy to preschool: A meta-analytic review. *Developmental psychology, 43*(2), 438–453. https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.2.438

Pederson, D., & Moran, G. (1995). A categorical description of infant-mother relationships in the home and its relation to q-sort measures of infant-mother interaction. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 60*(2/3), 111–132.

Phillips, R. (2013). The Sacred hour: Uninterrupted skin-to-skin contact immediately after birth. *Newborn & Infant Nursing Reviews, 13*, 67–72. http://dx.doi.org/10.1053/j.nainr.2013.04.001

Porges, S. (2022). Polyvagal Theory: A Science of Safety. *Front Integr Neuroscience*, *10*(16). https://doi.org/10.3389/fnint.2022.871227.

Posada, G., Kaloustian, G., Richmond, M., & Moreno, A. (2007). Maternal secure base support and preschoolers‘ secure base behavior in natural environments. *Attachment & Human Development, 9*(4), 393–411. https:/doi.org/10.1080/14616730701712316

Posada, G., Noblega, M., Trumbell, J., Plata, S., Peña, P., Carbonell, O., & Lu, T. (2016). Maternal sensitivity and child secure base use in early childhood: Studies in different cultural contexts. *Child Development, 87*(1), 297–311. https://doi.org/10.1111/cdev.12454

Raby, K., Steele, R., Carlson, E., & Sroufe, L. (2015). Continuities and changes in infant attachment patterns across two generations. *Attachment and Human Development, 17*(4), 414–428. https://doi.org/10.1080/14616734.2015.1067824

Ramos, K., Youngclarke, D., & Anderson, J. (2007). Parental perceptions of sleep problems among co-sleeping and solitary sleeping children. *Infant and Child Development, 16*, 417–431. https://doi.org/10.1002/icd.526

Reed, R., Sharman, R., & Inglis, Ch. (2017). Women's descriptions of childbirth trauma relating to care provider actions and interactions. *BMC Pregnancy and Childbirth, 17*(21). https://doi.org/10.1186/s12884-016-1197-0

Reynolds-Miller, R. (2016). Potential therapeutic benefits of babywearing. *Creative Nursing*, *22*(1), 17–23. https://doi.org/10.1891/1078-4535.22.1.17

Rispoli, K., McGoey, K., Koziol, N., & Schreiber, J. (2013). The relation of parenting, child temperament, and attachment security in early childhood to social competence at school entry. *Journal of School Psychology*, *51*, 643–658. https://dx.doi.org/10.1016/j.jsp.2013.05.007

Roisman, G., & Fraley, R. (2008). A behavior-genetic study of parenting quality, infant attachment security, and their covariation in a nationally representative sample. *Developmental Psychology, 3*, 831–839. https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.3.831

Roskam, I., Raes, M., & Mikolajczak, M. (2017). Exhausted parents: development and preliminary validation of the parental burnout inventory. *Frontiers in Psychology, 8*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00163

Rudzik, A., Robinson-Smith, L., & Ball, H. (2018). Discrepancies in maternal reports of infant sleep vs. actigraphy by mode of feeding. *Sleep Medicine*, *49*, 90–98. https://doi.org/10.1016/j.sleep.2018.06.010

Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well being. *American Psychologist, 55*, 68–78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68

Saxbe, D., Rossin-Slater, M., & Goldenberg, D. (2018). Tha transition to parenthood as a critical window for adult health. *American Psychologist, 73*(9), 1190–1200. https://doi.org/10.31234/osf.io/64f37

Sears, W., & Sears, M. (2012). *Kontaktní rodičovství: Rozumná cesta k pochopení a výchově dětí.* Argo.

Schore, J., & Schore, A. (2008). Modern attachment theory: The central role of affect regulation in developmnet and treatment. *Clinical Social Work Journal, 36*, 9–20. https://doi.org/10.1007/s10615-007-0111-7

Skinner, E. A., Johnson, S., & Snyder, T. (2005). Six dimensions of parenting: A motivational model. *Parenting: Science and Practice, 5*, 175–235. https://doi.org/10.1089/chi.2013.0034

Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Grada Publishing.

Smith, M., & Holden, G. (2020). Mothers affiliated with a positive parenting program rearing their children differently. *Journal of Child and Family Studies, 29*, 955–963. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01653-9

Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny.* Portál.

Sollárová, E. (2019). Socializace. In Výrost, J., Slaměník, I. & Sollárová, E. (Eds.), *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*, (47–58). Grada Publishing.

Státní zdravotní ústav (2023, 16. listopadu). *Spokojení: Interaktivní webová kampaň organizovaná Státním zdravotním ústavem.* https://www.szu.cz

Stearns, P. N., Rowland, P., & Giarnella, L. (1996). Children's sleep: Sketching historical change. *Journal of Social History*, *30*(2), 345–366. https://doi.org/10.1353/jsh/30.2.345

St. James-Roberts, I., Abramsky, T., Alvarez, M., Csipke, E., Sorgenfrei, E., & Goodwin, J. (2006). Infant crying and sleeping in London, Copenhagen and when parents adopt a proximal form of care. *Pediatrics*, *117*, 1146–1155. https://doi.org/10.1542/peds.2005-2387

Střešovický oříšek (2023, 22. listopadu). *Podpůrná skupinka ke kojení a kontaktnímu rodičovství.* https://www.stresovickyorisek.cz/podpora-rodicovstvi/

Sugarman, M., & Kendall.Tackett, K. (1995). Weaning ages in a sample of American women who practice extended breastfeeding. *Clinical Pediatrics*, *34*(12), 642–647. https://doi.org/10.1177/000992289503401203

Šolcová, I. (2009). *Vývoj resilience v dětství a dospělosti.* Grada Publishing.

Takács, L. (2013). *Souvislost psychosociálních faktorů perinatální péče s pacientskou spokojeností, průběhem porodu a zahájením kojení.* [Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze.] Získáno z databáze Univerzity Karlovy.

Takács, L., Smolík, F., Kaźmierczak, M., & Putnam, S. (2020). Early infant temperament shapes the nature of mother-infant bonding in the first postpartum year. *Infant Behavior and Development, 58*. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2020.101428

Tarabulsy, G., Provost, M., Bordeleau, S., Trudel-Fitzgerald, C., Moran, G., Pederson, D., Trabelsi, M., Lemelin, J., & Pierce, T. (2009). Validation of a short version of the maternal behavior Q-set applied to a brief video record of mother-infant interaction. *Infant Behavior and Development, 32*, 132–136. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2008.09.006

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Portál.

Tully, K. P., Holditch-Davis, D., & Brandon, D. (2015). The relationship between planned and reported home infant sleep locations among mothers of late preterm and term infants. *Maternal and Child Health Journal, 19*(7), 1616–1623. https://doi.org/10.1007/s10995-015-1672-7

Už dost! (2023, 20. listopadu). *Druhy porodnického násilí.* https://www.uz-dost.cz/porodnicke-nasili/#druhy-nasili

Vágnerová, M. (2017). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání.* Karolinum.

Verniers, C., Bonnot, V., & Assilaméhou-Kunz, Y. (2022). Intensive mothering and the perpetuation of gender inequality: Evidence from a mixed methods research. *Acta Psychologica, 227*. https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103614

Vrtbovská, P. (2015). *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení.* SCAN 2010.

Waller, R., Gardner, F., Viding, E., Shaw, D., Dishion, T., Wilson, M., & Hyde, L. (2014). Bidirectional associations between parental warmth, callous unemotional behavior, and behavior problems in high-risk pre-schoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 42*(8), 1275–1285. https://doi.org/10.1007/s10802-014-9871-z

Washington, A., & Dunham, M. (2011). Early parenting practices and outcomes for adolescents. *Educational Research Quarterly, 35*, 43-56.

Waters, E. (1995). Appendix A: The Attachment Q-Set (version 3.0). *Monographs of the Society for Research in Child Development, 60*(224), 234–246. https://doi.org/10.2307/1166181

Wheatley, L. (2017). *Mother-infant interaction during book sharing across socio-economic status groups.* [Dizertační práce, University of Hertfordshire.] Získáno z https://uhra.herts.ac.uk/handle/2299/17516

Whipple, N., Bernier, A., & Mageau, G. (2010). Broadening the study of infant security of attachment: Maternal autonomy-support in the context of infant exploration. *Social Development, 20*(1), 17–32. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2010.00574.x

Wilson, S., & Durbin, E. (2013). Mother-child and father-child dyadic interaction: Parental and child bids and responsiveness to each other during early childhood. *Merill-Palmer Quarterly, 59*(3), 249–279. https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.59.3.0249

Winberg, J. (2005). Mother and newborn baby: Mutual regulation of physiology and behavior – A selective review. *Developmental Psychobiology*, *47*, 217–229. https://doi.org/10.1002/dev.20094.

Woodhouse, S., Hepworth, A., Scott, J., & Cassidy, J. (2020). Secure base provision: A New approach to examining links between maternal caregiving and infant attachment. *Child developmnet, 91*(1), 249–265. https://doi.org/10.1111/cdev.13224

Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., … Shepard, S. A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development, 73,* 893–915. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00446

Zimmer-Gembeck, M., Webb, H., Thomas, R., & Klag, S. (2015). A new measure of toddler parenting practices and associations with attachment and mothers' sensitivity, competence and enjoyment of parenting. *Early Child Development and Care, 185*(9), 1422–1436. https://doi.org/10.1080/03004430.2014.1001753

Zolotor, A., Robinson, T., Runyan, D., Barr, R., & Murphy, R. (2011). The emrgence of spanking among a representative sample of children under 2 years of age in North Carolina. *Frontiers in Psychiatry, 36*(2), 1–8. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2011.00036

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Informovaný souhlas
4. Dotazník postojů v raném rodičovství (EPAQ)
5. Původní znění položek EPAQ
6. Záznamový arch pro rozhovor
7. Seznam kódů
8. Ukázka transkripce videozáznamu pozorování

Příloha č. 1:

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Senzitivita matek praktikujících kontaktní rodičovství

Autor práce: Bc. Jana Klimešová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michal Čerešník, Ph.D.

Počet stran a znaků: 113 stran, 128 269 znaků

Počet příloh: 8

Počet titulů použité literatury: 180

Abstrakt (800–1200 zn.):

Tato práce se zabývá v současné době populárním trendem kontaktního rodičovství (KR). Cílem je popsat, jak se projevuje senzitivita matek, které KR praktikují, a zjistit, jestli se objevuje i specifické chování a zda tento způsob výchovy podporuje vývoj jistého typu attachmentu. Cílem je také popsat podobu KR a zjistit, jaká cesta vedla k rozhodnutí ho praktikovat. Prezentovaný kvalitativní výzkum vychází z pozorování polostrukturovaných situací v domácím prostředí 12 matek a dětí ve věku 12 až 29 měsíců, s matkami jsou vedeny i rozhovory a je jim předložen dotazník postojů v raném rodičovství EPAQ. Transkripce videozáznamů pozorování a rozhovorů je kvalitativně analyzována pomocí programu Atlas.ti. Identifikujeme 7 kategorií chování matky, dále specifické charakteristiky senzitivity a typickou interakci matek s dětmi. Na základě porovnání našich výsledků s nástroji hodnotícími mateřskou senzitivitu můžeme konstatovat, že matky praktikující kontaktní rodičovství jsou velmi senzitivní. Výsledky naznačují, že kontaktní rodičovství podporuje vývoj jistého typu attachmentu. Identifikujeme dále podobu KR a popisujeme typický vzorec, který vedl matky k tomuto způsobu výchovy.

Klíčová slova: kontaktní rodičovství, mateřská senzitivita, attachment, kvalitativní design

Příloha č. 2:

ABSTRACT OF THESIS

Title: Maternal sensitivity of mothers practicing attachment parenting

Author: Bc. Jana Klimešová

Supervisor: doc. PhDr. Michal Čerešník, Ph.D.

Number of pages and characters: 72 pages, 128 269 characters

Number of appendices: 8

Number of references: 180

Abstract (800–1200 characters):

This thesis inquires the currently popular trend of attachment parenting (AP). The goal is to describe how the sensitivity of mothers practicing AP manifests, and to find out whether specific behavior appears, and whether this parenting style leads to the development of secure attachment. The goal is also to describe the form of AP and find the path that led to the decision to practice it. This qualitative research is based on the observations of semi-structured situations in the home of 12 mothers and children aged 12 to 29 months, furthermore, interviews and Early Parenting Attitudes Questionnaire are used. The transcription of video recordings of observations and interviews is qualitatively analyzed using the Atlas.ti. We indentify 7 categories of maternal behavior, as well as specific characteristics of sensitivity and the typical interaction of dyads. Based on the comparison of our results with tools for assessing maternal sensitivity, we can state that mothers practicing AP are highly sensitive. The results indicate that AP supports the development of secure attachment. We further identify the form of AP and describe the typical pattern that led mothers to adopt this parenting style.

Key words: attachment parenting, attachment, maternal sensitivity, qualitative study

Příloha č. 3:

Informovaný souhlas s poskytnutím osobních údajů a videozáznamu a jeho následným využitím pro účely diplomové práce Senzitivita matek praktikujících kontaktní rodičovství

Držitelka souhlasu: Jana Klimešová, Eliášova 602/34, Praha 6
Kontakt: jana.sajtarova@gmail.com

Informace o výzkumu:
Jedná se o výzkum pro účely diplomové práce Jany Klimešové v oboru Psychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci pod vedením doc. PhDr. Michala Čerešníka, PhD. Tématem výzkumu je kontaktní rodičovství a mateřská senzitivita. Výzkum je kvalitativně zaměřený a probíhá formou videozáznamů interakce matky s dítětem v domácím prostředí, jsou zjišťovány také některé osobní údaje a postoje matky k výchově prostřednictvím dotazníku. Budou absolvovány dvě návštěvy v domácím prostředí rodiny.

Postup zpracování dat:
Bude pořízen videozáznam na videokameru. Dále bude obsah videozáznamu přepsán do textové podoby, anonymizován a samotný videozáznam bude zcela vymazán. Archivace dat v papírové podobě na zabezpečeném místě (do 31. 12. 2028), ke kterému bude mít přístup pouze autorka výzkumu, dále budou tato data přepsána do elektronické formy. Data budou anonymizována tak, aby byla spárována s daty z dotazníku a každému účastníkovi bude přiřazena přezdívka. Tato anonymizovaná data budou archivována do 31. 12. 2028 na externím USB disku, po tomto datu budou vymazána. Data budou zpracovávána kvalitativně a budou publikována v diplomové práci autorky.

Prohlášení:
Já, níže podepsaný/-á, prohlašuji, že:

a) jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu;
b) dobrovolně souhlasím se svou účastí i účastí svého dítěte v tomto výzkumu;
c) rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat, odstoupit od účasti na výzkumu mohu i zpětně (nejpozději však do provedení přepisu videozáznamu, čímž dojde k anonymizaci dat);
d) rozumím tomu, že se jedná o návštěvu autorky výzkumu v mém domácím prostředí, a souhlasím s tím;
e) souhlasím s tím, že autorka výzkumu bude pořizovat videozáznam mé osoby a mého dítěte a rozumím tomu, jak bude s tímto materiálem nakládáno.

Svým podpisem dále vyjadřujete souhlas s tím, že autorce výzkumu poskytnete následující údaje:

Informace o účastníkovi výzkumu (dítěti):
Jméno a příjmení:
Datum narození:
Zdravotní stav:

Informace o účastníkovi (zákonném zástupci dítěte):
Jméno a příjmení:
Datum narození:
Bydliště:
Kontakt (e-mail/telefon):

Datum:

Podpis účastníka:

Podpis autorky výzkumu:

Příloha č. 4:

Dotazník postojů v raném rodičovství (Early Parenting Attitudes Questionnaire, Hembacher & Frank, 2020)

U každého tvrzení určete, do jaké míry se s ním ztotožňujete na škále od 0 (vůbec nesouhlasím) do 6 (rozhodně souhlasím) a zakroužkujte odpovídající číslo:

Když jsou děti vystrašené nebo nespokojené, je třeba je utěšit.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Je důležité, aby rodiče pomáhali svým dětem naučit se zvládat emoce.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Rodiče by měli věnovat pozornost tomu, co se jejich dětem líbí a co ne.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Dítě, které má pevnou vazbu ke svým rodičům, bude mít lepší vztahy v pozdějším životě.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Pokud se dětem dostává příliš mnoho pozornosti ze strany rodičů, budou rozmazlené.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Přílišné vyjadřování náklonnosti (jako objímání, pusinkování) činí dítě slabým.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Pokud je dětem zajištěno bezpečí, pak není nutné, aby se děti a rodiče cítili citově blízcí.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Rodiče by se neměli snažit utěšit dítě, které je rozrušené, je lepší, když se dítě uklidní samo.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Je dobré nechat děti objevovat a experimentovat.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Mluvením na miminka mohou rodiče pomoci učit je jazyku.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**
Rodiče mohou připravit děti ke školnímu úspěchu tím, že je něco naučí, třeba tvary a čísla.							
Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Miminka se toho mohou hodně naučit prostě jen tím, že si hrají.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Vysvětlovat malým dětem, proč jsou důležitá pravidla, nepomáhá, protože by tomu nerozuměly.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Děti se nepotřebují učit čísla a matematiku, dokud nechodí do školy.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Není užitečné číst dětem knížky, dokud se nenaučí mluvit.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Malé děti se nemůžou učit o světě, dokud se nenaučí mluvit.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Je velice důležité, aby se děti naučily respektovat dospělé, jako jsou rodiče a učitelé.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Je velice důležité, aby malé děti dělaly to, co se jim řekne, např. čekaly, když se jim řekne, aby počkaly.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Děti by svým rodičům měly být vděčné.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Je velice důležité, aby nastaly důsledky, když dítě poruší pravidlo, ať už méně či více důležité.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Je v pořádku, když malé děti dominují svým pečovatelům.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Je v pořádku, když děti vnímají dospělé jako sobě rovné, spíš než aby k nim měly respekt.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Malým dětem by měl být ponechán prostor činit vlastní rozhodnutí, jako třeba s čím si budou hrát a kdy budou jíst.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Rodiče si nemusí dělat starosti, když se jejich dítě chová hodně neslušně.

Vůbec nesouhlasím	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**Rozhodně souhlasím**

Příloha č. 5: Záznamový arch pro rozhovor

Základní údaje matky:

- Věk:
- Místo bydliště:
- Dosažené vzdělání:
- Rodinný stav:
- Počet dětí (a pořadí účastnícího se dítěte):
- Zdravotní stav:

Zákl. údaje dítěte:

- Datum narození:
- Průběh porodu:
- Narozeno v termínu:
- Zdravotní stav:

Prostředky výchovy:

- Bonding po porodu:
- Kojení:
- Spánek:
- Nošení:
- BKM:

Soulad s kontaktním rodičovstvím:

Cesta ke KR:

Co pro vás znamená KR:

Příloha č. 6: Původní znění položek EPAQ (Hembacher & Frank, 2020)

Category	Item
AA	Children should be comforted when they are scared or unhappy.
	Its important for parents to help children learn to deal with their emotions.
	Parents should pay attention to what their child likes and dislikes.
	A child who has close bonds with his or her parents will have better relationships later on in life.
	Children who receive too much attention from their parents become spoiled.
	Too much affection, such as hugging and kissing, can make a child weak.
	Children and parents do not need to feel emotionally close as long as children are kept safe.
	Parents should not try to calm a child who is upset, it is better to let children calm themselves.
EL	Parents can help babies learn language by talking to them.
	Parents can prepare young children to succeed in school by teaching them things, such as shapes and numbers.
	Babies can learn a lot just by playing.
	It is not helpful to explain the reasons for rules to young children because they wont understand.
	Children dont need to learn about numbers and math until they go to school.
	Reading books to children is not helpful if they have not yet learned to speak.
	Babies cant learn about the world until they learn to speak.
RR	It is very important that children learn to respect adults, such as parents and teachers.
	It is very important for young children to do as they are told, for example, waiting when they are told to wait.
	Children should be grateful to their parents.
	It is very important that there are consequences when a child breaks a rule, big or small.
	It is okay if young children boss around their caregivers.
	It is okay if children see adults as equals rather than viewing them with respect.
	Young children should be allowed to make their own decisions, like what to play with and when to eat.
	Parents do not need to worry if their child misbehaves a lot.

Příloha č. 7: Seznam kódů

Charakteristiky prostředí
- Domácí mazlíček
- Montessori
- Prostředí je upravené tak, aby vyhovovalo D, aby bylo podnětné
- Vlastní dětský pokoj

Chování D
- + bere, co mu M nabízí
- + dělí se o jídlo s M
- + dívá se na M/oční kontakt
- + je upoutána jeho pozornost
- + následuje instrukci/pobídku M
- + odpovídá na otázku
- + opakuje, co řekla M
- + pokládá otázku
- + pokračuje v činnosti v souladu s komentářem/reakcí M
- + přispívá vlastní činností k chodu domácnosti/uklízení a jiným domácím pracím
- + sleduje činnost M
- + spočívá klidně v blízkosti M
- + tulí se k M
- + ukazuje
- + vyhledání a přiblížení se k M poté, co proběhl kontakt s E
- + vyjadřuje souhlas
- - bere M z rukou něco, co právě používá
- - odvrací se
- - opouští interakci/činnost
- - vyjádření nesouhlasu/nespokojenosti
- komentovaly svou činnost
- kontakt s E
- naznačuje, že chce být zvednuto
- přijde na vlastní postup při hře
- samostatně jí
- snaží se vysmeknout/dává najevo, že chce dolů z náruče
- vyjadřuje požadavek

Podpora autonomie
- Chování podporující autonomii
  - M_místo instrukcí nabízí možnosti
  - M_nabízí pomoc
  - M_nerozbaluje h sama, čeká, jak si s tím D poradí
  - M_pomáhá D
  - M_pomůže D jen částečně a nechá D, aby zkusilo úkon dokončit samo
  - M_ponechání svobody
- Intruze M
  - M_bere do ruky hračku, s kterou manipuluje D
  - M_rozbaluje h sama od sebe
  - M_upraví něco, co dělalo D

Komunikace
- Jazyk
  - M_dětinsky šišlá
  - M_gestikuluje/znakuje
  - M_hovoří o sobě v třetí osobě
  - M_mluví pomalu, zřetelně
  - M_opakování řečeného
  - M_pejorativní vyjádření
  - M_používání citoslovcí
  - M_používání plurálu "my"

M_využívá grimasy
M odpovídá
M_odpovídá na otázku D/vysvětluje
M_reaguje na vokalizaci D
Zpětná vazba
M_komentuje činnost D přehnaně afektivně, v legraci
M_popisná negativní zpětná vazba
M_popisuje pomocí sloves, co D zvládlo
M_pozitivní zpětná vazba potvrzením
M_říká D, že je jako něco milého/že je nějaké
M_vyjádření obdivu D
M_vyjádření pochvaly D způsobem pozitivního hodnocení
M_vyjádření pochvaly gestikulací
M_vyjádření pochvaly svým projevem radosti
M_vyjádření údivu
Způsob komunikace
M_dívá se na D
M_imituje D/vyjadřuje stejné pocity
M_komentuje/popisuje vlastní činnost
M_opakuje gestikulaci po D
M_opakuje, co řeklo D
M_říká, co by mělo říkat D
M_rozvíjí, co řeklo D
M_ujišťuje se, že upoutala pozornost, než začne mluvit na D/provádět činnost
M_vyjádření prosby nebo poděkování D
M_zjišťovací otázkaM_automaticky pomáhá D

Kontakt s E
M_podněcuje kontakt D s E/komentuje přítomnost E
M_moderuje komunikaci mezi D a E
ME_kontakt

Vnímavost k signálům dítěte
M_změní svůj záměr/přeruší činnost a upraví ji podle signálu D
M_plní požadavek D
M_reaguje na potřeby D, i přesto, že tím přeruší svůj úkol či interakci s E vůbec
M_provede nějaký úkon poté, co se dívala na D M_spokojeně/pobaveně sleduje D
M_monitoruje D, i když je ve vedlejší místnosti
M_monitoruje D, i když provádí nějakou činnost
M_přijímá, co nabízí D
M_uhýbá D, dělá místo D
M_nesoulad v interakci, nereagování na podnět/zájem D
M_nabízení jídla/pití/kojení

Vřelost
Kojení na požádání v průběhu návštěvy
M_vyjádření omluvy
M_utěšování D klidným hlasem a blízkostí
M_uznání pocitů D
M_láskyplné gesto, vyjádření náklonnosti
M_nosí D
M_oslovuje D jménem nebo zdrobnělinou
M_se smíchem komentuje činnost/projev D
M_citlivě reaguje na citové rozpoložení D
M_se dívá s hrdostí na E
Mind-mindedness
M_hovoří o D
M_komentáře s relevantním popisem myšlenek či emocí D
M_nahlas interpretuje odpověď/pocity/požadavky D

M_nerelevantní popis myšlenek nebo emocí D
M_personalizace obsahu, vztahování se k zážitkům dítěte nebo zážitkům jemu známých osob
M_ptá se na názor D
M_ptá se, jak se D cítí
Podpora bezpečné základny (secure base)
DM_kontakt D a E v bezpečí náruče M
M_bere D do náruče potom, co D naznačovalo, že chce být zvednuto
M_pokládá D poté, co D dalo najevo, že chce dolů
Sdílená pozornost
M_ukazuje něco D
MD_dívají se stejným směrem
Zábava/hra
M_iniciuje drobnou hru
M_napojuje se na hru D

Nastavování hranic s respektem
M_nabízí pozitivní možnosti vedle zákazu
M_přidává k nastavení hranic vysvětlení
M_snaží se získat souhlas D při nastavování hranic
M_vyjádření souhlasu/domluvy
M_vyjádření vlastní potřeby laskavým způsobem
M_sděluje, co nastane/co se chystá udělat
M_vyjadřuje svůj názor
M_laskavě nastavuje hranice
M_laskavě vyjadřuje, že něco nechce
M_formuluje návrh D
Reakce na intruzi D
M_reaguje na intruzi D se smíchem/otočí situaci v legraci
M_reaguje na intruzi D vlídně, trpělivě (snaží se vysvětlovat)
M_vyjádření odmítnutí něčeho odvrácením se

Strategie při hře/činnosti
M_sleduje činnost D a vyčkává
M_dává D instrukce/úkolování
M_snaha upoutat pozornost D
M_strukturuje činnost D
M_jemně fyzicky navádí D
M_didakticky popisuje činnost D a rozvíjí přitom jeho slovní zásobu/učí
M_názorně ukazuje, jak má D provést nějaký úkon
M_pobídnutí/povzbuzení
M_popisuje/vysvětluje hračku
M_zve D ke společné hře
MD_spolupracují na činnosti společně
M_dramatické/zábavné prvky
M_nabízí radu Otázky
M_projevuje zájem a vlastní zaujetí o hračku či činnost D
M_provádí činnost společně s D
M_ukazuje h
M_urovnává či manipuluje s hračkou tak, aby D optimalizovala prostředí/přípravu ke hře
M_reaguje na nespolupráci D se smíchem
M_volí polohu při hře tak, aby byla blízko D a dobře na něj viděla
Otázky
M_didaktická otázka
M_návodná otázka
M_podněcující otázka
Strategie při vyplňování dotazníku
M kojí D při vyplňování
M se snaží rychle vyplňovat
M_bere D k sobě při vyplňování dotazníku
M_je zabrána do úkolu/hovoru s E a nereaguje na podnět D

M_nabídne D něco na hraní, než se začne věnovat svému úkolu
M_nachystá D drobné občerstvení předtím, než začne vyplňovat dotazník
M_nechá D zapojit se také do vyplňování dotazníku
M_předčítání nahlas/polohlasem z dotazníku
M_přemýšlí nahlas (při vyplňování dotazníku)
M_provádí nějakou činnost s D, zatímco vyplňuje dotazník
M_střídá vyplňování dotazníku a pozornost vůči dítěti

Příloha č. 8: Ukázka transkripce videozáznamu pozorování

Barbora – Rodina vlastní kočku. Interakce M a D byly harmonické, v pomalém tempu, D bylo velice klidné a pozitivní po celou dobu návštěvy. D se dlouho kojilo na požádání. D vydrželo dlouho v klidu v blízkosti M po celou dobu, co probíhal rozhovor s E. Několikrát D vyslovilo nějaký požadavek k M, M přerušila rozhovor a domlouvala se s D. M byla velice sdílná, snadno se otevírala. Vedle pohovky je dětský psací stůl s židličkou, penál s pastelkami a kufříček s jednorožcem. Pod konferenčním stolkem u pohovky jsou uložené hračky. U jídelního stolu je dětská židlička, do které si D může samo vlézt.

MOVI0169

M má za úkol vyplnit dotazník. M sedí na pohovce u konferenčního stolku, má D na klíně, levou rukou přidržuje a podepírá D, a D se kojí.

D: „Co to dělá mama?“ M: „Co to dělá mama? No papá ti palec. Ještě chceš mlíčko?“ M nabízí prs. D souhlasně: „Hm,“ a pokračuje v kojení. M: „Já jdu psát, jo?“ D souhlasně: „Hm.“ M bere do ruky propisku a začíná vyplňovat. D: „Sama.“ M se dívá na D: „Co sama?“ D: „Mlíčko.“ M: „No, sama cucej mlíčko.“ M vyplňuje. D se pustí prsu a dívá se do d. D: „Napiš!“ M: „No, K., buď pij nebo (…), jo? Tady? ((M se ujistí, že D opět pije.)) Dobře.“ M pokračuje ve vyplňování. D: „Píšeš.“ M: „Píšu, jo.“ D sleduje, jak M píše. D se směje, M se taky směje. D: „Ještě…ještě…ještě!“ M: „Počkej, přemýšlím, víš?“ D souhlasně: „Hm.“ D sleduje M a M přemýšlí a kroužkuje. D: „Hm, ještě. Ještě!“ M vyplňuje. M: „Ještě piješ?“ D se znovu začne kojit, ale je natočené tak, že přitom sleduje, jak M vyplňuje d. D: „Dívat, jak mama píše…Ještě…no,“ D přidržuje propisku společně s M. D: „Pomůžu.“ M: „Pomůžeš?“ D souhlasně: „Hm. No, piš. No, piš!“ M s úsměvem: „Počkej, přemýšlím, víš?“

MOVI0170

Pokračování.

M otáčí stranu. „Příště zakroužkuješ se mnou?“ M nabídne D propisku: „Chyť.“ D chytne propisku společně s M a spolu kroužkují. M: „Tu.“ D: „Ještě…ještě, no…“ při každém dalším kroužkování (takto se opakuje dalším 20 s). M pak déle přemýšlí a nekroužkuje, D krátce vzhlédne k E a říká: „Máma vymýšlí.“ M se směje: „Přemýšlím, ne vymýšlím.“ M se podívá na D: „Ještě piješ?“ D: „Dívám se.“ M: „Tak na ((nabídne D prs a D se zase začne kojit)) a já tě obrátím, jo?“ D souhlasně: „Hm.“ M se natáčí tak, aby D při kojení dobře vidělo na d. M: „Vidíš?“ M společně s D drží propisku a společně kroužkují. M: „Počkej, teď ještě ne,“ M déle přemýšlí, D čeká. D: „Ještě, no, piš.“ M: „Píšu, píšu.“ D: „Ještě piš,“ D tlačí na propisku. M klidně: „Já musím vždycky popřemýšlet, víš.“ D zase tlačí na propisku, M: „Počkej, počkej.“ M se smíchem na E: „Tyjo, zpočátku to bylo úplně jasné a teď jsou složitější otázky.“

MOVI0172

Rozbaluje se h na zemi. M otevírá krabici a kleká si na zem, D si kleká vedle a pozoruje M. D: „Hm, odstřihnout!“ M: „To nebude potřeba odstřihnout, to otevřu tak, jo?“ M se ohlédne k francouzskému oknu, za kterým sedí kočka a dívá se dovnitř, M: „Dívej, Mourek tam furt sedí.“ D se dívá stejným směrem na kočku. M: „Pak ho tu pustíme, jo?“ M se podaří otevřít krabice a D nahlíží dovnitř. D: „Ó!“ M opakuje: „Ó! Co to máš?“ M pokládá krabici na zem a nabízí ji D: „Na.“ D se snaží, ale nejde to, M ukazuje, kde má D chytit h: „Tu.“ D: „Já to neumím.“ M: „Umíš, zkus.“ D se snaží, ale nejde to. M: „Tak já už pomůžu, jo?“ a vyndává h z krabice a podává ji D. D: „Jéj!“ M opakuje: „Jéj! No a podíváme se, co to je, jo?“ D: „Hm.“ D je zaujato h a prohlíží si ji, pak ji podává M: „Na.“ M „hm“ si hračku bere a pokládá ji na zem před D a chystá se ji otevřít, ale D ji chce zkusit otevřít, M tedy stáhne ruku zpět. D: „Rozbalit!“ a snaží se h otevřít. M sleduje D a nechá ho samotné: „Zkus.“ D: „Nejde.“ M: „Alee, zkus.“ D zkouší: „Nejde.“ D se podaří h otevřít a jednotlivé díly vypadnou na zem. M s úsměvem: „Á, jde! Jde, dívej!“ M s D vysypávají díly na zem, M vytahuje balící papír a dává ho stranou. D: „Ó!“ M: „Co to je?“ D: „(…)“ M: „Dáš mi sáček?“ D podává M pytlík, ve kterém byly zabaleny díly, M ho dává stranou. D si prohlíží jeden díl a pak ho podává M: „Co to je?“ M si bere díl a prohlíží si ho: „No já nevím.“ D: „(…).“ M: „Tak zkusím obrátit všecky a podíváme se, co to je,“ a začíná obracet jeden díl po druhém. D bere další díl a prohlíží si ho: „Kočka.“ M: „Kočka? Jo?“ M ukazuje také díl s kočičí hlavou. D: „Je to.“ M bere krabici od h a prohlíží si ji, „ahaa“. D se také dívá na krabici: „Je to.“ M: „Je to kočka, opravdu.“

MOVI0173

Pokračování.

D si prohlíží díl v ruce, M mezitím obrací všechny díly a vedle položí rám pro vkládání dílů. D: „Co to je?“ M: „Noo. No jo, už vím, co to je.“ D sleduje M a pak dělá s úsměvem: „Kuk!“ M: „No! ((M začne ukazovat a vysvětlovat)) Tu ((D: „Hm.“)) můžeme ukládat kočku a můžeme ji oblíkat. Zkusíš?“ D: „Hm.“ D zkouší vložit díl, který má v ruce. M: „Kam přijde hlavička?“ D: „Tu.“ M: „Tam, ano.“ D se snaží vložit díl. M: „Hm, pasuje?“ D: „Nejde.“ M: „Tak ještě zkus.“ D: „Nejde.“ M: „Obrátíš trošku?“ D obrátí díl obrázkem dolů: „Tak.“ M: „Tak? Teď se nedívá.“ D otočí díl zpátky: „Tak.“ M s úsměvem: „Teď se dívá!“ D vkládá díl: „Tak můžu.“ M: „Tak můžeš?“ D se nedaří vložit, rám klouže. M chytne rám rukou: „Já ti to chytnu, zkus.“ D znovu zkouší vložit, nedaří se. D: „Nejde,“ podává díl M, M jemně navádí ruku D s dílem: „Noo, dívej, tak. ((M s D společně vloží díl.)) Tak jde?“ D: „Hm.“ M: „A pasuje?“ D: „Hm!“ M: „Joo, pasuje!“ D: „A druhá!“ D bere do ruky další díl. M: „I druhou tam chceš dát? No dej.“ D se snaží vložit díl s hlavičkou na místo, kde už je vložen předchozí díl. D: „Nejde!“ M: „Já si myslím, že hlavu už má,“ a ukazuje. „On už má hlavu, tak mu zkusíme dát ručičky? ((D: „hm.“)) A jaké mu dáme ručičky?“ M posunuje prstem různé díly na zemi. D přemýšlí a pak ukáže na jeden díl: „Hmm, ten!“ M: „To je hlava.“ D ukáže na jiný díl: „Ten!“ M: „To je taky hlava.“ D: „Ten!“ M se smíchem: „To je furt hlava.“ D se směje a ukazuje na další: „Ten!“ M: „To je furt hlava. A ručičky jsou kde?“ D: „Tu jsou,“ ukazuje na rám pro vkládání. M: „No a tu? Kde jsou ručičky?“ M ukazuje na díly na zemi. D se rozhlíží

a krouží prstem: „Hmm ((M opakuje „hmm“)), tu jsou!“ M: „Anoo!“ D bere do ruky díl, na který ukázalo: „Tak.“ M: „Ty jí dáme?“ D: „Hm.“ M: „No, zkus jí je dát.“ D vkládá díl.

MOVI0178

Pokračování.

D bere díl a vkládá ho: „Dát musím.“ M: „Dobře. A teď co mu dáš?“ D drží v ruce díl, ukáže ho a snaží se ho vložit. M: „Chytím ti to, jo?“ M přidržuje rám, aby neklouzal, D vkládá, ale nedaří se. D pustí díl a říká: „Mámo!“ M: „Jde?“ D: „Nejde.“ M: „Nejde? Tak to zkus dát opačně, K. Obrať to.“ D otáčí díl a vkládá, M přidržuje rám a sleduje D. Po chvíli M: „Jde?“ D: „Hm.“ D se nedaří vložit, vezme už vložený díl a dá ho pryč: „Ne žlutou.“ M: „Ne žlutou. Tak dej, jakou chceš.“ D bere jiný díl: „To.“ M: „Hm. Jaká je?“ D si prohlíží díl: „Modrá.“ M: „Hm.“ D se snaží vložit díl, ale nedaří se, vezme ho zpátky a prohlíží si ho, otáčí namalovanou stranou od sebe, zvedá nahoru: „Tu se nedívá kočka,“ směrem k E. M se krátce se smíchem podívá na E, pak k D: „Tam se nedívá, no. Tam vůbec nemá namalované, že?“ D: „Hm…“ D si zase prohlíží díl namalovanou stranou k sobě a pak na něj ukáže: „Tu má hovínko.“ M: „To nemá hovínko. To je…asi se to nazývá zrcátko, doktorské.“ D: „Kolečko.“ M: „Kolečko taky, no. Já myslím, že to je paní doktorka kočka.“ D ukazuje na jiný díl: „Tu má.“ M: „A co to je?“ D: „Auo.“ M: „Auo.“ D: „Pofoukat.“ M: „No můžeš.“ D: „Namazat to.“ M se smíchem: „Namazat? A čím mu to namažeme?“ D: „Tak.“ M: „Čím mu to namažeme?“ D: „Taak.“ M: „Mastí?“ D: „Hm.“ M: „Hmm.“ D se zvedá na nohy: „Jdu pro mast.“ M: „Jdeš pro mast? Tak běž. Kam jdeš pro mast?“ D: „Nahoruu,“ volá D a jde nahoru po schodech. M se smíchem se otáčí za D: „Nahoru? Tak přines, počkám, jo?“ D: „Hm.“

MOVI0179

Pokračování.

D přineslo mast (lahvičku s probiotiky) a předstírá, že maže namalované kočce zraněné oko, M pozoruje D. D: „Ještě.“ M: „Ještě. Já myslím, že jí to auínko zůstane ještě chvíli. Že jí to ještě bude bolet, ale jak jsme jí to namazali, tak jí to bude určitě míň bolet, víš. Bude se jí to léčit, hojit.“ D: „Hm.“